

НИН

Revija

САВЕЗ
ЕКОНОМИСТА
СРБИЈЕ

Samit ministara
finansija, guvernera
i direktora poreskih
uprava zemalja
regiona

Bečici 13-15. jun 2024.

**FINANSIJSKA I MONETARNA
STABILNOST REGIONA U USLOVIMA
SLABOG PRIVREDNOG RASTA
U EVROZONI**

ZA SVE ŠTO VAM TREBA TU SMO

CONTENTS SADRŽAJ

**ALEKSANDAR
VLAHOVIĆ**
Godine neizvesnosti
04

**JORGOVANKA
TABAKOVIĆ**
Kontinuitet politike
stabilnosti uz podršku
privrednom rastu
06

**IRENA
RADOVIĆ**
Stabilnost cijena i
bankarskog sistema u
neizvjesnim vremenima
20

**ALEKSANDAR
BOGDANOVIĆ**
Yettel Bank: Nova era
digitalnog bankarstva
10

**DARKO
POPOVIĆ**
Strateška filantropija
za održivu budućnost
12

**OGNJEN
POPOVIĆ**
Tržišta kapitala
simbol razvoja
14

**PETAR
JOVANOVIĆ**
Plivanje u hladnim
vodama
16

**GORAN
PEKEZ**
Akcize su prilika
za evoluciju, ne za
revoluciju
18

**DR UNA
SIKIMIĆ**
Geopolitička kretanja
snažno utiču na
globalnu ekonomiju
22

**MARINA
PAPADAKIS**
Sajber bezbednost
prva briga
24

**VLASTIMIR
VUKOVIĆ**
Mapiranje ekonomskog
oporavka: Transformacija
tradicionalnih
bankarskih modela,
razmišljanja i rada
26

**DR DUŠAN
VUJOVIĆ**
Integralno upravljanje
javnim investicijama
28

**VIOLETA
JOVANOVIĆ**
Put zelene
transformacije kreće
od javnih nabavki
30

**JASNA
TERZIĆ**
Godina koja vodi
normalizaciji
32

**VOJISLAV
LAZAREVIĆ**
Nove tehnologije kao
konkurentna prednost
34

**JELENA
SRETENOVIĆ**
Šta se dešava sa
inovacijama? Zelena
energetika i održivo
poslovanje
38

**IVAN
LEPOSAVIĆ**
Kapitalna revolucija
40

**JELENA
VULETIĆ**
Liderstvo u doba
digitalizacije: Izazovi i
perspektive
42

**JELENA
MARKOVIĆ**
Klađenje kriptovaluta-
ma na stranim sajtovi-
ma ozbiljan udar na
državni budžet
44

**ANITA
ANGELOVSKA
BEŽOSKA**
Uloga monetarne poli-
tike u postizanju mak-
roekonomske stabilnosti
u neizvesnim vremenima
46

**ALEKSANDAR
GORAČINOV**
Transformacija
poslovanja malih i
srednjih preduzeća, put
ka globalnom tržištu
50

**JANIS
VARUFAKIS**
Evropska ratna unija?
52

MTEL
Lideri po broju
korisnika
56

**MILOVAN
POPOVIĆ**
Diversifikacija ulaganja:
Nova era investiranja na
tržištu Srbije
58

NURIJEL RUBINI
Kina se suočava sa zam-
kom srednjeg dohotka
60

**MILOVAN
NOVAKOVIĆ**
Izazovna vremena su
šansa za one koji su i
dovoljno brzi i spremni
za maraton
62

DAJEN KOJL
Raspodela tehnološkog
bogatstva
64

Glavni o odgovorni urednik
Aleksandar Timofejev Direktor Jelena
Drakulić-Petrović Direktor Suzana Lakić
Dizajn i prelom Origami studio Urednik
fotografije Mladen Šurjanac Prevod
Aleksandra Bročilović Direktor prodaje
Dalibor Zanze Lektor Marija Vranješ
Direktor plasmana Milan Subotić
Direktor proizvodnje Darko Vukov
Štampa Cicero Beograd

NIN Revija Izdavač NIN d.o.o.,
Kocovska 10/VII, (+381 11) 3373-167
E-mail nin@nin.rs Web www.nin.rs
ISSN: 0027-6685

© NIN d.o.o. Sva prava zadržana
Besplatan primerak

ALEKSANDAR VLAHOVIĆ

PRESEDNIK SAVEZA EKONOMISTA SRBIJE I
PRESEDNIK PROGRAMSKOG ODBORA SAMITA

Godine neizvesnosti

Ozbiljni izazovi rasta i makroekonomske stabilnosti tek su pred nama. Na osnovu projekcije MMF-a, globalni rast u ovoj godini dodatno će usporiti na 3,1%, što je značajno ispod ostvarenog proseka od 3,8 %, zabeleženog od 2000. do 2019.

Pred vama je specijalna edicija posvećena jedanaestom Samitu ministara finansija, guvernera i direktora poreskih uprava regiona Zapadni Balkan. Po dužini i kontinuitetu trajanja, kao i po kvalitetu sadržaja i broju učesnika, ovaj jedinstveni događaj svrstava se u red najvažnijih regionalnih konferencija. Institucionalni pokrovitelji samita su, kao i do sada, Ministarstvo finansija Vlade Crne Gore,

Centralna banka Crne Gore i Poreska uprava Crne Gore. U ime organizatora, Saveza ekonomista Srbije, posebnu zahvalnost upućujem partnerima i sponzorima samita.

Tema ovogodišnjeg samita je „Finansijska i monetarna stabilnost regiona u uslovima slabog privrednog rasta u evrozoni“. Samit se održava u izuzetno složenoj

geopolitičkoj i geoekonomskoj situaciji, koja se može okarakterisati kao „polikriza“, situacija koju karakteriše više istovremenih kriza sa različitim uzrocima i mogućim rešenjima. Požar kriza, koje formiraju sadašnju globalnu „polikrizu“, pokrenut je pandemijom kovid 19, 2020. godine, praćen ratom u Ukrajini početkom 2022. i energetsom krizom koja je usledila. To je dovelo do problema u snabdevanju hranom na globalnom nivou i do porasta troškova života. Nedavno je bliskoistočni rat pojačao geopolitičke tenzije, te je time dodatno produbljena „polikriza“. Manje vidljive, ali podjednako zabrinjavajuće dimenzije „polikrize“ uključuju akutnu zabrinutost za životnu sredinu, negativni uticaj klimatskih promena, geoekonomsku fragmentaciju i pozitivne i negativne efekte brzo rastuće veštačke inteligencije.

Uprkos svemu, globalna ekonomija nije doživela dramatičan pad. Otpornost globalne ekonomije u protekle dve godine bila je na zavidnom nivou. Teški poremećaji na tržištu energenata, roba i hrane izazvani ratom, inflacija i monetarno zaoštavanje usporili su ekonomski rast. Ali, sve to nije izazvalo globalnu recesiju. Ozbiljni izazovi rasta i makroekonomske stabilnosti su, međutim, tek pred nama. Na osnovu projekcije MMF-a, globalni rast u ovoj godini će dodatno usporiti na 3,1%, što je značajno ispod ostvarenog proseka od 3,8%, zabeleženog tokom perioda 2000-2019. godine. Jednom rečju, ova godina i godine pred nama mogu se opisati kao „godine neizvesnosti“.

Evropska ekonomija suočava se sa dva osnovna izazova: 1) amortizacija inflatornih pritisaka i vraćanje cenovne stabilnosti i 2) obezbeđivanje snažnog, održivog „zelenog“ rasta na duži rok uz adekvatno upravljanje uticajem geoekonomske fragmentacije. Globalne promene, koje su rezultirale fragmentacijom, kao i uticaj klimatskih promena, pogoršali su dugoročne projekcije rasta, te prete da ugroze konkurentnost Evrope i, sledstveno, da uspore i čak zaustave konvergenciju unutar EU i u celoj Evropi. Najnovije prognoze rasta ipak predviđaju „meko prizemljenje“.

U uslovima strože makroekonomske politike, oporavka realnih prihoda i postepenog rasta plata, predviđa se da će rast u ovoj godini biti neznatno veći u odnosu na prošlu, te da će iznositi 1,5%. Pri tome, razvijene ekonomije će rasti po stopi od 0,7 do 1,2%, dok će manje razvijene evropske zemlje imati rast u rangu od 1 do 3%. Zemlje sa industrijskim i energetski intenzivnim sektorima imaju sporiji oporavak od ekonomija koje se uglavnom oslanjaju na usluge i turizam.

Pored toga, prva grupa zemalja (Nemačka je tipičan predstavnik) suočava se sa niskom spoljnom tražnjom i direktnim i indirektnim negativnim efektima geoekonomske fragmentacije. Stoga se procenjuje da će se nemački GDP, počev od ove godine i u narednih nekoliko godina, stabilizovati na oko 0,9% rasta godišnje. To znači zaostajanje od 0,4 do 0,5 procentnih poena rasta u odnosu na evropski prosek.

Monetarna politika ECB i generalno centralnih banaka zemalja Evrope izvan evrozone približava se kraju restriktivnog ciklusa, uz realnu pretpostavku da su inflatorna očekivanja preokrenuta i da će indeks potrošačkih cena nastaviti da usporava sa procenjenih 5,6% u prošloj na 3,3% u tekućoj godini.

U kontekstu slabljenja globalne tražnje, poremećaja u trgovinskim tokovima, dubokih energetskih i prehrambenih kriza izazvanih pandemijom i ratom u Ukrajini, ekonomski rast na Zapadnom Balkanu usporen je tokom protekle dve godine. Globalni poremećaji doprineli su slabijim performansama industrijske proizvodnje od očekivanih u celoj EU i, sledstveno, regionu Zapadni Balkan. Sektori usluga pokazali su se otpornijim i brzo su se oporavili u periodu 2021-2023.

U uslovima strože makroekonomske politike, oporavka realnih prihoda i postepenog rasta plata, predviđa se da će rast u ovoj godini biti neznatno veći u odnosu na prošlu, te da će iznositi 1,5%

Ovo je posebno koristilo Albaniji i Crnoj Gori, gde je izvoz usluga u sektoru turizam dostigao nove rekordne vrednosti. Nasuprot tome, slabija tražnja za robom pogodila je Bosnu i Hercegovinu, Severnu Makedoniju i, donekle, Srbiju.

Na strani tražnje, privatna potrošnja je, zajedno sa stranim direktnim i kapitalnim investicijama, ostala važan pokretač rasta. Inflacija u regionu Zapadni Balkan smiruje se, premda pritisci na cene i dalje postoje. Nakon postignutog najvišeg nivoa u oktobru 2022. godine od 15%, prosečna inflacija je, merena indeksom potrošačkih cena, u opadanju. Bazna inflacija, međutim, ostaje visoka, iznad 5%.

Privredni rast u zemljama Zapadnog Balkana u protekloj godini iznosio je 2,5%.

Očekuje se postepeni oporavak u srednjem roku i dostizanje prosečne stope rasta od 3,5%. Međutim, prisutni su brojni rizici. Osnovni su: slab ekonomski oporavak evrozone, postojanje inherentnih strukturnih problema, što uzrokuje potrebu za rigidnom monetarnom politikom, a što negativno utiče na budući rast. Energetska kriza je istakla potrebu da se ubrza zelena tranzicija u ključnim sektorima, da se poboljša energetska efikasnost i obezbedi diversifikacija energetskih izvora sa većim učešćem obnovljivih izvora energije. Tekuće makroekonomske politike treba da imaju jasan cilj povećanja tržišne konkurencije, ubrzanja regionalnih integracija te privlačenja kvalitetnijih visokotehnoških investicija. ■

JORGOVANKA TABAKOVIĆ

GUVERNERKA NARODNE BANKE SRBIJE

Kontinuitet politike stabilnosti uz podršku privrednom rastu

U uslovima pandemije i izraženih negativnih efekata globalnih šokova, donosili smo mere kojima se pruža podrška građanima, privredi i finansijskom sektoru

Stabilnost nije datost, ne podrazumeva se sama po sebi već je to rezultat koji proističe iz pravilno odmerenih poteza, neprekidne posvećenosti i uspešnog savladavanja uvek prisutnih izazova. Red nije samo suprotnost haosu, nego ishodište borbe koja nas izvodi iz ambijenta pretnji i neizvesnosti u svet predvidljivosti. Ispisuje se nekim pokazateljima koji su prihvaćeni kao merilo stabilnosti, ali se uloženi trud u njihovo ostvarivanje ne može jednostavno opisati, iza njih stoji dugi niz dana, meseci i godina istrajnosti. Heraklitova vatra iz koje sve nastaje.

Tokom prethodnih 12 godina Srbija je prešla put od zemlje koju su odlikovale monetarna i finansijska nestabilnost i neizvesnost do zemlje koja ima inflaciju uporedivu sa razvijenim zemljama, stabilnu valutu, rekordan nivo deviznih rezervi, stabilan finansijski sistem.

Stabilnost deviznog kursa postala je u Srbiji nova normalnost. Promenjen je pristup sprovođenju politike deviznog kursa dinara prema evru. Umesto puštanja značajnijih oscilacija, koje su vodile jačanju inflatornih pritisaka, neizvesnosti poslovanja, visokim kursnim razlikama u domaćoj privredi i porastu problematičnih

kredita, što je bila karakteristika domaćeg tržišta pre avgusta 2012. godine, od tada pa do danas jedna od osnovnih karakteristika Narodne banke Srbije ostaje relativna stabilnost kursa dinara prema evru.

Nasledena visoka inflacija krajem 2012. od 12,2% za godinu dana je snižena na 2,2%. Inflacija je čuvana na niskom nivou, od kraja 2013. godine do kraja 2021. godine (oko osam godina), kada dolazi do eskalacije globalnih inflatornih pritisaka. Postignuta i očuvana cenovna stabilnost omogućila je višegodišnji period niskih kamatnih stopa na kredite u dinarima (smanjenjem referentne kamatne stope sa zatečenih 11,75% tokom 2012. godine na 1% krajem 2020. godine), što se odrazilo na smanjivanje troškova zaduživanja privrede i građana. Kamatne stope za kredite privredi smanjene su za 8,7 p.p, dok su kamatne stope na kredite stanovništvu smanjene za 9,0 p.p. (za promenu kamatnih stopa dat je period kraj 2012– kraj 2023).

Od decembra 2012. godine, Narodna banka Srbije svoje osnovne operacije na otvorenom tržištu, reverzne repo operacije (repo prodaje blagajničkih zapisa), kojima povlači viškove dinarske likvidnosti na nedeljnom nivou, sprovodi po sistemu višestrukih varijabilnih stopa. Ovakav sistem omogućio je Narodnoj banci Srbije da tokom 12 godina ima veću fleksibilnost i efikasnost u sprovođenju monetarne politike.

Kao posledica delovanja višestrukih kriza na globalnom nivou, inflacija u Srbiji je poslednjih godina, nakon pandemije i više međunarodnih konflikata, uvezena i njena drugačija priroda zahtevala je i drugačije reagovanje i Vlade i Narodne banke Srbije – u kontinuitetu, ali postepeno. Činili smo sve da zaštitimo standard stanovništva, ali i da ne ugrozimo privredni rast. Zahvaljujući tome, inflacija je od aprila 2023. na stabilnoj opadajućoj putanji i sada je više nego trostruko manja

u odnosu na vrhunac iz marta 2023. godine, kao što smo sve vreme i projektovali. Njen povratak u granice cilja od $3 \pm 1,5\%$ očekujemo sredinom godine i približavanje centralnoj vrednosti cilja od 3% krajem godine.

Dinar je tokom poslednjih 12 godina nominalno ojačao za 1,2% prema evru. Istovremeno, Narodna banka sve vreme

vodi računa da devizne rezerve u vremenima pojačanih deprecijacijskih pritisaka pažljivo koristi – investira u stabilnost kursa, a da u ambijentu preovlađujućih pritisaka ka jačanju dinara – devizne rezerve uvećava, gradeći tako dodatni sloj sigurnosti za domaći finansijski sistem. Od 6. avgusta 2012. godine do danas, Narodna banka Srbije je na deviznom tržištu neto kupila 8,3 milijardi evra i time, kao najznačajniji pojedinačni faktor, doprinela da u navedenom periodu devizne

Nasledena visoka inflacija krajem 2012. od 12,2% za godinu dana je snižena na 2,2%

rezerve zemlje budu više nego udvostručene i da krajem aprila 2024. godine iznose preko 25 milijardi evra. To je za 15 milijardi evra (gotovo 150%) više nego krajem jula 2012. godine (kada su iznosile 10,1 milijardu evra), dok smo neto devizne rezerve u istom periodu više nego utrostručili (povećali za 278%) - sa 5,5 milijardi evra na 20,9 milijardi evra.

Rast deviznih rezervi praćen je i jačanjem njihove strukture – značajno smo povećali količinu, vrednost i učešće zlata. Od avgusta 2012. godine, zlato je količinski uvećano preko 2,5 puta (sa 14,8 tona krajem jula 2012. na aktuelnu rekordnu 41 tonu), kupovinom na međunarodnom tržištu (tokom 2019. i 2020. ukupno 12 tona), ali i iz domaće proizvodnje, pri čemu je sve zlato najvišeg kvaliteta i čistoće (preko 99,5%). Učešće zlata u rezervama povećano je sa 6,2% na oko 11,28%, a njegova vrednost povećana je preko četiri puta (sa 0,6 milijardi na 2,8 milijardi evra). Od jula 2021. godine, sve zlatne rezerve nalaze se u Srbiji, u trezorima Narodne banke Srbije. Tada je svih 12 tona zlata kupljenih u inostranstvu 2019. i 2020. god. prebačeno u trezor NBS, kao i jedna tona preostala iz sukcesije.

Zahvaljujući zajedničkim institucionalnim naporima na rešavanju pitanja problematičnih kredita, njihovo učešće u ukupnim kreditima bankarskog sektora je smanjeno na istorijski najniži nivo – na oko 3%, sa zatečenih oko 20%. Bankarski sektor je prestao da bude fiskalni rizik, moguće opterećenje za javne finansije, a značajan pad problematičnih kredita podstakao je rast kreditiranja i tako postao jedan od generatora pri-

vrednog rasta, podrška ekonomskom napretku i rastu standarda građana Republike Srbije.

Usled problema u poslovanju izazvanih neodgovarajućim upravljanjem i nadzorom pre 2012. godine, u periodu 2012–2014. godine bili smo prinudeni da zatvorimo četiri banke (Nova Agrobanka, Razvojna banka Vojvodine, Privredna banka Beograd i Univerzal banka Beograd). Time su stvorene osnove za vraćanje potpunog poverenja u bankarski sistem, uz sve relevantne pokazatelje poslovanja banaka, koji su znatno iznad regulatornih zahteva Narodne banke Srbije.

NBS je, nakon godinu dana pregovora, postupak restrukturiranja Sberbanke okončala zaključenjem Sporazuma o namirenju, kojim je prethodnom akcionaru Sberbanke isplaćena fer kupoprodajna cena u iznosu od 70,05 mln evra uz odricanje akcionara od svih postojećih i budućih tužbenih zahteva, čime je onemogućeno pokretanje nekih budućih tužbenih postupaka i naknadnih zahteva za naknadu štete u iznosu i do 120 mln evra.

Zahvaljujući odgovornom pristupu Narodne banke Srbije, uspešno je sprovedena konsolidacija bankarskog sektora i očuvana stabilnost i u uslovima promena u poslovanju pojedinih matičnih banaka (na primer tokom „grčke“ krize iz 2015. godine, pandemije korona virusa, sukoba u Ukrajini).

Očuvano je poverenje u bankarski sektor. Rast dinarske i devizne štednje i njihovi rekordni nivoi (sa ispod 18 milijardi dinara krajem 2012. na preko 155 milijardi dinara, koliko iznosi krajem aprila, odnosno sa 8,3 milijarde evra na 14,9 milijardi evra). Kao rezultat unapređenja političke i ekonomske saradnje sa Kinom i Ujedinjenim Arapskim Emiratima, realizovane su i dve grinfild investicije u bankarski sektor iz 2014. i 2016. godine - Mirabank i Bank of China Srbija, koje su doprinele i diversifikaciji investicija u bankarskom sektoru i daljem unapređenju ekonomske saradnje sa matičnim zemljama tih investitora. Dobijena je ocena Evropske komisije iz 2019. godine o ekvivalentnosti regulatornog i supervizorskog okvira za banke u Republici Srbiji sa evropskim okvirom, kao prva zemlja iz okruženja koja nije član EU.

U uslovima pandemije i izraženih negativnih efekata globalnih šokova, donosili smo mere kojima se pruža podrška građanima, privredi i finansijskom sektoru:

- dva dana nakon proglašenja vanrednog stanja u zemlji, u martu 2020. godine, usvojeni su propisi kojima je omogućen moratorijum građanima i privredi od 90 dana u otplati obaveza po osnovu kredita i finansijskog lizinga, a u julu 2020. godine i dodatni moratorijum u trajanju od dva do tri meseca,

- Narodna banka Srbije je u decembru 2020. godine propisala i dodatne mere reprograma i refinansiranja obaveza dužnika banaka i davalaca lizinga koji su posebno pogođeni pandemijom,

- smanjena je referentna kamatna stopa za 1,25 p.p. na 1% što je tada bio njen novi najniži nivo u režimu ciljanja inflacije,

- povećane su dinarska i devizna likvidnost banaka, putem direktnih repo operacija, svop aukcija i bilateralne kupovine dinarskih državnih obveznica od banaka,

- dinarske korporativne obveznice izdate od strane domaćih privrednih društava uključene su u monetarne operacije,

- učešće u definisanju okvira garantne šeme Vlade Republike Srbije na osnovu koje banke klijentima odobravaju dinarske kredite po nižim kamatnim stopama i odobravanje stimulativnih mera u vidu više stope remuneracije na iznos izdvojene obavezne rezerve za banke koje odobravaju kredite iz garantne šeme po povoljnijim uslovima,

- uspostavljena je preventivna repo linija sa Evropskom centralnom bankom, putem koje bi se, u slučaju potrebe, domaćem finansijskom sistemu mogla obezbediti dodatna likvidnost u evrima.

Narodna banka Srbije je donela brojne mere kojima se olakšava otplata kredita klijentima koji imaju finansijske poteškoće usled pandemije, rasta inflacije, rasta kamatnih stopa i sl.

- radi očuvanja stabilnosti finansijskog sistema i zaštite korisnika finansijskih usluga, u septembru 2023. usvojili smo mere kojim su privremeno ograničene kamatne stope na stambene kredite,

- polazeći od ekonomske situacije u kojoj su se našli pojedini poljoprivredni proizvođači, kao i strateškog značaja poljoprivredne proizvodnje za građane i privredu, poljoprivrednicima je u oktobru 2022. godine omogućen reprogram postojećih obaveza kod banaka i davalaca lizinga, nakon čega je obuhvat ove olakšice proširen i na lica koja se bave otkupom i skladištenjem voća u hladnjači,

- data je podrška građanima u finansijskim teškoćama tako da banke mogu da im produže rok za otplatu gotovinskih, potrošačkih i drugih sličnih kredita, kao i olakšice uslova otplate stambenih kredita.

Preduzeli smo veliki broj aktivnosti u okviru nove funkcije zaštite korisnika finansijskih usluga:

- unapređen je proces predugovornog informisanja klijenta o finansijskim uslugama, u cilju njihove zaštite od rizika koji mogu doći po osnovu rasta kamatnih stopa i deviznog kursa,

- na osnovu odluke Narodne banke Srbije iz 2015. godine, banke su korisnicima vratile oko šest milijardi dinara po osnovu kamate koju su naplatile jednostranim promenama kamatne stope,

- na osnovu mišljenja Narodne banke Srbije, banke

Kontinuitet u postizanju i očuvanju cenovne i finansijske stabilnosti uz podršku privrednom rastu je vizija koja me vodi

FOTO: MITAR MITROVIĆ

od 2020/2021. godine, prilikom prevremene otplate kredita korisnicima vraćaju (umanjuju dug za otplatu) oko pet miliona evra godišnje,

- aktivno smo pratili postupanje banaka na tržištu, pa smo zbog nepoštene prakse odnosno zbog postupanja suprotno propisima nekim bankama zabranili da naplaćuju određenu naknadu, čime smo njihovim korisnicima uštedeli oko 1,8 miliona evra godišnje,

- određene supervizorske mere dovele su u poslednje tri godine do otpisa duga prema korisnicima u iznosu od 2,95 milijardi dinara,

- pored svega navedenog, u poslednje četiri godine direktni pozitivan efekat za korisnike čije su pritužbe bile osnovane iznosi oko 105 miliona dinara, dok direktan materijalni efekat za korisnike od kontrolnih postupaka iznosi 247,4 miliona dinara.

Narodna banka Srbije vodi računa, prati i promovi-

**NARODNA BANKA
SRBIJE VODI RAČUNA,
PRATI I PROMVIŠE
SIGURAN I STABILAN
RAD ŠEST PLATNIH
SISTEMA**

še siguran i stabilan rad šest platnih sistema. Svojim aktivnostima obezbedili smo pouzdanost rada svih platnih sistema, kao i sigurnost i efikasnost izvršavanja platnih transakcija u tim sistemima. U platnim sistemima čiji je operator Narodna banka Srbije, u 2023. godini realizovano je preko 386 miliona plaćanja, što predstavlja rast od 76% u odnosu na ukupan broj transakcija koji je izvršen u platnim sistemima 2013. godine. Prisutan je izražen rast plaćanja upotrebom mobilnog i internet bankarstva, kako po broju korisnika tako i po broju transakcija. Uveli smo savremen pravni okvir za platne usluge koji podstiče inovacije i u ravni je s najboljom evropskom i svetskom praksom. Među prvima u svetu razvili smo sistem za instant plaćanja Narodne banke Srbije - IPS NBS sistem, čime smo građanima i privredi omogućili da plaćaju bilo gde i bilo kada uz prenos novca na račun primaoca u svega nekoliko sekundi. U cilju obezbeđivanja finansijske

stabilnosti u pogledu nezavisnosti svog platnog sistema, smanjenja troškova i modernizacije domaće platne kartice, strateški smo radili na razvoju nacionalnog kartičnog sistema – DinaCard.

Često se u krugovima ekonomista neosnovano poseže za odvajanjem ekonomije od politike. Kao i uvek, tako i sada, čvrsto ističem da je osnova svih rezultata u ekonomskom delu – monetarne, fiskalne i finansijske stabilnosti, i privrednog rasta, u postignutoj i očuvanoj političkoj stabilnosti.

Stabilnost nema alternativu. Bilo je mnoštvo izazova, višedimenzionalnih kriza koje su pokazivale višegodišnju postojanost. Kontinuitet u postizanju i očuvanju cenovne i finansijske stabilnosti uz podršku privrednom rastu je vizija koja me vodi, pred kojom svi ti savladani izazovi ostaju svedočanstvo onoga što smo uradili do sada jer ovo je delatnost u kojoj nema konačnih pobeda. ■

ALEKSANDAR BOGDANović

PRESEDNIK IZVRŠNOG ODBORA YETTEL BANK

Yettel Bank: Nova era digitalnog bankarstva

Kada smo doneli odluku da stvorimo Yettel Bank, započeli smo dva naizgled odvojena, ali isprepletana puta

Yettel Bank je kruna naše desetogodišnje posvećenosti inovacijama i ujedno početak nove ere digitalnog bankarstva u Srbiji. Rekao bih da je istovremeno i staro i novo lice na bankarskom tržištu. U godini prvog od, verujem, mnogih jubileja, osvrnuli smo se na prošlost i počeli da stvaramo unapređenu budućnost, a čovek je po prirodi biće koje se lako navikne na bolje uslove, okolnosti i ponude, zato smo i očekivali pozitivan odgovor korisnika na ovakvu promenu. Yettel Bank je već banka koju korisnici vole, jer sve što radimo usmeravamo ka stvaranju unapređenog korisničkog iskustva. Naša nova aplikacija je intuitivna, maksimalno prilagođena i personalizovana i čini bankarstvo jednostavnim i dostupnim. Banka koja je uz vas u svakom trenutku, banka u pokretu. Mislim da je takvo bankarstvo lako za voleti, kaže Aleksandar Bogdanović, predsednik Izvršnog odbora Yettel Bank, odgovarajući na pitanja o reakcijama nakon predstavljanja novog brenda i nove aplikacije i šta je to što će Yettel Bank učiniti bankom koju ćemo voleti.

Vaša nova aplikacija je definitivno centralna tema i glavni novitet na tržištu. Možete li nam reći nešto više o samom procesu kreiranja aplikacije? Koliko vam je na tom putu značila podrška PPF Grupe u iznosu od 33 miliona evra?

Kada smo doneli odluku da stvorimo Yettel Bank, započeli smo dva naizgled odvojena, ali isprepletana puta. Jedan je bio posvećen implementaciji novog brenda i tu smo imali stabilne Yettel temelje na koje

smo se oslonili. Drugi novoj aplikaciji i od početka bilo je jasno da će naš uzor biti jedna od najuspešnijih neobanaka u Evropi i ujedno naš veliki brat u okviru PPF Grupe, AirBank. Svoju novu aplikaciju gradili smo inspirisani njihovom, a tokom celog procesa ugledali smo se na njihove dobre prakse i usvajali ih uz prilagodavanje domaćem tržištu. Jedan od glavnih preduslova za kreiranje i razvijanje naše aplikacije bilo je stvaranje posvećenog i stručnog tima. Zato danas možemo da se pohvalimo najvećim internim IT timom u domaćem bankarskom sektoru zahvaljujući kom je izvršena rekonstrukcija naših sistema, kreiranje robustne infrastrukture i implementiranje svih novih funkcionalnosti koje ćemo korisnicima predstavljati kroz tri faze.

Tokom čitavog perioda priprema i realizacije naše transformacije imali smo značajnu podršku u vidu deljenja znanja i inspiracije od strane celokupne PPF Grupe. Osim toga, započinjanjem pomenutog investicionog ciklusa od 33 miliona evra za narednih pet godina u sklopu generalne dugoročne finansijske podrške omogućen nam je lagodan put ka našem ultimativnom cilju, da postanemo prvi izbor korisnika na tržištu.

Korisnicima ste detaljno predstavili faze tranzicije ka novoj aplikaciji i nove funkcionalnosti koje ih očekuju. Takođe, redovno skrećete pažnju na podizanje nivoa bezbednosti u digitalnom svetu. Da li u nekoj budućoj fazi možemo da očekujemo funkcionalnosti posebno usmerene na bezbednost korisnika?

Apsolutno, ovo je velika tema kojoj smo posvetili posebnu pažnju uviđajući sve preporuke i savete koje nam pruža Narodna banka Srbije, koja i sama usvaja napredne tehnološke sisteme i motiviše nas da otvoreno pristupamo inovacijama. Već sada razvijamo funkcionalnosti koje podrazumevaju korišćenje savremenih biometrijskih rešenja koja utiču na višestruko podizanje nivoa bezbednosti. U prvoj fazi, korisnici, pored korišćenja šestocifrenog pina, mogu pristupiti aplikaciji i očitavanjem otiska prsta ili prepoznavanjem lica u skladu sa tehničkim mogućnostima samog uređaja. Na ovaj način logovanje postaje bezbednije, ali i jednostavnije i brže. Kako se budemo približavali finalnoj verziji aplikacije, uvodićemo i dodatne funkcionalnosti, dok nas na samom kraju očekuje i implementacija najsavremenijeg biometrijskog rešenja kojim ćemo ostvariti sve uslove za

Tokom čitavog perioda priprema i realizacije naše transformacije imali smo značajnu podršku u vidu deljenja znanja i inspiracije od strane celokupne PPF Grupe

digitalizaciju gotovo svih procesa. To će nam omogućiti *Liveness*, video-identifikacija druge generacije.

Liveness se zasniva na preciznom prepoznavanju lica uz pouzdanost od gotovo 100% i znatno olakšava proces verifikacije identiteta na daljinu uz smanjenje mogućnosti za ljudsku grešku. Jedna od najvećih prednosti ovog modela potvrde identiteta i prisustva je činjenica da korisnik ne mora da poseti ekspozituru i može da započne različite procese kada god to želi uz veliku uštedu vremena. Na ovaj način verifikacija nije samo ubrzana već je i znatno bezbednija s obzirom da je sama tehnologija razvijena tako da automatski eliminiše sve pokušaje predstavljanja lažnog identiteta.

Najavili ste *Liveness*, kao i brojne nove funkcionalnosti u aplikaciji. Da li postoji još neki novitet koji ćete korisnicima predstaviti kao iskorak u digitalnom bankarstvu?

Pored svih najavljenih funkcionalnosti, mi konstantno tragamo za novim, savremenijim tehnološkim rešenjima koja predstavljaju značajne iskorake. Za nas, digitalno bankarstvo znači fer, transparentno i jasno poslovanje uz najkraći tarifnik na tržištu i potpunu posvećenost korisničkim potrebama uz stalno pomeranje granica u digitalnom svetu. Novitet na tržištu koji smo pripremili za svoje korisnike je prva digitalna nacionalna dina kartica Yettel Bank. Ovo je veoma značajno za celokupni sistem jer je digitalizacija naša stvarnost i korisnici su već adaptirani na onlajn transakcije. Jedan od primera brzog prilagođavanja na odlične prakse je izuzetni porast korišćenja IPS sistema Narodne banke Srbije. Prema podacima Narodne banke Srbije, samo tokom aprila više od sedam miliona transakcija realizovano je na ovaj način, a u odnosu na prošlogodišnje podatke, naši korisnici su obavili čak 40% više transakcija koristeći IPS sistem. Na ovaj način, korisnici pre svega štede vreme jer je prosečno vreme izvršenja transakcije u IPS NBS sistemu 1,2 sekunde. Zahvaljujući posvećenosti Narodne banke Srbije u razvoju ovakve tehnološke infrastrukture, mi možemo dodatno da se razvijamo i pružimo korisnicima najbolje od bankarstva, savremenost, sigurnost i uštedu vremena.

Da li dolazi do promene u vašem odnosu sa Yettelom? Da li korisnici mogu da očekuju neke izmene u ponudi?

Kao i do sada, nastavljamo da postojimo kao dve odvojene sestrinske kompanije u okviru PPF Grupe, ali smo dodatno ojačani zajedničkim brendom. Delimo ime jer delimo viziju. U želji da tehnologiju i bankarstvo približimo ljudima, stvaramo snažnu sinergiju koja će rezultirati najboljim ponudama za korisnike. Sve dosadašnje ugovorne obaveze ostaju nepromenjene, a sve buduće novitete pripremamo u skladu sa željama korisnika. Težimo da konstruišemo i razvijamo ovaj specifičan model saradnje dva sektora i stvorimo posebnu vrednost za korisnike. ■

DARKO POPOVIĆ

PREDSEDNIK IZVRŠNOG
ODBORA BANCA INTESA

Strateška filantropija za održivu budućnost

Kako ublažiti posledice nepovoljnih ekonomskih kretanja na društvo

Čini se da živimo u perpetualnom krugu kriza. Od globalne pandemije korona virusa, pokidanih lanaca snabdevanja i zaoštavanja geopolitičkih sukoba, preko energetske šokove i klimatskih promena, do rekordne inflacije i rasta troškova zaduživanja, krize se nižu jedna za drugom, izbijaju i pre nego što uspemo

da izađemo iz prethodne. Iako banke, sa svoje strane, pokušavaju da ublaže prelivanje negativnih efekata na privredu i građane kroz kreiranje inkluzivnih ponuda za osetljive grupe, pristup povoljnim sredstvima finansiranja iz inostranih kreditnih linija, jačanje održivih praksi i zelenog finansiranja, stiće se utisak da se šira slika gubi iz vida. Problemi najosetljivijih kategorija zajednice u doba opšte neizvesnosti ne mogu se sistemski rešiti uobičajenim bankarskim alatima – potrebni su nam novi pristupi rešavanju gorućih problema društva, novi modaliteti saradnje. Izazovi sa kojima se suočavamo traže od nas da se konstantno prilagodavamo i menjamo, da izađemo iz svojih tradicionalnih uloga, redefinišemo uvrežene strategije i preuzmemo nove zadatke i odgovornosti na sebe. Društvu smo

potrebniji više nego ikada do sada.

Uspešne kompanije i istaknuti pojedinci oduvek su osećali potrebu da doprinesu opštem dobru i pomognu u rešavanju socijalnih problema

Uspešne kompanije i istaknuti pojedinci oduvek su osećali odgovornost i potrebu da doprinesu opštem dobru i pomognu u rešavanju socijalnih problema. I dok je filantropija tokom svoje duge istorije često menjala forme, od svojih antičkih korena, preko prvih dobročinitelja, američkih industrijalaca

19. veka – Forda, Karnegija i Rokfelera, pa sve do korporativne filantropije modernog doba, uvek je demonstrirala isto – transformativni potencijal davanja zarad dobrobiti drugih. I sama Srbija neguje dugu tradiciju filantropije tokom koje su ugledni građani, poput Ilije Kolarca, Miše Anastasijevića ili Sime Igumanova, iskazivali jasnu svest o pripadnosti zajednici i moralnu obavezu da se oduže društvu za ono što su stekli u korist opšteg progressa. Pomaganje školama, kulturnim ustanovama, siromašnima, deci bilo je neraskidivi deo naše kolektivne istorije vekovima unazad.

Na tragu ovakve tradicije, Banca Intesa je u partnerstvu sa svojom matičnom grupacijom Intesa Sanpaolo osnovala Intesa fondaciju, filantropsku organizaciju, kao prirodni nastavak podrške koju je tokom niza godina, kao dugogodišnji lider i sistemski važna banka u Srbiji, davala zajednici na različite načine – kroz pružanje finansijske potpore obrazovanju, zdravstvu, kulturi, osetljivim kategorijama društva. Kao svojevrsna prekretnica u daljem razvoju našeg filantropskog delovanja i načinu na koji želimo da pomognemo zajednici u kojoj poslujemo, fondacija ima za cilj da

Banca Intesa je osnovala Intesa fondaciju, filantropsku organizaciju, kao prirodni nastavak podrške koju je godinama davala zajednici – kroz potporu obrazovanju, zdravstvu, kulturi, osetljivim kategorijama društva...

na strateški, svrsishodan i dugoročan način doprinese opštem razvoju i boljitku, usmeravajući svoje aktivnosti na ključne oblasti uticaja koje smo identifikovali kao prioritetne i kao one kojima je pomoć najpotrebnija, a to su podrška ženama u teškom položaju i borba protiv društvenih nejednakosti, podrška razvoju obrazovanja, dece i mladih, podrška jačanju zdravstvene i socijalne zaštite sa fokusom na stariju populaciju, ublažavanju klimatskih promena i zaštiti životne sredine, kao i projektima lokalne zajednice.

Svesni da kao vodeća banka na tržištu imamo ne samo značajnu ulogu u podršci privredi i građanima, već i odgovornost za dobrobit najšire zajednice, želimo da na efikasan način, u skladu sa svojim vrednostima, alociramo sredstva i usmerimo ih tamo gde najviše možemo da pomognemo, promovišući kulturu davanja i solidarnosti, afirmišući socijalnu koheziju i pozitivne promene u društvu. Delovanje Intesa fondacije finansira se isključivo iz prihoda Banca Intesa, čime je obezbeđeno da naša podrška nadide

jednokratna ad hoc davanja, sporadične aktivnosti i reaktivne inicijative, i preraste u održiv mehanizam brige o najvažnijim problemima zajednice kroz strateška i promišljena ulaganja u ključne oblasti društvenog razvoja.

Kao institucije koje upravljaju tokovima kapitala i katalizatori pozitivnih promena, banke danas imaju moralni imperativ i stratešku priliku da stave svoje resurse i ekspertizu u službu dobrobiti društva, sledeći viziju održivijeg, humanijeg i boljeg sveta za sve. Verujem da na ovaj način ujedno podižemo i lestvicu korporativne filantropije u bankarskom sektoru Srbije. Jer, šta je uopšte liderstvo ukoliko ga ne stavimo u funkciju opšteg dobra, ukoliko ne motivišemo druge na akciju i ne podstaknemo ih da slede isti put, pružajući doprinos socijalnom napretku? Prava mera uspeha ne leži samo u finansijskoj metrici, već i u našoj spremnosti i sposobnosti da ličnim primerom pokrenemo stvari nabolje.

Danas više nego ikada ranije. ■

OGNJEN POPOVIĆ

POMOĆNIK MINISTRA FINANSIJA
U VLADI REPUBLIKE SRBIJE

Tržišta kapitala simbol razvoja

Transparentnost i odgovornost su kamen temeljac dobrog funkcionisanja tržišta kapitala. U srcu svake napredne ekonomije leži snažna infrastruktura ovog sektora

Tržište kapitala ima ključnu ulogu za ekonomski rast država u razvoju. Značaj tržišta kapitala prevazilazi puke finansijske transakcije na šta se često, a nezasluženo svodi. Ono je katalizator inovacija, preduzetništva i rasta životnog standarda. Zato nam je potrebno razvijeno tržište kapitala, sa jakim Beogradskom berzom, koji prate aktuelni ekonomski uspon Republike Srbije.

Postoji nekoliko razloga zašto je tržište kapitala od velikog značaja za Republiku Srbiju i njene građane.

U srcu svake napredne ekonomije leži snažna infrastruktura tržišta kapitala. Tržišta kapitala obuhvataju različite platforme na kojima pojedinci i institucije trguju hartijama od vrednosti, uključujući akcije, obveznice i derivate. Olakšavajući efikasnu alokaciju kapitala, ova tržišta podstiču ulaganja u nove industrije, fabrike, proizvode i inovacije, postavljajući osnovu za ekonomski rast. U zemljama u razvoju, gde je pristup finansiranju često ograničen, rastuća tržišta kapitala premošćuju jaz između štednje i investicija, kanališući sredstva ka projektima sa potencijalom da generišu održive i rastuće prinose.

Opšte je poznato da preduzetništvo cveta u okruženjima koja pogoduju preuzimanju rizika i inovacijama. Tržišta kapitala obezbeđuju neophodno finansiranje i mehanizme podrške za preduzetnike koji teže da svoje ideje pretoče u nova privredna društva. Kroz inicijalnu javnu ponudu (IPO) i ulaganja rizičnog kapitala, predu-

FOTO: BORBE KOJADINOVIC

zeća u nastajanju dobijaju pristup kapitalu potrebnom za proizvodnju, razvoj najsavremenijih tehnologija i prodor na nova tržišta. Štaviše, mogućnost prikupljanja kapitala putem javnih ponuda podstiče inovacije, jer kompanije nastoje da se diferenciraju i prihvate interes investitora.

Dinamični ekosistem tržišta kapitala ima ključni efekat na stvaranje radnih mesta i stvaranje bogatstva. Kako se preduzeća šire i ulažu u nove poduhvate, ona stvaraju mogućnosti za zapošljavanje u različitim sektorima privrede. Pored toga, bogatstvo stvoreno kroz aktivnosti tržišta kapitala, kao što su berzanske investicije i korporativne dividende, cirkuliše unutar privrede, podstičući potrošnju i potražnju za robom i uslugama. Ovaj ciklus ulaganja, otvaranja radnih mesta i akumulacije bogatstva podupire održivi ekonomski razvoj i smanjenje siromaštva u ekonomijama u razvoju.

U mnogim zemljama u razvoju, tradicionalni bankarski sistemi se bore da zadovolje različite finansijske potrebe pojedinaca i preduzeća. Tržišta kapitala nude alternativni put za prikupljanje kapitala, demokratizaciju pristupa investicionim mogućnostima i finansijskim resursima. Kroz mehanizme kao što su zajednički ili alternativni fondovi, mali investitori mogu da učestvuju u procesu stvaranja bogatstva, diversifikuju svoje portfele i izgrade dugoročnu štednju. Štaviše, tržišta kapitala omogućuju malim i srednjim preduzećima da pristupe finansiranju bez strogih uslova u vezi s kolateralima koji su tipično povezani sa bankarskim kreditima, čime se podstiču preduzetništvo i ekonomska inkluzivnost.

Razvoj infrastrukture je ključan za pokretanje ekonomskog rasta i poboljšanje životnog standarda u

zemljama u razvoju. Tržišta kapitala igraju vitalnu ulogu u finansiranju velikih infrastrukturnih projekata, kao što su transportne mreže, energetske objekte i telekomunikacioni sistemi. Centralni i lokalni organi, kao što su opštine i gradovi, mogu da izdaju obveznice i hartije od vrednosti kako bi prikupili sredstva za razvoj infrastrukture i poboljšanja kvaliteta života građana, koristeći poverenje investitora u političku stabilnost i potencijal rasta privrede, što Srbija danas doživljava. Mobilizacijom privatnog kapitala uz javne resurse, tržišta kapitala omogućavaju efikasne investicije u infrastrukturu, podstičući povezanost i povećavajući produktivnost širom regiona.

Otpornost finansijskog sistema jedne države zavisi od njene sposobnosti da efikasno upravlja rizicima i apsorbira ekonomske šokove. Tržišta kapitala doprinose finansijskoj stabilnosti diverzifikacijom rizika preko širokog spektra investitora i instrumenata. Kroz trgovinu derivatima i drugim proizvodima za upravlja-

Tržišta kapitala omogućuju malim i srednjim preduzećima da pristupe finansiranju bez strogih uslova u vezi s kolateralima koji su tipično povezani sa bankarskim kreditima, čime se podstiču preduzetništvo i ekonomska inkluzivnost

U zemljama u razvoju, gde je pristup finansiranju često ograničen, rastuća tržišta kapitala premošćuju jaz između štednje i investicija, kanališući sredstva ka projektima sa potencijalom da generišu održive i rastuće prinose

nje rizikom, učesnici na tržištu mogu da se zaštite od fluktuacija kamatnih stopa, valuta i cena robe, čime se smanjuje izloženost nepredviđenim događajima. Štaviše, transparentnost i likvidnost tržišta kapitala povećavaju efikasnost tržišta i smanjuju verovatnoću sistemskih kriza, čuvajući ukupnu stabilnost privrede.

Transparentnost i odgovornost su kamen temeljac dobrog funkcionisanja tržišta kapitala. Srbija, zahvaljujući dobroj ekonomskoj politici koja se zasniva na slobodnoj trgovini, preduzetništvu i inovativnosti, ima sve preduslove za dinamično i snažno tržište kapitala. Već su preduzeti koraci da se stvori jedno sjajno okruženje za ovaj poduhvat, od donošenja prve Strategije za razvoj tržišta kapitala, do izmena zakona i podzakonskih akata, preko revitalizacije Beogradske berze i finansijskih instrumenata... Dakle, Vlada Republike Srbije i Ministarstvo finansija ulažu velike napore da ovo tržište raste u korist svih građana.

Nekada davno simbol srpskog tržišta kapitala predstavljala je sadašnja zgrada Etnografskog muzeja, sa raskošnim stubovima i velepnim ulazom, kao simbol jednog doba i težnje srpskog preduzetništva da stvara i gradi. Malo je poznato da ovo zdanje arhitekte Aleksandra Đorđevića nije prvobitno građeno za potrebe Etnografskog muzeja, već kao dom Beogradske berze, dom kapitala, preduzetništva i ekonomskih težnji predratne Jugoslavije, Beograda i Srbije. Težnje ka stvaranju jake ekonomije, oslonjene na preduzetništvo, ukрупnjavanju kapitala i aktivnostima Beogradske berze nestale su pod udarima ratova, političke nestabilnosti i ideoloških represija.

Uskoro, Beogradska berza, kao i ostale institucije tržišta kapitala – Komisija za hartije od vrednosti i Centralni registar hartija od vrednosti, dobijaju novu modernu zgradu u okviru Prokopa, koja će predstavljati težnju države i privrede da srpsko tržište kapitala bude opet dinamično, jako, inovativno, kao i da otvori vrata Srbije prema svetu i sveta prema Srbiji.

Hajde da to bude i simbolično novi početak nove, snažne, razvijene Beogradske berze, kakvu bi Srbija i trebalo da ima. ■

PETAR JOVANOVIĆ

CEO AIK BANKE

Plivanje u hladnim vodama

Kada govorimo o bankarskom sektoru, on je plivanjem u hladnim vodama postao jači i stabilniji, jer bilansi banaka u regionu, a i globalno, danas izgledaju mnogo bolje i zdravije, što je rezultat dobre regulative, ali i odgovornog ponašanja

Mnogi naučnici, kao i oni koji praktikuju ekstremni sport *plivanja u hladnoj vodi*, tvrde da ne postoji mnogo stvari koje imaju tako blagotvoran uticaj na naš organizam. Naše telo reaguje na hladnu vodu aktiviranjem odbrambenih mehanizama, poboljšavajući cirkulaciju i otpornost na infekcije. Izlaganjem eksternim uslovima iz okruženja postajemo jači, rezistentniji i spremniji na nove izazove koji nas očekuju.

Posmatrano iz ekonomske perspektive, može se reći da banke već godinama unazad zapravo *plivaju u hladnim vodama*. Zahlađenje je počelo sa globalnom pandemijom koja je imala potencijal da preraste u ledeno doba, ali je sa naučnim dostignućima i zahvaljujući ljudskoj prilagodljivosti taj scenario sprečen. Uz adekvatnu i pravovremenu reakciju državnih institucija i centralnih banaka, u vidu moratorijuma na dospele obaveze klijenata, kao i uz državne garancije, izbegnut je apokaliptičan scenario, pa su banke izašle gotovo netaknute iz prvog ozbiljnijeg kriznog perioda još od vremena svetske ekonomske krize.

Paralelno s tim usledili su poremećaji u lancima snabdevanja robom i sirovinama širom sveta i ubrzo smo

shvatili da naš globalizovani svet može i mora da bude spreman da se vrati u svoje lokalne okvire kada je to potrebno. Uvideli smo i koliko je važno da možemo da se oslonimo na lokalnu proizvodnju i dobavljače, uprkos tome što to često podrazumeva povećane troškove.

Nakon što se svetski organizam izborio sa pandemijom, usledio je novi šok u vidu najvećeg oružanog sukoba još od Drugog svetskog rata na tlu Evrope, koji je pokrenuo niz drugih geopolitičkih dešavanja. Ti događaji su, pored posledica po stanovništvo pogođeno sukobima koje je moralo da prekine normalni tok svog života i da napušta svoje domove, imali za posledicu i rast cene energenata, hrane i drugih kategorija, što je dovelo do visokih inflatornih pritisaka i usporavanja ekonomske aktivnosti. Tako je, na globalnom nivou, došlo do visoke stope inflacije, sa najvećim vrednostima koje su zabeležene u SAD u junu 2022. godine od 9,1%, i u evrozoni u oktobru 2022. godine od 10,6%.

Globalne turbulencije nisu zaobišle ni naš region, koji se součio sa izazovom obuzdavanja dvocifrene inflacije, koja je do kraja 2021. godine bila gotovo zaboravljen makroekonomski izazov. U Srbiji je, na primer, nakon vrhunca inflacije od 16,2% u martu 2023. godine, usledilo njeno uspešno usporavanje do nivoa od 5% u aprilu ove godine.

Kada govorimo o bankarskom sektoru, on je *plivanjem u hladnim vodama* postao jači i stabilniji, jer bilansi banaka u regionu, a i globalno, danas izgledaju mnogo bolje i zdravije, što je rezultat dobre regulative, ali i odgovornog ponašanja. Na srpskom tržištu prisutan je visok nivo kapitalizovanosti banaka, a njihova adekvatnost kapitala u prvom kvartalu iznosila je 19,4%. Takođe, zabeleženi su visoki nivoi pokazatelja likvidnosti. Racio odnosa između kredita i depozita na kraju prvog kvartala 2024. godine iznosio je 74,4%, ukazujući na visok nivo likvidnosti. Prošle godine postignuta je i rekordna profitabilnost bankarskog sektora i to najviše kao posledica rasta kamatnih stopa. Taj trend je nastavljen i ove godine kada su u prvom kvartalu postignute vrednosti stope prinosa na kapital (ROE) od 22,3% i na aktivu (ROA) od 3,1%. U borbi sa inflacijom, centralne banke su efikasno koristile najproduktivniji mehanizam povećanja referentnih kamatnih stopa.

Ipak, nije sve bilo tako jednostavno. Balansiranje između restriktivne monetarne politike i usporavanja privrednog rasta postalo je umetnost. Kao rezultat preduzetih mera, klijenti su se ponovo suočili sa činjenicom da postoji cena novca i da period monetarne ekspanzije i gotovo besplatnih kredita polako postaje prošlost. To donosi i racionalniji pristup zaduživanju, koje sve više poprima oblik investicija u poređenju sa čistim konzumerizmom. Određeni broj klijenata, kako fizičkih tako i pravnih lica, neminovno će se součiti sa problemima u servisiranju svojih obaveza. Porast broja problematičnih kredita ne bi bio iznenađujuć, ali ne u obimu koji bi mogao da ugrozi banke koje su, *plivajući u hladnim vodama*, već postale otporne na slične šoko-

ve. U velikoj meri, ovo znači stabilnost i za klijente, jer jake banke klijentima nude mogućnost reprograma zaduženja, što dugoročno smanjuje opterećenje njihove likvidnosti, i pruža priliku kompanijama da restrukturiraju svoje obaveze. Ipak, nivo NPL-a je još uvek prihvatljiv, i na tržištu Srbije u prvom kvartalu ove godine iznosi 3,2%.

Kao što se može videti, postoje i negativni efekti kontakta sa hladnom vodom koje ne bi trebalo zanemariti. Iznenađni kontakt sa hladnom vodom može poremetiti disanje i izazvati paniku, dok duži boravak u izuzetno hladnoj vodi tokom zime može dovesti i do hipotermije, stanja kada temperatura tela pada ispod 35 stepeni Celzijusa. Dodatni rizici plivanja u hladnoj vodi su i pojava grčeva i astmatičnih napada.

Hladna morska struja, zvana inflacija, i dalje ne olakšava plivanje i navigaciju kroz ekonomiju sveta i

Vrlo je izvesno da će bez ulaganja u nove tehnologije, povećanja produktivnosti, automatizacije procesa i optimizacije poslovanja uslediti pad profitabilnosti i sve veći pritisak konkurencije. Tu se otvara prostor za novi krug konsolidacije bankarskog sektora

regiona. Iako se, posle dužeg vremena, očekuje smanjenje referentne stope ECB-a na sednici koja će se održati u junu ove godine, sa druge strane hladnog okeana i dalje vidimo suzdržanost FED-a i njihovo razmišljanje da za taj korak još uvek nije došao pravi trenutak. Dugačak period visokih kamatnih stopa, ma kako lukrativno izgledao za banke, dugoročno nije dobar jer će dovesti do smanjenja potražnje za kreditima. Već prošle godine su zabeležene vrlo niske stope rasta kreditnih portfolija banaka i vrlo je izvesno da će se sličan trend nastaviti i ove godine, kao i da je samo pitanje vremena kada će se u bilansima banaka pojaviti veća stopa nenaplativih kredita fizičkih i pravnih lica.

Period visokih kamatnih stopa je omogućio da većina banaka, bez puno promena u svom poslovanju, poveća svoju profitabilnost. Kada dođemo u period ostvarivanja ciljanih stopa inflacije i vraćanje kamatnih stopa na održivi nivo, banke će se suočiti sa nešto drugačijom situacijom. Vrlo je izvesno da će bez ulaganja u nove tehnologije, povećanja produktivnosti, automatizacije procesa i optimizacije poslovanja uslediti pad profitabilnosti i sve veći pritisak konkurencije. Tu se otvara prostor za novi krug konsolidacije bankarskog sektora u kome AIK banka planira da i dalje ima važnu ulogu.

Preterano *izlaganje hladnim vodama* nije dobro ni za koga, pa ni za banke, i neophodno je da uvek postoji svest da se, koliko god bili uljuljkani dobrim rezultatima, crni labud Nasima Taleba može pojaviti u nekom od narednih kvartala kada ga najmanje budemo očekivali. Zato je za održavanje dugoročne stabilnosti, ali i za postizanje održivog rasta, važno da svoje organizacije, ma koliko bile uspešne, uvek držimo u najboljoj mogućoj formi. ■

GORAN PEKEZ

DIREKTOR KORPORATIVNIH POSLOVA
I KOMUNIKACIJA U KOMPANIJI „JAPAN
TOBACCO INTERNATIONAL“ (JTI)
ZA ZAPADNI BALKAN, PREDSEDNIK
JAPANSKE POSLOVNE ALIJANSE U
SRBIJI (JPAS)

Akcize su prilika za evoluciju, ne za revoluciju

**Zemlje Zapadnog Balkana
se suočavaju sa specifičnim
ekonomskim izazovima koji utiču
na njihove budžetske prihode
- ekonomski rast u regionu je
usporen zbog različitih šokova,
uključujući posledice rata u
Ukrajini, energetske krizu u
Evropi i globalno usporavanje
ekonomskog rasta**

Svetska banka naglašava da su regionu potrebne veća fiskalna disciplina i efikasnija naplata poreza kako bi se omogućio održivi ekonomski rast i smanjio javni dug, dok Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) ističe važnost unapređenja fiskalne uprave i prilagodavanja fiskalnih politika kako bi se region bolje prilagodio EU standardima i poboljšao svoj ekonomski status. U većini zemalja u regionu Zapadnog Balkana prihodi od PDV-a i akciza na duvanske proizvode čine značajan udeo u ukupnih prihodima. Istovremeno, postoji odlična praksa usvajanja akciznih kalendara. Zašto je to odlična praksa?

Zato što obezbeđuje postepeno i predvidljivo povećanje budžetskih prihoda, a to je nešto što predstavlja osnov stabilnosti svake ekonomije. Zahvaljujući stabilnom i predvidljivom rastu prihoda od akciza, budžeti zemalja regiona se konstantno uvećavaju. Ovome doprinosi i odlučna borba protiv šverca duvana - mere

koje države ali i industrija preduzimaju kako bi se šteta po budžetske prihode smanjila na najmanju moguću meru.

Kada govorimo o pojedinačnim zemljama, Srbija je zemlja koja se izdvaja kao dobar primer, usvajanje akciznih kalendara i borba protiv šverca rezultirala je konstantnim povećanjem budžetskih prihoda. Naime, u Srbiji je priliv sredstava od akciza i PDV-a na duvanske proizvode u 2016. bio 118 milijardi dinara, dok je ova stavka u 2023. godini iznosila 165,6 milijardi dinara. Dakle, **povećanje od 40 odsto** za sedam godina je odličan pokazatelj kako je akcizna politika prilika za evoluciju a ne za revoluciju i nagle promene.

Ovo je fantastičan rezultat, ali treba reći da u Srbiji postoji i crno tržište duvana, koje i dalje predstavlja veliki izazov. Procenjuje se da obim nelegalnog tržišta u Srbiji iznosi oko 16,3 odsto, od čega tri četvrtine čini lokalno uzgojen rezani duvan, a ostatak nelegalne cigarete koje su ili neobeležene ili obeležene markicama jeftinijih tržišta.

Duvanska industrija i država Srbija ulažu velike napore kako bi šverc duvana i duvanskih proizvoda bio smanjen na najmanju moguću meru. To je posebno važno kada se uzme u obzir da je doprinos duvanskog sektora budžetu Republike Srbije oko devet odsto, što je više nego u većini evropskih zemalja. Zato je za Srbiju od prioritetnog značaja borba protiv nelegalnog tržišta duvana, i to kroz kontrolu proizvodnje duvana s obzirom da više od 70 odsto crnog tržišta čini rezani duvan.

Takođe, ono što trenutno komplikuje situaciju jeste povećan nelegalni promet cigareta sa teritorije Kosova i Metohije i Severne Makedonije, gde su akcize i PDV na duvanske proizvode niži. Ovi proizvodi su, dakle, obeleženi akciznim markicama, ali usled nižih cena, učestalo postaju predmet šverca ka zapadu i Evropskoj uniji i regiji Zapadnog Balkana.

Tri najveće duvanske kompanije, koje u Srbiji imaju i fabrike za proizvodnju duvanskih proizvoda, aktivno rade u partnerstvu sa državnim organima (naročito sa tržišnom inspekcijom i policijom) na suzbijanju nedozvoljene trgovine i otkrivanju šverca. Učestvujemo u regionalnom projektu „Inovativni pristupi u suzbijanju nedozvoljene trgovine“ Američke privredne komore (AmCham), a saradujemo i sa NALED-om i FIC-om na različitim projektima.

Takođe, JTI već više od deset godina organizuje obuke za predstavnike carina i ministarstava unutrašnjih poslova iz svih zemalja regiona. U Srbiji, pruža podršku unapređenju kapaciteta inspeksijskog nadzora, a bori protiv ilegalne trgovine doprinosi i kroz donacije u vidu dronova i dresiranih pasa, ali i kroz projekat „Satelit“, koji je razvijen u saradnji sa policijom i fitosanitarnom inspekcijom. „Satelit“ omogućava otkrivanje ilegalnih zasada duvana korišćenjem najmodernije tehnologije. Od 2017. do danas su svake godine rezultati iz godine u godinu bolji i ukazuju nam da su se nelegalni zasadi duvana smanjili za 99 odsto od početka rada projekta „Satelit“. Tokom poslednjih sedam godina, uništeno je

U regionu Zapadnog Balkana duvanska industrija čini i do 10 odsto ukupnih budžetskih prihoda, ima otvorenih 18 fabrika i indirektno i direktno zapošljava oko 45.000 ljudi. Samo kompanija JTI je u regionu tokom 2023. budžetima ovih zemalja doprinela sa 930 miliona evra

ukupno 858 tona nelegalnih zasada duvana i sprečena je šteta po budžet Republike Srbije, u proseku, za 483 miliona evra na godišnjem nivou. Samo u prošlog godini uništene su 52,4 tone nezakonito zasadenog duvana.

Kada govorimo o situaciji u drugim zemljama regiona, konkretno o Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini, i ovdje je zabeležen porast budžetskih prihoda. Ono što je u najvećoj meri doprinelo ovom porastu, pored akciznih kalendara, jesu naponi vlada ovih zemalja da spreče šverc duvana.

Najviše efekta imalo je zatvaranje Luke Bar, čime je presečen ozbiljan kanal krijumčarenja duvana, s obzirom da su carine zapadnih zemalja Evrope procenjivale da je odavde stizalo oko 20 odsto nelegalnih cigareta u EU. Zahvaljujući ovoj dobroj odluci Vlade Crne Gore, nakon zatvaranja Luke Bar, zabeležen je prosečni **godišnji rast prihoda u budžetu Crne Gore za 30 odsto.**

Pored toga što Vlada Crne Gore ima snažnu podršku duvanske industrije u borbi protiv šverca, JTI tesno saraduje i sa institucijama Bosne i Hercegovine. Zajedno sa Upravom za indirektno oporezivanje i duvanskom

industrijom, već četiri godine zaredom sprovodi se kampanja „Stop švercu“. Cilj kampanje je podizanje svesti o opasnostima nelegalne trgovine po državu, ali i po potrošače budući da švercovani proizvodi ne prolaze kontrolu kvaliteta.

Zahvaljujući ovoj kampanji, ali i zatvaranju Luke Bar, **priliv sredstava u budžet Bosne i Hercegovine je samo u 2023. godine povećan za 32 odsto.**

U regionu Zapadnog Balkana duvanska industrija čini i do 10 odsto ukupnih budžetskih prihoda, ima 18 fabrika i indirektno i direktno zapošljava oko 45.000 ljudi. Samo kompanija JTI je u ovom regionu tokom 2023. budžetima doprinela sa **ukupno 930 miliona evra.**

Kontinuirani rast budžetskih prihoda u zemljama Zapadnog Balkana rezultat je strateškog usvajanja akciznih kalendara i efikasne borbe protiv šverca duvana. Ovi naponi ne samo da jačaju ekonomske temelje država, već i smanjuju ilegalnu trgovinu, što je od vitalnog značaja za ekonomski razvoj i stabilnost regiona. Učešće i saradnja države i duvanske industrije, uz primenu inovativnih tehnologija, ključni su za uspeh ovih inicijativa. ■

IRENA RADOVIĆ

GUVERNERKA CENTRALNE BANKE CRNE GORE

Stabilnost cijena i bankarskog sistema u neizvjesnim vremenima

Na duži rok, cjenovna stabilnost podstiče ekonomsku i finansijsku stabilnost

U teoriji i praksi tradicionalnog centralnog bankarstva smatra se da je cjenovna stabilnost osnovni cilj centralnih banaka. Takođe, opšteprihvaćena je paradigma o cjenovnoj stabilnosti koja se postiže ciljanom stopom inflacije od 2%, kojom se obezbjeđuje dovoljno podsticaja za dinamičan razvoj privrede i finansijskih tokova. Međutim, s druge strane, ne postoji jedinstven stav u ekonomskoj teoriji o definiciji finansijske stabilnosti. Preovlađujuće mišljenje je da se pod finansijskom stabilnošću podrazumijeva stabilnost sastavnih komponenti finansijskog sistema zemlje – finansijskih institucija, finansijskog tržišta i finansijske infrastrukture (ECB). Ovaj koncept podrazumijeva praćenje i kontrolu sistemskog rizika kao rizika pojave poremećaja u pružanju neophodnih proizvoda i usluga finansijskog sistema.

U nedovoljno razvijenim i nerazduženim finansijskim sistemima, kao što je crnogorski, koji je po svojoj prirodi naglašeno bankocentričan, stabilnost bankarskog sektora je preduslov obezbjeđenja finansijske stabilnosti. Iz navedenog proizilazi da između ova dva pojma možemo staviti znak jednakosti kad je u pitanju Crna Gora. Takođe, s obzirom na to da je evro zvanično sredstvo plaćanja, do ulaska Crne Gore u Evropsku uniju, ciljevi Centralne banke Crne Gore su: podsticanje i očuvanje stabilnosti finansijskog sistema, uključujući podsticanje i održavanje zdravog bankarskog sistema, sigurnog i efikasnog platnog prometa i doprinos postizanju i održavanju stabilnosti cijena. Od ulaska Crne Gore u Evropsku uniju, osnovni cilj Centralne banke biće održavanje stabilnosti cijena.

Kada govorimo o odnosu stabilnosti cijena i finansijske stabilnosti, ne postoji jedinstven stav u ekonomskoj teoriji o uticaju cjenovne stabilnosti na stabilnost finansijskog sistema. Od početnog konvencionalnog stava da je cjenovna stabilnost garant i dovoljan uslov za finansijsku stabilnost, preko stava da stabilnost cijena podstiče finansijsku stabil-

nost i u dugom roku pojačava sinergetski uticaj, iskristaliso se i stav da preniska inflacija u kombinaciji sa niskim kamatnim stopama može podstaći ranjivosti finansijskog sistema i time uzdrmati njegovu stabilnost. U ovakvim uslovima mogu se podstaći nerealna optimistička očekivanja u pogledu ekonomskog razvoja u budućem periodu, što može voditi ka stvaranju cjenovnih mjehurića i podrirvanju finansijske stabilnosti. Na duži rok, cjenovna stabilnost podstiče ekonomsku i finansijsku stabilnost.

Velika finansijska kriza iz 2007. godine, koja je generisana u SAD i prenijela se finansijskim tokovima na globalni nivo, bila je karakteristična po tome što su banke bile dio problema, a ne rješenja. Početak finansijske krize 2007. godine pokazao je da akcije banaka i drugi finansijski faktori imaju moć da intenziviraju ekonomske fluktuacije, pa čak i da izazovu dugotrajne, duboke recesije. Ekspanzivan rast cijena na tržištu nekretnina i kapitala, praćen ekspanzivnim rastom kreditnog portfolija banaka, rezultirao je pucanjem cjenovnog balona, ekstremnim rastom NPL-a u bilansima banaka i krizom likvidnosti. Odgovor vodećih centralnih banaka je bio ekspanzivna monetarna politika i primjena nestandardnih mjera monetarne politike kako bi se podstakao ekonomski rast. Jedno od ključnih rješenja za očuvanje finansijske stabilnosti bilo je jačanje prudenčijalne regulative na mikro i makro nivou i „lansiranje“ novog koncepta makroprudenčijalne politike koja ima za cilj prevenciju pojave sistemskih rizika i podsticanje i očuvanje finansijske stabilnosti. Upravo se razduženim instrumentima ove politike, sa posebnim naglaskom na uvođenje bafera kapitala (bafer za očuvanje kapitala, kontraciklični bafer, bafer za strukturni sistemski rizik i bafer za globalne i ostale sistemski važne institucije), kao i propisivanjem makroprudenčijalnih indikatora, kreirala nedostajuća puzzle u mozaiku koncepta finansijske stabilnosti.

Kada su u pitanju krize novijeg datuma, podstaknute nepredviđenim okolnostima, kao što su pandemija kovid 19 tokom 2020. godine i početak rata u Ukrajini u februaru 2022. godine, koje su, između ostalog, dovele do prekida u globalnim lancima snabdijevanja, nastavljeno je sa ekspanzivnim politikama sa ciljem očuvanja makroekonomske stabilnosti. Ove politike su u naredne dvije godine rezultirale dvocifrenim inflatornim rastom u velikom broju zemalja. U takvim uslovima, centralne banke su djelovale pooštavanjem monetarne politike i oštirim rastom referentnih kamatnih stopa svjesno balansirajući sa rizikom pojave recesionih kretanja. Na drugoj strani, privatna potrošnja, podstaknuta inflatornim usklađivanjima i kratkoročnim očekivanjima, dovela je do rasta cijena u sektoru nekretnina. Međutim, u ovim krizama banke su bile dio rješenja, a ne generator problema. Ispostavilo se da je nastupila nova realnost u kojoj konvencionalni model monetarne politike sa premisom jedan instrument – jedan cilj više nije aktuelan. Centralne banke sada balansiraju u trouglu – cjenovna stabilnost, finansijska stabilnost i makroekonomska stabilnost. Izgleda da su sazreli uslovi za preispitivanje preovlađujućeg modela monetarne politike centralnih banaka, na što ukazuju nova empirijska istraživanja.

Centralna banka Crne Gore pomno prati politiku Evrop-

Centralna banka Crne Gore pomno prati politiku Evropske centralne banke slijedom postojećeg monetarnog režima i strateškog opredjeljenja države Crne Gore za što skoriji ulazak u EU

ske centralne banke slijedom postojećeg monetarnog režima i strateškog opredjeljenja države Crne Gore za što skoriji ulazak u EU.

Ukupna inflacija u EU bilježi trend pada, kao rezultat smanjenja poremećaja u globalnim lancima vrijednosti s jedne strane i restriktivne monetarne politike centralnih banaka s druge strane. Crna Gora je otvorena i eurizovana ekonomija, te makroekonomski trendovi u EU, i globalno, imaju uticaj na njenu inflaciju. Crna Gora je usko povezana kroz globalne lance vrijednosti sa Evropskom unijom, i to je jedan od važnih transmitora EU inflacije na Crnu Goru.

Studije Centralne banke to potvrđuju – inflacija u Crnoj Gori je dominantno pod uticajem globalnih faktora vezanih za cijene sirovina, hrane i nafte. Jedan od zaključaka istraživanja je da kratkoročno povećanje inflacije od 1% u EU može dovesti do povećanja inflacije u Crnoj Gori za 0,77 pp. Stoga, smanjenje EU inflacije, usljed primjene restriktivne monetarne politike, utiče i na smanjenje inflacije u Crnoj Gori. Prosječna inflacija u 2023. godini bila je visoka i iznosila je 8,6%. Iako je u pitanju visoka inflacija, treba istaći njen izrazit silazni trend. Tako je u januaru 2023. godine inflacija iznosila 16,2%, da bi u aprilu 2024. godine iznosila 5,4%. Prognoza Centralne banke je da će inflacija nastaviti trend pada i u tekućoj godini, ali da će i dalje biti iznad optimalne inflacije od 2%. Od marta ove godine na snazi su i limitirane cijene na određene prehrambene proizvode, kao dodatni vid mjera u kontroli inflacije u narednim mjesecima.

Uticaj pooštavanja monetarne politike ECB-a odrazio se i na uslove finansiranja u Crnoj Gori. U aprilu 2024. godine prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na novoodobrene kredite iznosila je 6,89%, dok je krajem decembra 2021. godine ista iznosila 4,83%, što predstavlja rast od 2,67 pp. Jedan od primarnih uzroka rasta bio je svakako rast referentnih kamatnih stopa ECB, što je konsekventno uticalo na rast euribora kao ključne komponente u strukturi varijabilne kamatne stope i pooštavanje uslova kreditiranja. Pozitivna okolnost po crnogorski bankarski sistem u proteklom periodu ogleda se u višku likvidnosti te

primarnom oslanjanju na finansiranje iz domaćih izvora na koje se obračunavaju izuzetno niske pasivne kamatne stope. Zbog navedenog rasta referentnih kamatnih stopa, ECB se nije u toj mjeri odrazio na rast efektivnih kamatnih stopa u Crnoj Gori kao što je to bio slučaj sa većinom evropskih zemalja. Nižim prosječnim efektivnim kamatnim stopama na novoodobrene kredite, u određenoj mjeri, kontribuirala je i inicijativa Centralne banke u pravcu smanjenja kamatnih stopa za stanovništvo koja se počela primjenjivati od marta ove godine.

Istovremeno, iznos odobrenih kredita je rastao. Tokom prva četiri mjeseca 2024. godine odobreno je 33,61% više u vrijednosnom smislu novih kredita u odnosu na isti period prethodne godine. Kontinuiran supervizorski nadzor i primjena regulatornog okvira koji je u velikoj mjeri usaglašen sa EU *acquis* rezultirali su visokom likvidnošću i solventnošću bankarskog sistema, dok je nivo NPL-a u padu. Učešće NPL-a u ukupnim kreditima iznosi 4,75% na kraju aprila 2024. godine i ostvaruje pad od 0,78 pp u odnosu na isti period prethodne godine.

Centralna banka Crne Gore aktivno primjenjuje makroprudencijalne instrumente - kapitalne bafere i to: kontraciklični bafer (trenutno 0%, odnosno 0,5% od 1.4.2025. godine), bafer za strukturni sistemski rizik (trenutno 1,5%) i bafer za ostale sistemski važne kreditne institucije (trenutno 1,25-2%), dok je bafer za očuvanje kapitala određen Zakonom o kreditnim institucijama (trenutno 1,875%, odnosno 2,5% od 1.1.2025. godine). Mimo kapitalnih bafera, trenutno su u primjeni i makroprudencijalne mjere za ograničavanje kreditnog rasta gotovinskih neobezbijeđenih kredita i nekvalitetnih kredita među tim kreditima. Trenutno, Centralna banka u primjeni nema tzv. makroprudencijalne mjere koje se odnose na dužnike (*borrower-based measures*), poput DSTI racija, LTV racija i sl. Po tom pitanju, banke su samo u obavezi da za kredite koje daju fizičkim licima interno uspostavljaju za njih prihvatljiv nivo tih racija. Međutim, ukoliko dođe do rasta rizika, Centralna banka se neće ustručavati da primjeni i ove makroprudencijalne mjere. ■

DR UNA SIKIMIĆ

PRESEDNICA IZVRŠNOG
ODBORA ALTA BANKE

Geopolitička kretanja snažno utiču na globalnu ekonomiju

Uprkos brojnim izazovima u prethodnim godinama, 2023. godina pokazala je izvesni napredak i poboljšanje situacije, kako globalno, tako i u Srbiji

U kompleksnoj mreži globalne ekonomije, uticaj geopolitike na finansijska tržišta dubok je i nesporan. Geopolitičke promene, od uticaja na lance snabdevanja do političke nestabilnosti, imaju moć da kreiraju značajna kretanja na finansijskim tržištima, utičući na raspoloženje investitora, stanje na berzama, volatilitnost tržišta i cene robe i usluga. Takva geopolitička dešavanja imaju neizbežne efekte na ekonomiju, kako na globalnom nivou, tako i na pojedinačne zemlje. Dodatno, osim političke situacije na međunarodnom nivou, na domaća i svetska finansijska tržišta mogu uticati i unutrašnji politički poslovi, što čini zadatak procene geopolitičkih rizika još važnijim. Tako je, recimo, istraživanje jedne velike revizorske kompanije došlo do zaključka da su izvršni direktori najvećih svetskih kompanija upravo geopolitiku i političku neizvesnost ocenili kao rizik broj jedan za ekonomski rast u narednim godinama. Razlog tome je i ograničena mogućnost modelovanja samog geopolitičkog rizika, i pored postojanja relativno sofisticiranih rešenja za njegovo predviđanje.

Uprkos brojnim izazovima u prethodnim godinama, 2023. godina pokazala je izvesni napredak i poboljšanje situacije, kako globalno, tako i u Srbiji. Tako je rast globalne ekonomije nadmašio očekivanja, pre svega zahvaljujući rastu prihoda, poboljšanju industrijske proizvodnje i smanjenom negativnom efektu kamatnih stopa na rast BDP-a, što su prognoze i za tekuću godinu. Uprkos izazovnom spoljašnjem okruženju, u EU se u 2024. predviđa postepeni ekonomski rast - najnovije analize predviđaju rast BDP-a u ovoj godini od 1,0% (EU) i od 0,8% (evrozona). Prema najnovijem izveštaju Evropske komisije, u narednom periodu na globalnom nivou očekuje se dalje ublažavanje inflatornih pritisaka, gde će inflacija u evrozoni nastaviti silaznu putanju, na ispod tri odsto u 2024. godini (prosečno 2,7), odnosno na ciljanih 2,2 procentnih poena do kraja 2025. godine. Glavni pokretači očekivanog rasta su oslonjeni na povećanje potrošnje usled rasta realnih prihoda. Globalno, a i na nivou evrozone, očekuje se dostizanje makroekonomskih indikatora na nivo pretpandemijskih veličina. Međutim, i sama komisija naglašava relativnost svojih procena, koje najviše zavise upravo od geopolitičke situacije u Evropi i okruženju.

Stabilizacija i rast - Bankarski sektor u Srbiji

Kada je srpska ekonomija u pitanju, prvih pet meseci ove godine daju nam razloge za umereni optimizam, zasnovan na činjenici da je očuvana ekonomska stabilnost kao najvažniji preduslov, uz kontinuitet privrednog rasta. Prema izveštaju Evropske komisije, prognoza rasta BDP-a u Republici Srbiji podignuta je na 3,5 odsto za 2024. i 4,3 odsto za 2025. godinu, što predstavlja najveći rast u regionu i drugi po redu za sve posmatrane zemlje EU. Slične procene daje i EBRD, prognozirajući rast u narednoj godini za četiri odsto. Inflatorni pritisci su ublaženi, inflacija je na opadajućoj putanji, a za očekivati je i određeno smanjenje kamatnih stopa već u tekućoj godini. Očekivanje je da stopa inflacije nastavi približavanje centralnoj vrednosti od tri odsto već od naredne godine, a izvesnost ostvarivanja projektovanih veličina u najvećoj meri zavisi od uticaja faktora iz međunarodnog okruženja.

Bankarski sektor su i u prethodnoj godini u našoj zemlji obeležile visoka likvidnost, visok nivo kapitalne adekvatnosti, ali i značajna profitabilnost, prvenstveno usled rasta neto prihoda od kamata, kao i činjenice da nije došlo do veće materijalizacije kreditnog rizika, pa

FOTO: TAMARA ANTONOVIĆ PETROVIĆ

Izvršni direktori najvećih svetskih kompanija upravo su geopolitiku i političku neizvesnost ocenili kao rizik broj jedan za ekonomski rast u narednim godinama

planove širenja i rasta. U okviru naše grupacije, u sinergiji i po jedinstvenom poslovnom modelu koji obezbeđuje usluge pravnim i fizičkim licima, posluje sistem finansijskih institucija, ALTA banka i ALTA Pay Grupa, koja je lider u segmentu platnog prometa, kao i EKI Transfers, koji je prvi pružalac Western Union usluge transfera novca na tržištima Srbije i Crne Gore. Visoka lestvica postavljenih ciljeva zasnovana je na platformi značajnih investicionih ulaganja u sve relevantne segmente poslovanja koji utiču na dostupnost i izvrsnost usluga koje pružamo, uz snažan fokus na svakog pojedinačnog klijenta i njegovo korisničko iskustvo.

Pored tradicionalnog modela komunikacije sa klijentima, važno je istaći značaj kreiranja trendova u digitalnim rešenjima i obraćati se svojoj ciljnoj grupi tamo gde oni provode mnogo vremena – u digitalnom prostoru. Banka se time prilagođava klijentima i njihovim različitim preferencijama i navikama u ponašanju. U vremenu u kome živimo, klijent očekuje besprekorno i efikasno bankarsko iskustvo na svim kanalima i uređajima. Digitalizacija bankarskog sektora je intenzivan proces, a agilnost i brzina razvoja i implementacije opredelice uspešnost organizacije. Predano radimo i na tome da podignemo svest naših klijenata o bezbednom korišćenju digitalnih servisa, ali i bezbednom rukovanju podacima u svakodnevnim onlajn aktivnostima, što predstavlja važan zadatak poslovnih banaka.

Smatramo da je fizička dostupnost prodajnih mesta, pored široke palete digitalnih usluga, model koji omogućava da očekivanja najšire grupe klijenata budu ispunjena i iz tog razloga u ALTA banci, pored razvijanja digitalnih kanala, i u ovoj godini nastavljamo sa širenjem mreže poslovnica i regionalnih centara. Ovaj tradicionalni model obuhvata savetodavne usluge i prezentaciju proizvoda koji odgovaraju potrebama konkretnog klijenta kroz direktnu komunikaciju sa savetnicim ALTA banke u našim ekspoziturama.

Ukratko opisana poslovna filozofija i principi na kojima je zasnovan poslovni model finansijskih institucija u ALTA Pay Grupi rezultirali su snažnim rastom i ostvarenim poslovnim rezultatima, a usvojenim strateškim planovima je predviđen još intenzivniji rast u periodu koji sledi i ceo sistem je angažovan u funkciji ostvarenja tih planova, oslanjajući se na snažan potencijal i snagu naših zaposlenih, kao i napredna tehnološka rešenja i mrežu poslovnica u sistemu ALTA Pay Grupe. ■

su tako poslovne banke u Srbiji u prošloj godini ostvarile neto dobit veću od milijardu evra. Važno je napomenuti i da je Narodna banka Srbije uspela preventivnim delovanjem da utiče na očuvanje kreditnog potencijala fizičkih lica kao korisnika kredita, ostavljajući prostor za preusmeravanje slobodnih novčanih sredstava za njihove druge potrebe, kao i na očuvanje kvaliteta kreditnog portfolija banaka.

Utemeljeno je pretpostaviti da će i u 2024. godini profitabilnost banaka biti visoka, uz postepeno smanjenje, relativno iskazano, u godinama koje slede, vođeno očekivanim padom referentnih kamatnih stopa na međunarodnom i domaćem tržištu.

Planovi i očekivanja ALTA banke za 2024.

Finansijske institucije u okviru ALTA Pay Grupe, koja je u vlasništvu dr Davora Macure, imaju vrlo ambiciozne

MARINA PAPADAKIS

GENERALNI SEKRETAR UDRUŽENJA BANAKA SRBIJE

Sajber bezbednost prva briga

Osnovni cilj sa kojim je osnovano Udruženja banaka je da unapređuje bankarski sistem u našoj zemlji. Danas kada je bankarstvo sve više digitalizovano, preseljeno u kladu i internet sferu, jedno od najvažnijih unapređenja odnosi se na bezbednost u sajber prostoru

Posebno mesto u naporima za podizanje bezbednosti ima Finansijski CERT (Computer Emergency Response Team). On okuplja finansijske institucije sa ciljem da se pravovremeno i na jasno uređen način razmenjuju informacije o sajber pretnjama, rizicima i incidentima.

Fin-CERT na različite načine pomaže klijentima i bankama da sigurnije prođu kroz bezbednosne izazove. Klijenti su najslabija karika u lancu sigurnosti jer, za razliku od samih banaka, ne prolaze kroz stroge procedure. Zato je jedan od fokusa na upoznavanju korisnika bankarskih usluga sa novim rizicima. Digitalizacija u bankarstvu napreduje iz dana u dan, ali kontinuirano se usavršavaju i loši momci u ovoj igri. Spektar potencijalnih prevara je širok, važno je znati za njih, ali i znati način na koji se one mogu izbeći.

Fin-CERT istovremeno edukuje i banke. Kroz organizovanje ekspertskih edukacija - kroz donošenje dobrih praksi, bankarski sistem se usavršava i postaje otporniji na napade.

Kako svet hakera i sajber kriminala uopšte ne mari za granice, tako i saradnja na jačanju bezbednosti ne može biti ograničena samo na banke. Uspostavljena je

saradnja sa Posebnim tužilaštvom za visokotehnoški kriminal, kao i sa regionalnim i evropskim institucijama koje se bave pitanjem zaštite u sajber prostoru.

Banke, odnosno udruženja banaka sa svojim telima, nastavljaju da rade na podizanju onlajn bezbednosti. Kao i većina drugih industrija, bankarstvo postaje gotovo potpuno digitalno. To znači mnogo bržu i udobniju uslugu, mnogo novih proizvoda za klijente. Nažalost, napreduje i sajber kriminal pronalazeći neprekidno nove načine za upad u sistem. Bitka za sajber bezbednost u ovom trenutku je dobijena, ali rat protiv sajber rizika trajaće zauvek.

Osnivanje i implementacija usluga Kreditnog biroa jedan je od najboljih primera unapređenja koje je promenilo ceo naš bankarski sistem, pa i njegovu bezbednost. Možda smo zaboravili kako je izgledalo poslovanje banaka i klijenata pre njegovog formiranja pre 20 godina. Banke su po prirodi posla izložene riziku da korisnik neće biti u stanju da vrati kredit. One su ranije razvijale svoje interne sisteme da se zaštite i veoma retko su informacije razmenjivale među sobom. I klijenti su plaćali cenu toga, jer je rizik često bio prevaljen na više kamatne stope. A one su pogadale podjednako i uredne i neuredne dužnike.

Razvoj Kreditnog biroa UBS doneo je dobit svima. Banke su sa smanjenim rizikom mogle da ulaze u kreditne poslove, da lako uvode nove usluge kao što su laki keš krediti. Klijenti su mogli da brže ostvare potrebe za finansiranjem, a takođe i da izvuku korist iz svoje uredne bankarske istorije. Sada se uredan klijent jasno razlikuje od onog koji neažurno ispunjava obaveze.

Sistem rada je takav da banke imaju svoj prostor na serverima i isključivo one imaju mogućnost da unose i menjaju podatke o klijentima. Kreditni biro ni u jednom trenutku nije vlasnik tih podataka, već samo izveštaja koji se jednokratno povlače, isključivo uz izričitu saglasnost vlasnika računa.

Kreditni biro je od svog osnivanja isporučio skoro 10 miliona izveštaja, a da nije doživeo nijedan ozbiljniji bezbednosni incident. Napadi postoje, ali se zaštita sistema pokazala potpuno efikasnom. Podaci se čuvaju u Zelendata centru u Vršcu, prvom zelenom data centru u Srbiji. On je primer dobro osmišljenog i modernog sistema, koji je odgovoran prema prirodi jer ostvaruje ogromnu uštedu energije na hlađenju servera. Zahvaljujući činjenici da su serveri potpuno potopljeni u specijalno ulje, troškovi energije za hlađenje na godišnjem nivou smanjeni su za čak 800.000 evra.

Organizacija kreditnog biroa, kao i celokupna borba za sajber bezbednost najbolji su pokazatelj šta digitalizacija donosi ne samo bankama, već i korisnicima njihovih usluga. Nove usluge, brzina, udobnost i sigurnost, to su benefiti života u vremenu digitalnog bankarstva. ■

SAJBER

SIGURNOST

ZAJEDNIČKA

ODGOVORNOST

Sigurnost u internet okruženju u današnje vreme predstavlja izazov sa kojim se suočavaju kako banke tako i sami klijenti. Zato je preduzimanje konkretnih koraka ka zaštiti podataka i prevenciji rizika, važan zadatak u kojem svi imamo svoju ulogu. Naučite kako da prepoznate rizike i bezbedno koristite bankarske servise koji su dizajnirani da vam pruže maksimalnu zaštitu, jer to je naša zajednička odgovornost.

Za više informacija posetite www.fin-csirt.rs

VLASTIMIR VUKOVIĆ

PREDSEDNIK IZVRŠNOG ODBORA
NLB KOMERCIJALNE BANKE

Mapiranje ekonomskog oporavka: Transformacija tradicionalnih bankarskih modela, razmišljanja i rada

Ratovi na evropskom tlu dodatno su usložnili geopolitički pejzaž, ugrožavajući stabilnost i sigurnost tržišta

Da li ste znali da je reč koja se ove godine najviše čula na Svetskom ekonomskom forumu u Davosu bila polikrizna, termin koji označava čvor različitih, ali duboko povezanih kriza?

I zaista, u prethodnom periodu svedočili smo svojevrsnoj višegodišnjoj eskalaciji, koja je zahtevala balansiranje između brojnih izazova. Pandemija kovida pokrenula je talas promena u poslovanju širom sveta. Svaki aspekt svakodnevice, od toga kako radimo do načina na koji trošimo, pretrpeo je transformaciju. Ratovi na evropskom tlu dodatno su usložnili geopolitički pejzaž, ugrožavajući stabilnost i sigurnost tržišta.

Upredo, svedočili smo produbljanju energetske krize i novim ekološkim izazovima. Sa jedne strane, suočili smo se s ograničenom dostupnošću resursa, dok smo sa druge osetili pritisak da predemo na održive alternative.

Poslovne strategije su nastavile da se prilagođavaju, namećući potrebu za hitnim akcijama u održivom razvoju.

Migracije su još jednom duboko uticale na ekonomske tokove, oblikujući radnu snagu, potrošnju i investicije širom sveta. Paralelno, tehnološka revolucija iznedrila je veštačku inteligenciju (AI), otvarajući nove, do sada neslućene mogućnosti, ali i ozbiljne etičke i sigurnosne teme i izazove.

Nekada izlovolani, monolitni faktori odjednom su prerasli u bujicu promena koje smo osetili na svim nivoima - od pojedinaca, preko kompanija, pa sve do nacionalnih privreda. Praćenje, prilagođavanje i inoviranje postali su ključni. Pokazalo se da je vreme izazova istovremeno vreme prilika za reimaginaciju i izgradnju otpornosti. Oni koji su uspeali da se prilagode ne samo da su preživeli, već su i prosperirali u ovom izazovnom, ali istovremeno inspirativnom pejzažu.

Tržište Srbije: Stabilnost i fokus na održivu budućnost

Dakle, iako su se efekti polikrize odrazili i na nacionalne ekonomije širom sveta, Srbija je u prethodnom, veoma izazovnom periodu održala stabilnost ekonomskog okruženja i pružila investitorima čvrstu osnovu za rast i razvoj. Direktno strane investicije nastavile su da osnažuju našu privredu novim tehnologijama, inovacijama i otvaranjem radnih mesta, dok se pad inflacije pokazao kao dodatni podsticaj za ekonomski prosperitet.

Naš bankarski sektor ostao je stabilan, pružajući podršku privredi i olakšavajući investicije i razvoj novih kompanija. Digitalizacija se pokazala kao ključna i omogućila nam je da budemo konkurentniji kroz inkluzivan pristup novim tehnologijama. Regionalno povezivanje i regionalni lanci nabavke otvorili su novi prostor za izvoz i veću prisutnost na globalnom nivou. Istovremeno, usmeravanjem ka obnovljivim izvorima energije postavili smo temelje za održivu budućnost, smanjujući zagađenje i stvarajući stabilnu ekonomsku osnovu.

Ispostavilo se da je vreme polikrize ujedno bilo i vreme pravih prilika za one dovoljno odvažne da se suoče sa izazovima, ali i nastave ulaganja u održivu budućnost - a Srbija je jedna od njih. Kako bi to i ostala, period pred nama mora da protekne u znaku razvoja i ekonomskog oporavka, dovoljno snažnog da nadjača efekte polikrize.

Tokom istorije, banke su u ovom procesu imale ključnu ulogu, prevashodno kroz finansiranje razvoja i oporavka. Međutim, ukoliko imamo u vidu da privreda, svetsko, pa i lokalno tržište prolaze kroz multidimenzionalnu transformaciju, da li možemo da govorimo samo o aspektu finansiranja? Da li u uslovima opšte geopolitičke neizvesnosti, migracija, nestabilnih lanaca snabdevanja i novog digitalnog pejzaža ima mesta za tradicionalne bankarske modele poslovanja? Odnosno, da li banke na stari način mogu da odgovore na nove potrebe svojih klijenata, zajednica i nacionalnih ekonomija?

Istina je da u današnjem dinamičnom okruženju i uloga banaka doživljava suštinske promene.

Tradicionalni bankarski modeli suočavaju se sa izazo-

Iako se polikrizna odrazila na nacionalne ekonomije širom sveta, Srbija je održala stabilnost ekonomskog okruženja i pružila investitorima čvrstu osnovu za rast i razvoj

vima sve kompleksnije ekonomske i društvene realnosti. Banke više nisu samo institucije koje čuvaju i pozajmljuju novac. One postaju ključni akteri u inovacijama, podržavajući preduzetništvo i prilagođavajući se novom digitalnom pejzažu.

Stoga, dok su likvidnost i kapitalizacija i dalje važni, banke moraju da prepoznaju potrebu za evolucijom, kako bi ostale relevantne i efikasne u novom dinamičnom okruženju. Održavanje stabilnosti i podrška ekonomskom oporavku biće mogući samo uz transformaciju poslovnih modela, koja uskoro neće biti pitanje izbora, već opstanka.

Poslovni rezultati NLB Komercijalne banke – daleko iznad tržišta i predviđanja

U prethodnom periodu, NLB Komercijalna banka je

snažno rasla u svim ključnim segmentima poslovanja i još jednom ostvarila rezultate daleko iznad tržišta, ali i planova i predviđanja.

Rezultati koje smo ostavili potvrda su da smo, čak i u izazovnim i turbulentnim uslovima na tržištu, ostali pouzdan oslonac građanima u rešavanju važnih životnih pitanja i strateški važan partner čitave privrede. Održivim i odgovornim poslovanjem, koje počiva na dubokom poznavanju industrije, opravdali smo poziciju lidera u poverenju kao banka sa najvećim brojem aktivnih klijenata u Srbiji. Uz podršku naše matične NLB Grupe, nastavili smo da investiramo u tržište na kom poslujemo i, kao sistemska i univerzalna banka, ostali smo poluga finansijske stabilnosti čitave države.

Ipak, postavlja se pitanje kako smo, uprkos veoma složenoj i izazovnoj situaciji, ostvarili tako snažan rast. Odgovor se i ovoga puta krije u našoj spremnosti da se menjamo i potpuno transformišemo tradicionalni model poslovanja.

Transformacija poslovnog modela, razmišljanja i rada

Kao jedan od regionalnih lidera digitalizacije u bankarskom sektoru, naša matična NLB Grupa je kroz grinfield investiciju u Srbiji nedavno formirala DigIT. Otvaranjem ovog jedinstvenog tehnološkog centra, u kome više od 100 programera isporučuje najkvalitetnija IT rešenja za sva naša tržišta, NLB je postala prva regionalna grupacija koja je zaista proširila i transformisala tradicionalni bankarski model poslovanja.

Oснаženi dodatnim kapacitetima i ekspertizom matične grupacije, na promene u industriji odgovorili smo kompletnom transformacijom poslovnog modela, ali i načina razmišljanja i rada.

Želeći da potvrdimo i opravdamo poziciju banke prvog izbora klijenata i zaposlenih, u prethodnoj godini nastavili smo proces optimizacije procedura, digitalizacije proizvoda i usluga i postavljanja održivosti u centar svake poslovne odluke. Počeli smo radove na modernizaciji jedne od najvećih mreža ekspozitura u zemlji. Za samo godinu dana, renovirali smo skoro 20 ekspozitura u skladu sa najnovijim svetskim trendovima i postali prva banka u zemlji koja je celu mrežu bankomata zamenila multifunkcionalnim aparatima poslednje generacije.

U okviru rada na razvoju inovativnih digitalnih rešenja, redizajnirali smo i unapredili postojeće aplikacije. Postali smo prva Family Friendly sertifikovana banka u Srbiji, potvrdivši tako svoju posvećenost zaposlenima i unapređenju njihovog iskustva, a zadovoljstvu našeg tima doprinela je i naša nova, pametna i energetska efikasna poslovna zgrada, rekonstruisana u potpunosti sa strogim ESG standardima. Najvažnije, nastavljamo da gradimo agilan i održiv model rada banke budućnosti, koja će biti još efikasnija, jednostavnija i bliža klijentima, ali i spremna da na održiv način podrži čitavu nacionalnu privredu u pravcu oporavka i daljeg razvoja. ■

DR DUŠAN VUJOVIĆ

ČLAN PREDSEDNIŠTVA SAVEZA
EKONOMISTA SRBIJE

Integralno upravljanje javnim investicijama

Prema procenama MMF-a, u regionu Zapadnog Balkana postoji značajan infrastrukturni gap koji direktno ograničava odnosno usporava privredni rast

Javne investicije igraju ključnu ulogu u ekonomskom rastu ne samo po obimu (udelu u BDP-u), već i po strukturi (investicije u fizičku infrastrukturu ili u znanje/inovacije) i po kvalitetu interakcije sa privatnim investicijama. Daleko najvažniji aspekt javnih investicija odnosi se na njihovu efikasnost (rentabilnost korišćenja javnih resursa) i efektivnost (dostizanje nameravanih ciljeva rasta i razvoja). Primeri zemalja koje su uspešno ubrzale svoj ekonomski rast i trajno dostigle nivo razvijenih zemalja to najbolje pokazuju (recimo Japan i zapadna Evropa 1950/60-ih, Koreja 1970-ih, Kina 1980/90-ih).

Važnost javnih investicija naročito se povećava u prisustvu otežavajućih okolnosti kada su zemlje suočene sa problemima tranzicije, promenama ekonomskog sistema, posledicama rata ili prirodnih katastrofa, trgovinskim i finansijskim šokovima iz svetskog okruženja. Zemlje Zapadnog Balkana su u različitim stepenu bile izložene svim pomenutim faktorima tokom protekle tri decenije, uz dezinvestiranje (neodržavanje) ključne infrastrukture pre toga. Prema procenama MMF-a, u

regionu Zapadnog Balkana postoji značajan infrastrukturni gap koji direktno ograničava odnosno usporava privredni rast.

Raskorak između objektivno procenjenih potreba za javnim investicijama i raspoloživih kvalitetnih sredstava prevazilazi i najoptimističnije prognoze projektovanog kretanja BDP-a i fiskalnog kapaciteta regiona u desetogodišnjem periodu. Pored finansijskih ograničenja, region je suočen i sa neadekvatnim kapacitetom država da kvalitetno upravljaju javnim investicijama. Kapacitet tehničkih i ekonomskih instituta i građevinske operative erodiran je ispod minimalnog prihvatljivog međunarodnog nivoa za srednje i velike projekte.

Da bi se povećala vrednost i unapredio kvalitet javnih investicija, ponudene su razne inicijative za region Zapadnog Balkana.

Ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan 2021-2027, koji obezbeđuje devet milijardi evra u grantovima i omogućava oko 30 milijardi evra investicija sa ciljem smanjenja razvojnog jaza u odnosu na EU i ubrzanja procesa pristupanja EU.

Fond za podršku reformama i rastu za Zapadni Balkan, koji nudi oko dve milijarde evra u grantovima i četiri milijarde evra u kreditima sa ciljem usklađivanja regiona sa vrednostima, zakonima, pravilima, standardima, politikama i praksama EU.

Nastavak stranih direktnih investicija (SDI) iz zemalja EU koje će i dalje biti ključni faktor ekonomskog rasta regiona uz dopunska sredstva iz zemalja Zaliva i Kine.

Studije i dopunska sredstva za razvoj javne infrastrukture kroz poboljšanje kvaliteta javnih investicija, rešavanje infrastrukturnih jazova, unapređenje kvaliteta upravljanja javnim investicijama i jačanje upravljanja javnim finansijama.

Pored ovih inicijativa, region karakteriše stalno prisustvo MMF-a kroz makro stabilizacione programe, saradnja sa Svetskom bankom, EBRD, EIB, bilateralnim donatorima i investitorima. Uprkos svemu, često saznamo za značajne i krupne javne investicije u oblasti infrastrukture tek nakon što su već politički odobrene, bez prethodnog planiranja, analize ili koordinacije. Tada je već kasno da se ostvare kvalitetno planiranje i upravljanje javnim investicijama na osnovu jasnih pravila.

Metodologija integralnog upravljanja javnim investicijama (Public Investment Management ili PIM) dozvoljava da se profesionalni, politički i socijalni argu-

Važnost javnih investicija naročito se povećava u prisustvu otežavajućih okolnosti kada su zemlje suočene sa problemima tranzicije, promenama ekonomskog sistema, posledicama rata...

FOTO: ALEKSANDAR DIMITRIJEVIĆ

menti čuju i uvažavaju u ranoj fazi definisanja srednjeročnih i dugoročnih ciljeva razvoja, i da se sučele sa ograničenim raspoloživim domaćim i inostranim izvorima finansiranja i projektovanim kapacitetom servisiranja rezultirajućih dugova.

Ovaj pristup posebno je važan u uslovima višedecenijskog kašnjenja u izgradnji nove i održavanju postojeće infrastrukture i u svetlu potrebe vaspostavljanja neophodnih fiskalnih bafera posle kovid krize. Isto tako, region već ima dosta visok nivo javnih investicija koji ne dozvoljava nova povećanja za istovremeno finansiranje svih željenih projekata generisanih nedovoljno jasnim ekonomskim, fiskalnim i političkim *ad hoc* metodima.

Investiciona sredstva regiona koja potiču iz praktično svih raspoloživih izvora ipak su ograničena:

- budžetska sredstva
- dugoročni multilateralni i bilateralni kreditni izvori
- suvereno zaduživanje na finansijskim tržištima (domaćim i inostranim)
- strane direktne i portfolio investicije

Cilj kvalitetnog upravljanja javnim investicijama je da dovede buduće investicije u ravnotežu sa raspoloživim resursima tako što će se

- izvršiti pažljiva ocena finansijskih, ekonomskih i društvenih troškova i koristi potencijalnih projekata,

- na toj osnovi izvršiti prioritizacija projekata po njihovim razvojnim efektima, i usvojiti dinamika realizacije usklađena sa makroekonomskim i fiskalnim sposobnostima da se obezbede održivi izvori finansiranja.

Pritom je od posebne važnosti konzistentna primena kvalitetne metodologije pripreme i ocene projekta (od ideje do realizacije) i puna transparentnost u odlučivanju. Na praktičnom nivou, integrisano upravljanje javnim investicijama ima tri stuba, i svaki po pet komponenti:

P: Planiranje javnih investicija (dugoročno),

A: Alokacija investicija na sektore i projekte (u okviru jedne do tri godine), i

R: Realizacija projekata (u okviru jedne do tri godine).

Komponente su:

P.1: Fiskalna pravila koja služe da se kod planiranja javnih investicija ograniči obim zaduživanja. Ograničenja mogu biti data u apsolutnom (npr. u milijardama evra) ili relativnom iznosu (kao % BDP) duga, ili kao indikator fiskalnih performansi (relativna mera fiskalne održivosti).

P.2: Nacionalno i sektorsko planiranje koje se odnosi na strateško planiranje investicionih projekata tj. konceptualno povezivanje ostvarenja ciljeva razvoja sa projektima (efektivnost).

P.3: Koordinacija (institucija i sektora) obezbeđuje usklađeno planiranje javnih investicija na nacionalnom i lokalnom nivou, odnosno među sektorskim ministarstvima zaduženim za pojedine projekte (saobraćaj, ener-

getika, vodoprivreda, komunalne delatnosti, itd).

P.4: Ocena investicionih projekata vrši se na osnovu klasičnog projektnog ciklusa (od identifikacije projekata, preko studije izvodljivosti do ocene po tržišnim i ekonomskim cenama).

P.5: Alternativni izvori finansiranja infrastrukturnih projekata dozvoljavaju poseban tretman javno-privatnog partnerstva i privatnog pružanja tradicionalno javnih infrastrukturnih usluga.

A.1: Višegodišnje (programsko) budžetiranje daje neopodan vremenski okvir da se projekti sagledaju u celini, po svim dimenzijama i po troškovima i efektima raspoređenim u vremenu.

A.2: Detaljno opšte budžetiranje omogućava detaljno obuhvatanje svih relevantnih troškova.

A.3: Budžetiranje investicija takode je nužno da se sagledaju svi relevantni elementi javnih investicija.

A.4: Finansiranje investicionog održavanja zahteva posebno i realno planiranje pošto je neadekvatno investiciono održavanje rak rana javnih investicija u regionu.

A.5: Selekcija projekata je finalni korak drugog stuba sa jasno definisanim pravilima (ko donosi odluku o prihvatanju projekta, na osnovu koje analize i dokumentacije, i ko snosi odgovornost).

R.1: Javne nabavke su obavezne po zakonu i pravilima za efikasno korišćenje javnih sredstava. Izuzeci moraju biti jasno definisani.

R.2: Raspoloživi izvori finansiranja planiraju se ranije, i u ovom koraku integrišu sa projektima zavisno od izvora (budžet, domaći kredit, inostrani kredit, grantovi).

R.3: Upravljanje i kontrola troškova realizacije projekata vrši se preko trezora ili drugog nadležnog tela. Direktno korišćenje kreditnih sredstava nije dozvoljeno.

R.4: Upravljanje realizacijom projekata detaljno prate ostvarenje komponenti projekta i dostizanje ukupnih ciljeva projekta.

R.5: Praćenje javne imovine stvorene projektima pretpostavlja ustanovljavanje punog registra javne imovine i povezivanje realizovanih komponenti projekta.

Najslabije karike u lancu su upravo one najvažnije

- Ocena investicionih projekata (koja se radi površno ili se fingira)
- Selekcija projekata (za koju nedostaju analitička i pravna osnova)
- Javne nabavke (koje se često izbegavaju ili manipulišu)
- Upravljanje portfoliom javnih investicija (koje praktično ne postoji)
- Upravljanje realizacijom projekata (koje nije jasno definisano)

U zaključku, naglašavam da je ovo možda najdosadniji predlog za koji se zalažem, ali to činim u nadi da se ovim jasnim pravilima može sprečiti neumerena upotreba političkog diskrecionog odlučivanja sa katastrofalnim posledicama za ceo region. ■

VIOLETA JOVANOVIĆ

IZVRŠNA DIREKTORKA NALED-a

Put zelene transformacije kreće od javnih nabavki

Naručiocima sada imaju obavezu da biraju kvalitetnije i obrate pažnju na ekološke standarde

Danas više nema dileme da li javne nabavke treba da budu zelene jer je njihov uticaj na okolinu lako vidljiv i svi osetimo kada su putevi bolje urađeni, kakav je gradski prevoz koji koristimo i da li održiva javna rasveta utiče na potrošnju struje. Drugim rečima, od efikasnih javnih nabavki svi građani mogu dobiti puno i zato pozdravljamo odluku naše države da od ove godine ekološki kriterijumi postanu obavezni za prvih pet predmeta u Srbiji, čime je postavljen temelj odgovornog poslovanja i jačanja konkurencije u oblasti održivih rešenja.

Ukratko, ova odluka znači da naručiocima sada imaju obavezu da biraju kvalitetnije i obrate pažnju na ekološke standarde kao što su životni vek proizvoda, troškovi održavanja vode i struje i reciklaže dobara kada postanu otpad, odnosno da koriste zelene kriterijume, kako bi kroz nabavke ostvarivali pozitivan uticaj na životnu sredinu.

NALED je kroz projekat „Javne nabavke i dobro upravljanje za veću konkurentnost”, u saradnji sa Institutom za ekonomiju i pravo, a uz podršku Švedske agencije za međunarodnu saradnju (SIDA), sproveo

Pre dve godine zelene nabavke činile su 0,44% ukupnog broja zaključenih ugovora u Srbiji. U našem regionu prednjači Slovenija sa 30%, dok su Hrvati na 10%

istraživanje tržišta i mapirao one predmete za koje je preporučena primena ekoloških kriterijuma tako da ne dođe do narušavanja konkurencije na tržištu. Analiza je iznedrila prvih 13 predloga, od kojih je država usvojila pet - fotokopir papir, računarsku opremu, štampače, klima-uređaje i sredstva za čišćenje.

Bilo je važno od nečega početi jer poslednji dostupni podaci pokazuju da su pre dve godine zelene nabavke činile svega 0,44 % ukupnog broja zaključenih ugovora. Sve ovo vreme mi pratimo i iskustva drugih zemalja u Evropi i vidimo da u okolini prednjači Slovenija, gde je 30% ukupnog broja nabavki zeleno, dok su Hrvati na 10%.

Skandinavske zemlje su ispred, Švedska je još 2018. u 77% postupaka koristila zelene kriterijume, što se nakon korone malo promenilo, ali to sve

Srbija ima dobar zakon, ali potrebno je još raditi kako bismo olakšali učešće na tenderima različitim firmama, naročito malim i srednjim preduzećima, i osigurali da svi oni imaju jednake uslove

nedvosmisleno ukazuje na put kojim i mi treba da se krećemo. Kod nas, ekološke nabavke su tek u začetku, zato nam je prvi cilj da obučimo što veći broj naručilaca i pomognemo privredi da se prilagodi novinama.

Nastavićemo da podržavamo i druga unapređenja koja se tiču transparentnosti javnih nabavki, jer efikasnije trošenje novca obezbeđuje maksimalnu vrednost za svaki potrošeni dinar, a dobro postavljene kriterijumi kvaliteta podstiču razvoj inovacija, poštovanje ljudskih prava, prava radnika i rodne ravnopravnosti i doprinose borbi sa klimatskim promenama.

Srbija ima dobar zakon, ali potrebno je još raditi kako bismo olakšali učešće na tenderima različitim firmama, naročito malim i srednjim preduzećima, i osigurali da svi oni imaju jednake uslove. To podrazumeva i socijalna preduzeća, kojih je između 200 i 500 kod nas.

Kao najpogodniji sektori za uključivanje socijalnih elemenata prepoznati su građevina, zdravstvo i trgovina, tj. oni koji imaju najveći obrt kapitala. Na primer, moguće je kod nabavke bolničkih uniformi postaviti kriterijum da u proizvodnji rade osobe sa invaliditetom i druge teže zapošljive grupe ili da se kod pripreme urbanističkih planova od ponuđača traži da je već učestvovao u kreiranju prostora na socijalno-inkluzivan način, tako da javne površine i zgrade budu pristupačne svima. ■

JASNA TERZIĆ

PRESEDNICA IO ERSTE
BANKE SRBIJA

Godina koja vodi normalizaciji

Banke opravdano mogu da očekuju postepen rast tražnje za kreditnim proizvodima u drugoj polovini godine

Zbog konfliktnih ekonomskih okolnosti i pokazatelja, zaista je teško prognozirati vreme i obim smanjenja kamata. Ono što znamo to je da su se, u pogledu dinamike i intenziteta smanjenja kamatnih stopa, tržišna očekivanja znatno promenila od početka godine, kaže Jasna Terzić, predsednica IO Erste banke Srbija.

Sve do marta, tržišni učesnici očekivali su da će do smanjenja kamatnih stopa doći u više postepenih koraka, dok su se ta očekivanja sada svela na eventualno jedno smanjenje osnovne kamatne stope u Sjedinjenim Državama i dve ili tri korekcije monetarne politike u evrozoni. Osnovni razlog za ovo je uporna inflacija, dok trenutne geopolitičke prilike donose i rizik od novog talasa povećanja cena roba i usluga.

Vrlo je verovatno da će Evropska centralna banka početi ranije da snižava kamatnu stopu, a zatim pratiti inicijalne efekte i odlučivati dalje na osnovu promene makroekonomskih pokazatelja. Realno je očekivati da će Narodna banka Srbije u većoj meri pratiti ECB.

U svakom slučaju, prema aktuelnim podacima, naša ekonomija zabeležila je više nego solidan start u 2024. godini, te na prvi pogled izgleda da su tržišni učesnici na izvestan način prihvatili novu stvarnost viših kamatnih stopa. Međutim, ti isti učesnici očekuju da bi relaksacijom monetarne politike ECB moglo i trebalo doći do blage korekcije kamatnih stopa u Srbiji, naročito kada uzmemo u obzir očekivano poboljšanje kreditnog rejtinga zemlje, kaže Terzić.

Sa kakvim očekivanjima bankari idu kroz 2024?

Uz ovako solidan start u Srbiji i ocenu rasta BDP-a od 4,8% međugodišnje u prvom kvartalu ove godine – kao i nastavak povoljnih trendova inflacije, realnog rasta raspoloživog prihoda i rasta potrošnje – banke opravdano mogu da očekuju postepen rast tražnje za kreditnim proizvodima u drugoj polovini godine. Naročito kada uzmemo u obzir da tržišna očekivanja za „najpopularnije“ stope, tromesečni i šestomesečni euribor, idu u pravcu njihovog spuštanja sa trenutnih nivoa (3,8%) na nivo od 2,5% tokom naredne dve godine, kao i njihove stabilizacije na tim nivoima u periodu nakon toga.

Ne očekuje se posebno veliko povećanje troškova rizika, imajući u vidu prikazanu otpornost ekonomije i nastavak trenda rasta zaposlenosti. Inflacija, iako i dalje u opadajućem trendu, svakako ostaje jedan od najznačajnijih faktora koje će donosioci odluka pratiti, između ostalog i zbog njenog uticaja na dinamiku operativnih troškova.

Može li se reći da 2024. godina vodi normalizaciji?

Ako mislite na normalizaciju monetarnih politika, onda svakako možemo to da kažemo i svi pokazatelji na to ukazuju. Što se tiče normalizacije poslovnih prilika, ona u svakom slučaju zavisi i od (geo)političkih prilika i kompleksnosti njihovih rešavanja. Konfliktna žarišta su, nažalost, i dalje aktuelna, a sve češći politički sukobi širom sveta lako mogu dovesti do novih komplikacija koje će, pored globalnog mira i sigurnosti, svakako uticati na nova slabljenja lanaca snabdevanja i potencijalni rast cena.

Ono što ohrabruje jesu poslednji pokazatelji rasta u ključnim ekonomijama i prognoze supranacionalnih institucija (Svetska banka, MMF, OECD), koje blago povećavaju stope rasta uz očekivanja da će ustanovljeni silazni trend inflacije otvoriti dosta prostora za povećanje potrošnje i samim tim daljeg oživljavanja ekonomske aktivnosti. U takvim okolnostima očekuje se da će i ECB, a verovatno kasnije i američki FED, biti u prilici da relaksiraju monetarne politike.

Koliko je u ovakvim okolnostima značajno pravilno upravljanje rizicima i na šta vi kao banka stavljate fokus u tom smislu?

Strategija upravljanja rizicima praktično je neodvojiva od poslovne strategije banke. Imajući u vidu da je stabilnost našeg poslovanja preduslov poverenja klijenata i da smo deo Erste grupacije, koja stabilno posluje više od dva veka, proaktivno identifikovanje, merenje i uprav-

Inflacija, iako i dalje u opadajućem trendu, ostaje jedan od najznačajnijih faktora koje će donosioci odluka pratiti, između ostalog i zbog njenog uticaja na dinamiku operativnih troškova

Da budem iskrena, iako uveliko radimo na primerima upotrebe veštačke inteligencije u bankarskom poslovanju, do potpune primene dalek je put

Koliko je transformacija bankarstva za nove generacije značajno pitanje?

Suština bankarskog poslovanja je praktično ista još od pojave prvih štedionica, ali se način na koji posluje-mo neprestano menja. Tehnološki napredak donosi i diktira nove trendove u komunikaciji, pružanju usluga, navikama klijenata, pa samim tim i načinu poslovanja banaka. Zahvaljujući digitalnim tehnologijama, mnoge bankarske usluge su danas dostupne za klijente bez potrebe dolaska u filijalu, neke čak 24 sata, sedam dana u nedelji, što je pre samo desetak godina bilo nezamislivo. Međutim, za nove generacije će današnji nivo digitalnih usluga biti nedovoljan, te iz tog razloga bankarstvo mora da ide u korak sa trendovima i da, koristeći nove tehnologije, stalno inovira i unapređuje nivo usluga i iskustva klijenata.

Volim da kažem da sa novim generacijama dolaze i nova očekivanja. Zbog toga, transformacija bankarstva predstavlja imperativ jer će jedino tako banke ostati relevantne za svoje klijente, ali i za zaposlene.

Kako vi kao banka gledate na veštačku inteligenciju i njenu primenu i benefite koje donosi bankarskom sektoru?

Veštačka inteligencija polako, ali sigurno ulazi u sve pore poslovanja i života svih nas, noseći sa sobom i veliki potencijal i velike izazove. Verujem da je to tehnologija koja će u budućnosti značajno promeniti način na koji radimo, ali je ključno pitanje kako je najefikasnije upotrebiti.

Imajući u vidu da su značajni prioriteti bankarskog poslovanja tačnost i sigurnost, banke izuzetno oprezno istražuju kako koristiti najnovija dostignuća u ovoj oblasti, a ujedno unaprediti kvalitet usluge i sveukupno korisničko iskustvo klijenata. Upravljanje podacima i tehnologije poput klauđa uz primenu AI donose ogroman potencijal, ali i novu dimenziju izazova koje moramo razrešiti kako bismo na siguran način koristili novu tehnologiju u službi efikasnijeg poslovanja i odlične usluge. Pilotiranje AI tehnologije na poslovnim primerima, poput čet botova, detekcije prevara itd, relativno je lako, ali je skaliranje i integrisanje ovih rešenja u postojeći sistem, sa ciljem dobijanja merljive vrednosti, veoma kompleksno.

Da budem iskrena, iako uveliko radimo na primerima upotrebe veštačke inteligencije u bankarskom poslovanju, do potpune primene dalek je put. Ipak, ne sumnjam da će banke uspeti da ga pređu i nadam se da će to biti put sa što manje „halucinacija“, odnosno grešaka u zaključivanju AI. ■

ljanje rizicima deo su našeg svakodnevnog poslovanja.

U kriznim periodima, kao i tokom turbulentnih dešavanja na tržištu, ova funkcija dodatno dobija na značaju. Povišena inflacija, uprkos svom opadajućem trendu, referentne kamratne stope centralnih banaka koje su iznad svog dugoročnog proseka, ekonomska stagnacija nekih od glavnih spoljnotrgovinskih partnera naše zemlje, kao i spomenute geopolitičke tenzije sa ratnim sukobima – neke su od najvažnijih tema koje analiziramo kako bismo se prilagodili okolnostima zajedno sa svojim klijentima.

Takode, digitalizacija našeg poslovanja nosi sa sobom potrebu boljeg upravljanja sajber rizikom, a sve aktuelnija tema su nam i ESG rizici. U tom pogledu nastojimo da ublažimo štetan uticaj na globalno zagrevanje, a samim tim i prirodno okruženje, unapredimo energetska efikasnost, smanjimo emisiju CO2 i sa svojim klijentima idemo kroz tranziciju ka održivoj, zelenoj agendi.

VOJISLAV LAZAREVIĆ

PRESEDNIK IZVRŠNOG ODBORA ADDIKO BANKE

Nove tehnologije kao konkurentska prednost

**U današnjem digitalnom dobu,
bankarstvo prolazi kroz revoluciju
zahvaljujući upotrebi veštačke
inteligencije i digitalizaciji**

Veštačka inteligencija ima ogroman uticaj na naše ponašanje i na naš biznis. Ako vidimo da je **Chat GPT prešao od nula do 100 miliona korisnika za dva meseca, i početkom ove godine došao do skoro 200 miliona, a internetu je bilo potrebno 15 godina za to, jasno je na kakvoj se skali razvija.** Kako mnogi eksperti iz tog domena kažu, to je najmoćnija tehnologija dostupna čovečanstvu od kada postoji civilizacija, bez obzira na struku i poziciju. Ona će unaprediti i transformisati poslove, kao i svakodnevni život. Njena **najveća vrednost je upravo to što ne samo da obrađuje postojeće, već generiše potpuno nove sadržaje. Primena AI pravi promene u svim industrijama, uključujući i finansije i bankarstvo.**

U današnjem digitalnom dobu, bankarstvo prolazi kroz revoluciju zahvaljujući upotrebi veštačke inteligencije (AI) i digitalizaciji. Ove tehnologije su transformisale način na koji banke pružaju usluge i komuniciraju sa svojim klijentima, donoseći brojne prednosti, kako za korisnike, tako i za same institucije. Jedan od najznačajnijih doprinosa veštačke inteligencije u bankarstvu je **poboljšanje personalizovanih usluga.** AI sistemi analiziraju ogromne količine podataka o transakcijama, ponašanju korisnika i ekonomskim trendovima, kako bi stvorili

precizne profile klijenata i predvideli njihove potrebe. Na osnovu tih podataka, banke mogu prilagoditi ponudu proizvoda i usluga za svakog korisnika, što rezultira **boljim iskustvom korisnika i povećanom lojalnošću.**

Digitalizacija takođe donosi promene u načinu na koji korisnici pristupaju bankarskim uslugama. **Mobilne aplikacije i internet bankarstvo omogućavaju korisnicima da obavljaju transakcije i upravljaju svojim finansijama bilo gde i bilo kada, bez potrebe za posetom fizičkoj filijali banke. Ovo povećava praktičnost i efikasnost bankarskih usluga, čime se olakšava svakodnevni život korisnicima.**

Još jedan trend koji je postao sve prisutniji je automatizacija bankarskih procesa. **Digitalni asistenti i chatbotovi koriste veštačku inteligenciju kako bi odgovorili na pitanja korisnika, pružili podršku i olakšali procese kao što su otvaranje računa ili apliciranje za kredit.** Ovo ne samo da smanjuje troškove za banke, već i ubrzava i pojednostavljuje iskustvo korisnika.

Jedan od ključnih načina na koji digitalizacija i veštačka inteligencija mogu pomoći bankama da **povećaju profit jeste kroz unapređenje upravljanja rizicima.** AI sistemi mogu analizirati velike količine podataka kako bi identifikovali potencijalne rizike i predvideli njihove posledice.

Digitalizacija takođe omogućava bankama da **efikasnije upravljaju operativnim troškovima.** Automatizacija rutinskih procesa, kao što su obrada transakcija ili verifikacija identiteta, može značajno smanjiti potrebu za ljudskim radom i vreme potrebnom za obavljanje tih poslova. To rezultira smanjenjem operativnih troškova i povećanjem efikasnosti, što **direktno doprinosi većem profitu.** Pored toga, uz pomoć digitalizacije banke imaju priliku da prošire svoje poslovanje na nove tržišne segmente i ciljne grupe.

Kod nas je bankarstvo još u međuprelaznom periodu u kome imamo **paralelno deo populacije koji vrlo brzo prihvata promene i prelazi na digitalne kanale i digitalni način života i onaj deo koji će nastaviti da koristi usluge banaka kako su i do sada to radili, odnosno kroz bankarsku mrežu.** Trenutno smo na ta dva koloseka. Mlađe generacije lakše prihvataju digitalizaciju, mada imamo i starije koji je uspešno usvajaju i primenjuju. Definitivno će ostati i deo stanovništva koji će i dalje na **tradicionalne načine zadovoljavati usluge u bankarstvu.** Narednih godina istovremeno postojaće dva procesa, ali će se sve **više prelaziti na digitalizaciju i u tome značajnu ulogu igra edukacija stanovništva na tu temu.**

Banke koje uspešno **iskoriste nove tehnologije imaju priliku da steknu konkurentska prednost i ostvare održiv rast u sve digitalnijem bankarskom okruženju.** Kroz brzu reakciju i prilagodavanje ovim promenama, **ove banke mogu da unaprede svoje usluge i iskustva za klijente, što ih dodatno izdvaja na tržištu.**

Uvođenje inovacija je neophodno, baš kao i

prilagodavanje tempa implementacije, kako bi se osiguralo da korisnici dobiju najnovije i najefikasnije bankarske usluge koje odgovaraju njihovim potrebama i očekivanjima. U Addiko banci **fokusirani smo na segmente na kojima već radimo i njihovo unapređivanje** – da se što više digitalizujemo kako bi klijenti mogli obimnije da koriste onlajn kanale, mobilnu banku i slično.

Takođe, u svakom trenutku težimo da poboljšamo našu ponudu **uvodeći inovacije, kako bismo zadovoljili potrebe svih naših klijenata. Među najznačajnijim inovacijama koje smo uveli je mobilna banka namenjena malim i srednjim preduzećima.** Ova usluga će značajno pojednostaviti i ubrzati poslovanje naših korisnika, omogućavajući im da svoje finansijske transakcije obavljaju brzo i efikasno, bilo gde i bilo kada.

Banke su svesne da je vreme dragoceno, naročito za digitalno pismene klijente kojima tehnologija omogućava brže i efikasnije obavljanje poslovnih aktivnosti. To zahteva sinergiju digitalnih i fizičkih kanala kako bi se pružila optimalna usluga korisnicima.

Jedan od ključnih načina na koji digitalizacija i veštačka inteligencija mogu pomoći bankama da povećaju profit jeste kroz unapređenje upravljanja rizicima. AI sistemi mogu brzo analizirati velike količine podataka

Simbiozu digitalnih kanala i fizičkog prisustva – ja nazivam „fidžital” – jer jedno bez drugog ne može. Na taj način, primenjujemo princip „leave no man behind“, odnosno ne ostavljamo nikoga iza. Ovaj princip podrazumeva pre svega edukaciju prilagodenu različitim nivoima tehničke pismenosti, kako bi korisnici naučili da koriste nove digitalne alate i usluge, kao i personalizovane podrške koja je dostupna za individualne konsultacije 24/7 putem telefonske podrške za rešavanje svih pitanja i problema.

Banke danas apsolutno prepoznaju značaj unapređenja svojih IT operacija i sajber bezbednosti kao ključnog faktora za efikasno poslovanje. Mi kao banka smo stvorili preduslove za dalji digitalni razvoj, odabirom skalabilnih IT rešenja i kreiranjem neophodnih komponenti, što nam je od strateškog značaja jer želimo da budemo konkurentni u savremenom bankarskom sektoru.

Bitan deo ovog procesa je edukacija klijenata o sajber bezbednosti. Gradani se kroz edukaciju osnažuju da prepoznaju i odgovore na potencijalne pretnje. Ovaj pristup omogućava korisnicima da steknu osnovno znanje o bezbednosti na internetu, prepoznaju fišing napade, zaštite lične podatke i sigurno koriste digitalne platforme. Takođe, stalno obrazovanje zaposlenih u bankama o novim trendovima i napadačkim tehnikama omogućava efikasnije upravljanje rizicima i brzu reakciju na moguće pretnje.

Prošle godine Addiko banka je pokrenula edukativnu kampanju „Ne pecaj se“ o fišingu kako bi podigla svest o ovoj ozbiljnoj pretnji među klijentima i širom populacijom u Srbiji. **Kampanja se fokusira na širenje znanja o fišingu i podsticanje odgovornog ponašanja u digitalnom okruženju**, a deo je našeg aktivnog rada i šireg angažmana u podizanju nivoa digitalne bezbednosti među građanima.

Ipak, dok banke preuzimaju odgovornost, mora se istaći i važnost samoodgovornosti građana u zaštiti svojih podataka, da je bitno da ne dele informacije ukoliko nisu sigurni u legitimnost zahteva. Ovaj zajednički pristup obezbeđuje stabilno i sigurno bankarsko okruženje, istovremeno reflektujući našu posvećenost zaštiti interesa klijenata, dok se kontinuirano prilagođavamo i uvodimo inovacije radi unapređenja korisničkog iskustva. ■

JELENA SRETENović

DIREKTORKA MASTERCARD-a ZA SRBIJU,
CRNU GORU I BOSNU I HERCEGOVINU

Šta se dešava sa inovacijama?

**Neka digne ruku onaj ko tokom
i nakon pandemije nije govorio
o neverovatnoj brzini kojom
se menjaju digitalne navike
pojediniaca i poslovanje malih i
velikih firmi**

Činjenica je da se u tom periodu ubrzala digitalna transformacija. Većina nas je radila od kuće i morala je da usavrši korišćenje digitalnih alata. Pristup vaj-faju počeo je da se podrazumeva. Zbog ogromnog rasta broja onlajn porudžbina, od hrane do nameštaja, povećao se broj bezgotovinskih plaćanja. Pandemija se završila i čini se da se tempo ubrzanja digitalne transformacije svakodnevice, za koji se očekivalo da će se nastaviti – usporio.

U domenu finansija, digitalna transformacija je i dalje visoko na listi prioriteta. Možda se opreznije izlazi na tržište sa novim rešenjima i ona su više zasnovana na realnoj vrednosti za biznis umesto na *buzzwords*, ali inovacije u domenu finansija i bankarstva nisu stale. One su se transformisale tako da odgovaraju trenutnoj realnosti koja je, ipak, mešavina tradicionalnog i digitalnog. Sve to se dešava u ekonomskim okolnostima koje su promenljive jer uveliko traje debata o recesiji – stopa zaposlenja kaže da nismo u recesiji, stope inflacije i BDP-a da možda ipak jesmo.

Čak i u okolnostima u kojima se vodi računa o svakom potrošenom evru, postoje stvari o kojima nema pregovora. Na prvom mestu – sigurnost.

Sigurnost i poverenje su temelj korisničkog iskustva

na kome se zasnivaju lojalnost klijenata i poslovni uspeh organizacije. U narednih pet godina, očekuje se veliki skok u domenu AI, procesne snage i *data* tehnologija, koji će se odraziti na sve oblasti. To znači da će kombinacija ovih i već korišćenih tehnologija pomoći da se izgradi još intuitivnije i interaktivnije okruženje, koje će očekivanja korisnika podići na viši nivo. Da bi ostali konkurentni u očima trenutnih i korisnika koji dolaze, banke, FinTech igrači, trgovci i javna preduzeća moraju da primenjuju tehnologije koje svima donose sigurnost, kao i da plasiraju ponudu na personalizovan i relevantan način kako bi se izdvojili među hiljadama informacija kojima smo izloženi na dnevnom nivou. *Omnichannel* okruženjem moći će uspešno da upravlja samo onaj ko se oslanja na tehnologije.

Pominjem tehnologije jer Mastercard jeste to – tehnološka kompanija. Tokom skoro 60 godina poslovanja, prešli smo put od kartične sheme do globalnog giganta koji partnerima iz javnog i privatnog sektora može da ponudi rešenja za održivo poslovanje. Možda najvažnije je da, kao kompanija u središtu platnog sistema, imamo uvide o razvoju globalnih digitalnih pretnji. Zbog toga ulažemo u sajber inovacije – u poslednjih šest godina, uložili smo preko \$7 milijardi, dok je samo prošle godine vrednost sprečenih prevara iznosila \$20 milijardi. Naš fokus je na prediktivnim AI modelima koji se bave detekcijom prevara i strategijama za sprečavanje istih i implementiramo rešenja na nivou cele naše mreže, kako bi od njih korist imale milijarde Mastercard korisnika koji godišnje obave preko 140 milijardi transakcija, tako i na nivou pojedinačnih partnera. Aktivno radimo i na usklađivanju *data* standarda sa realnim tržišnim okolnostima, jer naš osnovni postulat je odgovorno upravljanje podacima i jasno vlasništvo korisnika nad njima.

Deljena odgovornost i saradnja u finansijskim sistemima su posebno važni i to je kontinuirani proces koji zahteva ulaganje vremena i resursa. Jedina konstanta u njemu je promena. Bile te promene brže ili sporije, pozitivne ili neželjene, one će se dešavati, a na njih će najbolji odgovor biti - tehnološke inovacije. ■

Roche

Curiosity is the
driving force of
our innovation.

We know that when it comes to improving people's lives, there are always new life-changing breakthroughs we can make. That's what drives us.

www.roche.com

NAFTNA INDUSTRIJA SRBIJE

Zelena energetika i održivo poslovanje

Pored primene najboljih dostupnih metoda i tehnologija u investicionim projektima, kompanija NIS unapređuje ekološke performanse poslovnih procesa i razvija ekološku svest svojih zaposlenih

Zelena agenda je dugo jedna od glavnih tema na globalnom nivou, a posebno u privrednom sektoru, jer njena primena u praksi podrazumeva povećanje udela obnovljivih izvora energije i druga unapređenja u oblasti zaštite životne sredine. Ulaganjem u ovaj segment, kompanije koje svoje poslovanje usklađuju sa principima održivog razvoja direktno utiču na prosperitet zajednice. U našoj zemlji jedan od najboljih primera je kompanija NIS, koja

već godinama sprovodi svoju zelenu agendu i posluje u skladu sa principima održivog razvoja.

Iz NIS-a navode da kontinuirano unapređuju ekološke performanse poslovnih procesa, razvijaju ekološku svest zaposlenih i podstiču primenu najboljih dostupnih metoda i tehnologija u investicionim projektima. S tim u vezi, u ekološke projekte i biznis inicijative koje su dale značajne efekte na unapređenje ekološke slike u našoj zemlji, od 2009. godine NIS je uložio više od 900 miliona evra, od čega je u direktne ekološke inicijative investirano više od 130 miliona evra.

Ekološki projekti u svim oblastima poslovanja

Osnovni ciljevi NIS-a u oblasti zaštite životne sredine usmereni su na poštovanje svih propisa koji se odnose na vazduh, vodu i zemljište, odnosno na što manje generisanje, veći stepen reciklaže i zbrinjavanje nastalog otpada, kao i na očuvanje biodiverziteta u područjima poslovanja.

Tako je veliki deo ekoloških investicija realizovan u Rafineriji nafte u Pančevu, jednoj od najmodernijih u ovom delu Evrope. U modernizaciju Rafinerije od 2009. godine investirano je više od 900 miliona evra, a veliki deo ovih sredstava usmeren je na realizaciju ekoloških projekata, kao i biznis projekata koji značajno unapređuju zaštitu životne sredine. Ova ulaganja rezultirala su smanjenjem ukupnih emisija zagađujućih materija u vazduh za čak 90 odsto u odnosu na 2009. godinu. Konkretno, radom postrojenja za duboku preradu, pokrenutog 2020. godine, smanjuju se emisije SO₂ u Rafineriji za 98,8 odsto, prašastih materija za više od 50 odsto i azotnih oksida za gotovo 10 procenata. U planu je treća faza modernizacije Rafinerije, kojom će se rekonstruisati postrojenje katalitičkog krekinga i izgraditi postrojenje za proizvodnju visokooktanske komponente benzina.

U okviru NIS-a posluje i aminsko postrojenje kod Elemira, u koje je uloženo oko 30 miliona evra. Povećanje kvaliteta domaćeg prirodnog gasa i obima njegove proizvodnje predstavljaju ključne biznis efekte koji su ostvareni realizacijom ovog projekta. Ništa manje nije značajna ni ekološka komponenta, jer način prerade u ovom postrojenju u potpunosti sprečava dospevanje ugljen-dioksida u atmosferu i, samim tim, doprinosi smanjenju efekta staklene bašte. Reč je o HIPACT tehnologiji (High Pressure Acidgas Capture Technology), jednoj od najefikasnijih u procesu prerade gasa.

Pored toga, na gasnom polju „Ostrovo“ proizvodi se komprimovani prirodni gas koji se koristi u industriji, čime se zamenjuju tečna goriva i smanjuju emisije štetnih gasova iz industrijskih kotlarnica, ložišta i peći. Dalje, na svojim benzinskim stanicama NIS razvija i maloprodaju komprimovanog prirodnog gasa, koji se zbog svojih karakteristika naziva gorivom budućnosti.

Proizvodnja i trgovina električnom energijom

Sprovodeći svoju zelenu agendu i praveći značajne korake na putu energetske tranzicije, NIS je na osam naftnih

i gasnih polja u Srbiji izgradio male elektrane čija je ukupna maksimalna snaga 14 MW. U ovim elektranama, u koje je uloženo oko 20 miliona evra, toplotna i električna energija proizvode se iz gasa koji je zbog lošijeg kvaliteta (visok udeo ugljen-dioksida i azota) ranije spaljivan na baklji. Time se sprečava nekontrolisana emisija štetnih gasova u vazduh. NIS je započeo i izgradnju solarnih fotonaponskih elektrana na svojim objektima u Srbiji, čime se, pored finansijskih, ostvaruju i pozitivni ekološki efekti. Solarni paneli do sada su pušteni u rad na 36 benzinskih stanicama, dok se očekuje puštanje u rad na još devet objekata. Ovih 45 solarnih elektrana na benzinskim stanicama NIS-a ima očekivanu godišnju proizvodnju od 1.600 MWh, što će doneti smanjenje troškova za električnu energiju od oko 230.000 evra, dok se godišnje smanjenje emisija ugljen-dioksida procenjuje na oko 1.700 tona.

U 2022. godini rad je započela i TE-TO Pančevo, prva gasno-parna elektrana u Srbiji, namenjena za kombinovanu proizvodnju električne i toplotne energije na bazi prirodnog gasa kao ekološki prihvatljivijeg goriva. Projekat je vredan 196 miliona evra, a instalisana električna snaga postrojenja je 189 MW. Planirana proizvodnja električne energije na godišnjem nivou iznosi oko 1.400 GWh.

Takođe, NIS razvija i trgovinu električnom energijom i trenutno poseduje licencu za trgovinu električnom energijom u Srbiji, Crnoj Gori, Rumuniji, Bosni i Hercegovini, Sloveniji, Mađarskoj i Bugarskoj, dok na berzi električne energije trguje u Srbiji i Rumuniji. Ono što je veoma bitno na putu energetske tranzicije jeste da su na osam maloprodajnih objekata kompanije na auto-putevima u Srbiji postavljeni punjači za električne automobile.

Energetska efikasnost u fokusu

NIS veliku pažnju posvećuje i energetske efikasnosti. Programom mera za smanjenje potrošnje energije

je i povećanje energetske efikasnosti u 2023. godini ostvaren je efekat energetske uštede 7.936 uslovnih tona nafte. NIS je od 2012. do 2023. godine ostvario ukupno povećanje energetske efikasnosti za 33 odsto, što takođe doprinosi racionalnijoj upotrebi resursa i zaštiti životne sredine.

Saradnja sa zajednicom i podrška zaposlenih kompanije

Značajne inicijative na polju ekologije i energetske efikasnosti NIS je realizovao u saradnji sa zajednicom. U okviru programa „Zajednici zajedno“ u 2021. sa 12 partnerskih gradova i opština u Srbiji realizovano je 29 projekata vrednih 107,5 miliona dinara. Reč je o uvođenju sistema solarnog napajanja i osvetljenja, zameni kotlova, uređenju gradskih parkova, sadnji autohtonih vrsta biljaka, postavljanju inovativnih ekoloških elemenata, solarnom osvetljenju parkova, postavljanju reciklažnih kanti i kontejnera. I zaposleni kompanije aktivno učestvuju u ekološkim akcijama. Klub volontera NIS-a sprovodi akcije čišćenja i uredjenja priobalja reka i jezera, izletišta i javnih površina, sadnje drveća i edukacije najmlađih članova društva o značaju zaštite životne sredine.

Novi projekti u planu

Iz NIS-a navode da je već u toku realizacija novih projekata koji će dodatno unaprediti ekološku sliku Srbije.

„U narednom periodu doći će do intenziviranja projekata iz oblasti povećanja energetske efikasnosti, obnovljivih izvora energije, korišćenja kvalitetnijih i ekološki čistijih goriva (prirodni gas), istraživanja mogućnosti izdvajanja i skladištenja CO₂. Plan je i da do 2030. godine proizvodnja električne energije iz obnovljivih izvora pokrije polovinu kompanijske potrošnje“, kažu u NIS-u. ■

IVAN LEPOSAVIĆ

DIREKTOR BEOGRADSKE BERZE

Kapitalna revolucija

Razvoj tržišta kapitala kao temelj ekonomskog uspeha jugoistočne Evrope

Narodi u ovom delu Evrope skloni su eksploataciji narcizma malih razlika, u gotovo svim domenima, gde i kad god im se za to ukaže prilika. Narcizam malih razlika nije nikakva balkanska ili jugoistočna ekskluziva, već ga je još Frojd identifikovao kao jedan od najvećih izvora nezadovoljstva, s obzirom da brojne civilizacije i narodi na malim međusobnim razlikama grade svoja neprijateljska osećanja. U vremenima kada smo dominantno bili orijentisani ka uvozu, uvezli smo, nažalost, i ovaj pojam. Analogije radi, koliko god se mi trudili, posmatraču sa strane i tržišta kapitala jugoistočne Evrope, sa ekonomske tačke gledišta, deluju potpuno uniformno.

Međutim, za razliku od drugih minornih razlika, razlike u tržištima kapitala nisu, niti prete da predstavljaju kamen spoticanja u daljem razvoju, već ih susedi koriste kao temelj za dalji razvoj i izgradnju čvrstih partnerstava. Rečju, svim akterima na tržištu kapitala odavno je cilj da, čim pre, pređu put od nebitnih, marginalnih ili graničnih (frontier markets) – do razvijenih tržišta (developed markets).

O važnosti tržišta kapitala za razvoj nacionalne ekonomije govore i razvijene i zemlje u razvoju. Evropska komisija je još u strategiji rasta „Europe 2020“ zaključila da su dugoročni izvori finansiranja ključni za razvoj i poboljšanje konkurentnosti Evropske unije, kao i da u uslovima ograničenih mogućnosti bankarskog finansiranja, usled regulatornih promena izazvanih poslednjom ekonomskom krizom, mogućnost obezbeđivanja kapitala na tržištu kapitala postaje dominantno važno pitanje.

Ekonomski razvoj se dešava kada ekonomija jedne zemlje ima više resursa na raspolaganju, kada se novi resursi

unose u proces proizvodnje ili kada se postojeći resursi efikasnije koriste. Stoga, postavlja se pitanje u kom momentu su zemlje u razvoju, još konkretnije Srbija, trebale da započnu transformaciju i agresivniji pristup unapređenju tržišta kapitala.

Analiza evropskih ekonomija pokazuje da je veličina tržišta kapitala pozitivno korelisana sa ekonomskim razvojem. Analize ukazuju da je rast tržišta akcija i obveznica pozitivno povezan sa povećanjem stope realnog rasta BDP-a, i to u dugom roku, jer likvidna tržišta akcija i obveznica omogućavaju prikupljanje novog kapitala ali i najefikasniju i najjeftiniju realokaciju postojećeg (neophodnog) kapitala između industrija, kojoj nikakve strategije, akcioni planovi i politike subvencija ne mogu parirati. Brojna istraživanja u stručnoj literaturi ukazuju na činjenicu da one zemlje koje imaju nedovoljno razvijeno tržište kapitala, a posebno tržište akcija, plaćaju visoku cenu izraženu višegodišnjim ispodprosečnim stopama rasta nacionalne ekonomije baš iz razloga što se ograničeni resursi ne koriste na najefikasniji način.

Dosadašnji trend rasta ohrabruje, Srbija je iz poslednje krize izašla sa respektabilnim rezultatima, čak zavidnim. U vremenu krize, Vlada je prepoznala neadekvatnu uparenost tržišta kapitala i nacionalne ekonomije, pa je Strategijom za razvoj tržišta kapitala za period 2021–2026. godine postavila čvrst oslonac za razvoj tržišta kapitala, i aktivno daje podršku svim sektorima voljnim da doprinesu na ovom putu.

Prema procenama iz oktobarskog izveštaja MMF-a (2023 World Economic Outlook report), globalni rast se za narednih pet godina procenjuje na oko 3,1% godišnje, što u poređenju sa rastom zabeleženim u periodu 2000-2019. godine od 3,8% predstavlja značajan pad. Usporavanje rasta će posebno biti izraženo kod ekonomija u razvoju, gde je očekivani rast na godišnjem nivou za čak 1,5% niži u odnosu na prve dve decenije ovog veka. Ovakvi izazovi, pojačani globalnim geopolitičkim problemima, koji sigurno ne mogu zaobići ni naš deo sveta, zahtevaju da kreatori ekonomske politike iskoriste sve alate kako bi ojačali otpornost svojih ekonomija, a ti alati se prevashodno odnose na povećanje produktivnosti kroz kreiranje procesa stvaranja kapitalne baze koja će biti na raspolaganju za efikasne privatne investicije.

Ministarstvo finansija Republike Srbije i ostale institucije u punoj meri i na pravi način shvataju važnost ovog segmenta ekonomije i postoji jedna čvrsta i sveopšta rešenost da se reforma tržišta kapitala uradi na adekvatan i sveobuhvatan način. Podrška Svetske banke kao i koraci koji se planiraju predstavljaju nesumnjivo pravi, dobro utaban i siguran put. Razvoj tržišta korporativnog duga kroz emisije obveznica, stvaranje inicijalne likvidnosti i privlačenje institucionalnih investitora, zatim iznošenje atraktivnih paketa kroz procese inicijalnih javnih ponuda akcija u državnom vlasništvu, uvođenje finansijskih instrumenta koji bi povezali preferencije stanovništva za ulaganje u nekretnine sa tržištem kapitala nesumnjivo predstavljaju put ka uspehu. Međutim, put koji je relativno siguran ima sudbinu kao i investicije koje su relativno

ANALIZA EVROPSKIH EKONOMIJA POKAZUJE DA JE VELIČINA TRŽIŠTA KAPITALA POZITIVNO KORELISANA SA EKONOMSKIM RAZVOJEM

z goreg podsetiti se „Big Bang“ reforme Londonske berze, koja je transformisala London u jedan od najvažnijih finansijskih centara. Uvodeći elektronsko trgovanje čitavih 15 godina pre nego što je Beogradska berza prešla sa ručnog zapisivanja cena na elektronsko trgovanje iskustvo je iz kog moramo izvući pouke.

Nasdaq je krajem prošle godine uveo u upotrebu Dynamic Midpoint Extended Life Order (M-ELO), prvi berzanski tip naloga zasnovan na veštačkoj inteligenciji koji se autonomno i u realnom vremenu prilagođava uslovima na tržištu.

Tehnologija je moćan alat za opšte dobro, omogućava inovacije, stvara nove mogućnosti koje pomažu evoluciju tržišta i bolje koriste investitorima. Inovacija stvara razliku. Istovremeno, stvara mogućnosti za manipulative trgovačke prakse i stavlja dodatni pritisak na regulatorne organe da ostanu u korak i upravljaju tim rizicima. Tehnologija i regulativa moraju napredovati zajedno, a male zemlje poput Srbije moraju istražiti sve prednosti života van zakonodavnog okvira EU, stvaranjem većeg broja regulatornih sandboxova, koji će ubrzati primene najnovijih tehnologija na tržištima kapitala (odnosno finansijskim tržištima ukoliko ih šire posmatramo) i koje će globalne investitore naterati da okrenu glavu i na ovu stranu. Takav pristup možda ne bi mogao biti ocenjen kao odmeren i u ovom momentu ne možemo sa sigurnošću predvideti njegov uticaj na razvoj tržišta, ali jeste pristup prihvatanja razumnog rizika koji može značajno pojačati sve već navedene prednosti tržišta kapitala.

Sve napred navedeno ima svoje uporište u našoj svakodnevnici. Srbija je zemlja usmerena ka digitalizaciji sa značajnim udelom ekonomije znanja u izvozu, sa rastućim raspoloživim sredstvima namenjenim investiranju. Srbija poseduje brojnu digitalno obrazovanu mladu populaciju bez tereta negativnih emocija prema tržišnoj ekonomiji, tereta koji su njihovi roditelji, kao gubitnici na tržištu kapitala, tokom tranzicije morali da podnesu. To je, nesumnjivo, naša prednost.

Da zaključim, smanjivanje regulatornih zahteva u procesima pristupa tržištu (npr. kroz tokenizaciju za izdavaoce, ili kroz direktan pristup tržištu za investitore), povećanje dostupnosti novih vidova finansijskih instrumenata koji se nalaze u sandbox modelima (do sad rezervisanih za VC i PE fondove i druge profesionalne investitore), podrška aktivnim učesnicima koji povećavaju likvidnost i dubinu tržišta (pomeranja ka quote driven/market making režimu trgovanja) ali iznad svega intenzivno posmatranje kako bi se nova tržišta pravilno i efikasno regulisala, uz intenzivan rad na implementaciji novih tehnologija biće komparativna prednost koja će pomoći u eliminaciji narcizma malih razlika na ovim prostorima. Pobjednik prelazi u viši takmičarski rang!

Vidimo se na Berzi! ■

sigurne - a to su relativno ograničene potencijalne stope prinosa, odnosno rast koji će biti stabilan i verovatno prosečan.

Ovo ni na koji način ne treba da destimuliše aktere. Tržišta kapitala, tradicionalno složena i dinamična, imaju konzervativnih elemenata. Konzervativnost se ogleda najpre u strogoj regulaciji, velikom broju institucionalnih investitora, koji traže stabilne i predvidive prinose sa što nižim stepenom rizika. U takvom okruženju i treba računati sa stabilnim i prosečnim rastom, ali prepoznatljivost i potencijalni brži razvoj treba graditi na onim nekonzervativnim aspektima tržišta kapitala - inovacijama i tehnologiji.

Za one zemlje koje žele s jedne strane stabilnost ali i brz razvoj, kako lično doživljavam put Srbije, putanja prosečnih prinosa nije možda najhrabriji način za iskorišćenje mogućnosti koje tržišta kapitala, posmatrano u najširem smislu, nudi. Mišljenja sam, međutim, da bismo hrabro morali da iskoračimo i ubrzamo implementaciju novih tehnoloških rešenja, te podignemo efikasnosti u svim elementima pred i posttrgovačkih procesa i da prepoznamo da je to za naše reforme imperativ.

Pre nego pomenem neki od skorašnjih primera, nije

Tehnologija je moćan alat za opšte dobro, omogućava inovacije, stvara nove mogućnosti koje pomažu evoluciju tržišta i bolje koriste investitorima. Inovacija stvara razliku

JELENA VULETIĆ

LIDERŠIP I SOMATSKI KOUČ,
OSNIVAČICA BALANCE TO BUSINESS-a
I ČLANICA UO ZA RIZIKE U
HIPOTEKARNOJ BANCI, PODGORICA

Liderstvo u doba digitalizacije: Izazovi i perspektive

**Moje iskustvo je pokazalo da
somatski koučing pomaže
liderima da se nose sa pritiskom
i ostanu smireni i fokusirani**

Danas se mnogo govori o liderstvu, i postoji pregršt edukacija i literature na tu temu. Naslovi poput *Liderskih vještina, Uticaja lidera, Jezika lidera, Tihog liderstva...* samo su neki od mnogih koji pokušavaju da obuhvate sve aspekte ove zaista važne teme. U svijetu prepunom informacija, vjerujem da bi nam trebao cijeli životni vijek ako bismo odlučili da „upijemo“ sve to znanje. Najnoviji industrijski izvještaj časopisa *Training* otkriva da su troškovi obuke američkih kompanija prošle godine porasli na nevjerojatnih 101,8 milijardi dolara, što jasno ukazuje na vrijednost i važnost koju kompanije pridaju razvoju liderstva.

Kroz svoje trodecenijsko bankarsko iskustvo i iz percepcije sertifikovanog leadership i somatskog kouča, želim da dam odgovor zašto su nam baš u novom digitalnom dobu autentični lideri i te kako važni i potrebni. Kroz sopstveno iskustvo i dvije profesije koje obavljam, vjerujem da autentični lideri moraju da imaju sljedeće:

Viziju – sposobnost da predvide buduće trendove i postave jasne ciljeve;

Integritet – dosljednost u djelovanju, poštovanje moralnih i etičkih načela;

Humanost – empatija i briga za druge, razumijevanje ljudskih potreba;

Svjesnost – prisutnost u datom trenutku, kao i samoopažanje i razumijevanje sopstvenih emocija, pa čak i reakcija;

Komunikacijske vještine – jasno i efikasno prenošenje poruka, aktivno slušanje, te razumijevanje drugih;

Samopouzdanje – vjerovanje u sopstvene sposobnosti i odluke;

Fleksibilnost – sposobnost prilagođavanja aktuelnim promjenama i novim okolnostima.

Da, svjesni smo svi da je jednostavno napisati, ali da li je jednostavno na ovaj način i živjeti?

Na svom decenijskom putovanju, kroz razne edukacije koje se tiču leadership koučinga i akreditacije od strane Internacionalne koučing federacije, kao prvog sertifikovanog kouča u Crnoj Gori, dodala sam i somatski koučing. A zašto? Zato što vjerujem da je danas vođenje timova mnogo kompleksnije nego što je bilo nekad. A samim tim, i liderstvo danas nije isto kao što je bilo ranije.

Da približim, soma potiče od grčke riječi i znači *živo tijelo u cjelini*. Somatski koučing se fokusira na razvoj i održavanje lidera, na svjesnost tijela i fizičko iskustvo, pomažući liderima da usklade svoje tjelesne senzacije sa mislima i emocijama. Ova praksa najdragocjenija je liderima u segmentima prisutnosti i usklađenosti, prvo sa sobom, a zatim i sa svojim timovima. Rezultat toga je donošenje promišljenih i autentičnih odluka. Upravo zato, svi programi koje radim su podržani sa somatskom praksom, što me je i inspirisalo da kreiram Somatsku akademiju liderstva.

Svi smo i više nego upoznati sa pojmovima kao što su stres, anksioznost, odsutnost, burnout, što zaista i jesu glavni izazovi digitalnog doba. Moje iskustvo je pokazalo da somatski koučing pomaže liderima da se nose sa pritiskom, ostanu smireni i fokusirani. On ih uči kako da slušaju svoje tijelo, prepoznaju znakove stresa i efikasno upravljaju svojim emocionalnim stanjem. Ovo ne samo da poboljšava njihovu otpornost i sposobnost upravljanja stresom, već povećava i njihov kapacitet u empatičnosti i saosjećajnosti prema svojim timovima.

**U svijetu brzih promjena i pritiska
za rezultatima, upravo strpljenje
je kvalitet koji razlikuje izuzetne
lidere od ostalih**

Svaki čovjek je prozor u novi svijet. Iako je somatski koučing moja strast, cijenim da svako od nas nosi svoju priču i svoje vrijednosti. Stoga, uvijek u radu sa pojedincima i timovima krećem upravo od definisanja vrijednosti. One su poput zaštitnih ograda koje osiguravaju da ostajemo na pravom putu kada slijedimo svoje vizije i ciljeve. Ako su sve vrijednosti identifikovane i zapisane – dileme nema da postoji povjerenje između članova tima i lidera, a povjerenje je ključ uspjeha.

Kada bih vas u tri ujutru probudila i pitala: „Koje su to četiri najvažnije vrijednosti u vašem životu?“, sigurna sam da bi mali broj vas pružio jasan odgovor na to pitanje. Ne iz razloga što ne živite te vrijednosti, već zato što ste ih, u ovom ubrzanom digitalnom dobu, možda i zaboravili. Uvijek je dobro vratiti se i podsjetiti se na njih.

Živjeti svoje vrijednosti ključno je ne samo za liderstvo već i za lični integritet.

Lideri koji žive i rade u skladu sa svojim korporativnim vrijednostima su autentični u svakoj situaciji i lako prepoznatljivi po svojoj dosljednosti. Ključna četiri principa liderstva zasnovana na vrijednostima, koje uvijek naglašavam u svojim edukacijama, jesu:

Samorefleksija – gdje lider ima sposobnost da identifikuje i odražava ono za šta se zalaže i šta je to što je najvažnije za nju/njega;

Balans - sposobnost da vidi situaciju iz više perspektiva i pronade zlatnu sredinu;

Samopouzdanje – gdje lider prihvata sebe onakvim kakav zaista jeste;

I na kraju, *istinska poniznost* – sjećanje i poštovanje svojih korijena, a to znači da nikad ne zaboravi odakle je došao i put koji je prešao.

Vi gradite povjerenje sa drugim ljudima svaki put kada izaberete integritet umjesto imidža, istinu umjesto udobnosti ili čast umjesto lične koristi.

Džon Maksvel

Autentični su oni lideri koji prepoznaju svoje snage i slabosti i koriste ih kao temelj za razvoj. Oni su svjesni svog identiteta i integrišu ga u svoje liderstvo, a to im omogućava da budu dosljedni u svojim postupcima i odlukama; i u krajnjem, čini vjerodostojnim u očima saradnika.

Najbitnije sposobnosti u digitalnom dobu su komunikacija i humanost. Komunikacija, tačnije jasna komunikacija, u eri digitalizacije i vještačke inteligencije potrebija je nego ikada; dok se humanost odražava u potrebi za prepoznavanjem, fidbekom, uvažavanjem i poštovanjem.

Važan element autentičnog liderstva je i spremnost na učenje i prilagođavanje promjenama. Liderstvo je dinamičan proces koji zahtijeva konstantno usavršavanje i fleksibilnost, te obavezu da gradimo nove lidere. Tako je, obavezu. To je nasljeđe koje ostaje iza nas i koje se prenoši generacijama dalje. Vođena tim, kreirala sam pro-

gram za mlade lidere *Student Business hub*, namijenjen onima koji tek kreću u poslovne poduhvate. Ohrabruje me činjenica da među mladim liderima postoji svijest o tome koliko je važno konstantno usavršavanje i biti par korak ispred promjena.

Jednako me oduševljava otvorenost za dalje usavršavanje kod ljudi koji su već ostvareni u svojim oblastima. To su oni koji su svjesni da niko nije savršen, spremni da preuzmu odgovornost za svoje postupke i da se izvuku iz teških situacija sa integritetom i dostojanstvom. Neki će reći da je u pitanju ranjivost, a zapravo je to velika otvorenost, a onda i inspiracija drugima. Ponosna sam i srećna što sam dio putovanja uspješnih pojedinaca, kompanija i raznolikih timova koji prepoznaju značaj dodatne edukacije i koučinga.

Na kraju, ne smijem zaboraviti ni strpljenje, kao još jedan ključni element autentičnog liderstva koji mnogi danas često zanemaruju. U svijetu brzih promjena i ogromnog pritiska za rezultatima, upravo strpljenje je kvalitet koji razlikuje izuzetne lidere od ostalih.

Kako i sama priča govori o užurbanom digitalnom dobu, hvala svima vama koji ste izdvojili dragocjeno vrijeme da je pročitate. Jedno je sigurno, **zajedno moramo izgraditi temelje autentičnog liderstva za budućnost.** ■

JELENA MARKOVIĆ

DIREKTOR DIREKCIJE KORPORATIVNIH
POSLOVA U KOMPANIJI „MOZZART“

Klađenje kriptovalutama na stranim sajtovima ozbiljan udar na državni budžet

Ono što deluje kao bezazleni vid zabave na internetu zapravo donosi niz ozbiljnih problema za celu državu: *negativan uticaj na ekonomski razvoj, smanjenje budžetskog poreskog dohotka, izvoz kapitala, povećanje stope nezaposlenosti, izostanak kontrole rada od strane relevantnih državnih organa, nekontrolisano učešće maloletnika i stvaranje zavisnika, veća izloženost pranja novca, finansiranje terorizma...*

Industrija igara na sreću u Srbiji sve više se oporezuje, meri se svaki centimetar udaljenosti kladionica od obrazovnih institucija i koliko su osvetljene. A ono što mnogo više bode oči dešava se u mraku crnog, onlajn tržišta – kroz nelegalne sajtove za igre na sreću

na kojima građani Srbije mogu neometano da se klade. **Najnoviji trend je kladenje preko kriptovaluta na inostranim sajtovima, koje promovišu čak i influenseri.**

Danas je iz Srbije moguća igra na preko 40 različitih nelegalnih inostranih sajtova, gde se vrši nekontrolisano kladenje maloletnika, uz odliv novca iz države bez nadzora, kao i bez plaćanja bilo kakvog poreza. Ono što deluje kao bezazleni vid zabave na internetu zapravo donosi niz ozbiljnih problema za celu državu: **negativan uticaj na ekonomski razvoj, smanjenje budžetskog poreskog dohotka, izvoz kapitala, povećanje stope nezaposlenosti, izostanak kontrole rada od strane relevantnih državnih organa, nekontrolisano učesće maloletnika i stvaranje zavisnika, veća izloženost pranja novca, finansiranje terorizma...**

Procena je da direktna šteta za poreske prihode po ovom osnovu iznosi oko 20 miliona evra godišnje. Indirektan efekat, kada se u obzir uzme multiplikativni efekat na navedenu novčanu vrednost, jeste oko 40 miliona evra. Na godišnjem nivou, od procenjenog budžetskog gubitka moglo bi se investirati u izgradnju bolnica, škola, nabavku medicinske opreme, izradnju sportskih terena... Navedeni podaci dodatno ukazuju na očigledan odliv kapitala koji negativno utiče na ubrzani ekonomski razvoj, mogućnost finansiranja infrastrukturnih projekata, socijalnih programa, povećava stopu nezaposlenosti...

Sa druge strane, industrija igara na sreću na godišnjem nivou obezbeđuje budžetske prihode veće od 250 miliona evra kroz različite poreske oblike, od čega samo prihod od naknada za odobrenje i priređivanje igara na sreću iznosi oko 150 miliona evra. Industrija igara na sreću ima i veliki uticaj na samu privredu Srbije: procenjena direktna dodatna vrednost iznosi 500 miliona evra, a u ovoj delatnosti direktno je **zaposleno petnaest hiljada ljudi različitih obrazovnih profila.**

Ipak, čitava industrija se često stavlja u negativan kontekst, dok se veoma malo govori o velikom problemu - štetnim posledicama rada ilegalnih priređivača u Srbiji preko kriptovaluta.

Većina ovih onlajn kazina posluje bez licence i regulatornog tela, pa se novac iz nelegalnih tokova, bez problema, preko kriptovaluta uključuje u sistem i vraća u legalne tokove, čime se smanjuju i prihodi države. Zakonski okviri za kriptovalute nisu adekvatno definisani, što elektronske transfere čini podložnim zloupotrebama. Kripto je zakonski kod nas bliže definisan kao sredstvo razmene za čiju vrednost ne garantuju niti centralna banka, niti drugi organ javne vlasti uz još uvek nedovoljno rigorozne regulatorne zahteve za njegovo izdavanje i korišćenje.

Korišćenjem kriptovaluta u poslovanju olakšano je organizovanje ilegalnog kladenja, jer legalan pristup zahteva prihvatanje platnih instrumenata, registraciju pravnih lica, dobijanje potrebnih licenci za rad, otvaranje poslovnih računa u bankama, plaćanje poreza državi.

Pored direktnih finansijskih efekata, prisustvo

ostranih nelegalnih sajtova ima i druge negativne efekte po privredu i društvo Srbije: ne postoji adekvatna kontrola tokova novca, što dovodi do povećane mogućnosti nelegalnih aktivnosti, izostanak AML kontrole, omogućavanje kladenja za maloletnike, smanjenje konkurentnosti i dovođenje u neravnopravan položaj domaćih priređivača na račun inostranih koji nelegalno posluje u Srbiji. Time se šalje negativna poruka i ostalim poslodavcima koji obavljaju svoje aktivnosti u skladu sa zakonskom regulativom.

A, regulativa Zakona o sprečavanju pranja novca i terorizma se ne primenjuje na one koji nisu obveznici u Srbiji, pa se u ovom slučaju višestruko povećava rizik od pranja novca. Novac u kriptovalutama često se koristi i za finansiranje terorizma, sa čime se država teško bori.

Maloletnici se klade bez ikakve kontrole

Maloletnici se na stranim sajtovima mogu kladiti kriptovalutama bez ikakve kontrole, što im je u okviru domaće industrije priređivanja igara na sreću u potpunosti zabranjeno. **Kod legalnih priređivača u našoj zemlji postoje brojna systemska upozorenja i procedure rada kojima se pravovremeno reaguje na indikatore da je neko od igrača na vebu ili landu potencijalno maloletno lice.**

Stroga zakonska regulativa u našoj zemlji poštuje se i dosledno sprovodi. Za onlajn kladenje je takode zakonom propisan i jasno uspostavljen sistem registracije i verifikacije igrača, tako da je praktično nemoguće da se maloletnici uključe u ovaj vid igara na sreću mimo nadzora roditelja. To sve govori da su zakonska regulativa i odgovornost legalnih priređivača na vrlo visokom nivou, što nažalost ne važi i za kladenje kriptovalutama na sajtovima različitih inostranih kazina koji su dostupni igračima sa našeg podneblja. Maloletnici se pritom zloupotrebljavaju i kako bi se preko njihovih profila na onlajn sajtovima u inostranstvu prale pare.

Zabrana kladenja van granica zemlje

Praksa u Evropskoj uniji, ali i u nekim zemljama u okruženju kao što je Makedonija, jeste da se zabranjuje i tehnički onemogućava da se državljanini te zemlje klade izvan njenih granica. Predlog priređivača igara na sreću u Srbiji je da se sa teritorije naše zemlje systemski blokira pristup sajtovima za kladenje u inostranstvu jer bi investicije u IT opremu i blokadu pristupa bile znatno manje od ulaganja u rešavanje svih pomenutih problema koje ovaj vid nelegalne zabave na inostranim sajtovima donosi.

Rešavanje ovog problema bi de fakto imalo značajne pozitivne efekte kao što su: veći poreski prihodi, kontrola tokova novca, primena AML propisa, smanjenje kladenja maloletnika, mogućnost finansiranja infrastrukturnih projekata, socijalnih programa, smanjenje stope nezaposlenosti, sveukupan rast privrednih aktivnosti i podizanje ugleda države kod međunarodnih institucija. ■

ANITA ANGELOVSKA BEŽOSKA

GUVERNERKA NARODNE BANKE
REPUBLIKE SEVERNE MAKEDONIJE

Uloga monetarne politike u postizanju makroekonomske stabilnosti u neizvesnim vremenima

**Čak i u ovako ekstremnom
okruženju, centralne banke su
zadržale fokus na glavnom sidru
– ponovnom uspostavljanju
stabilnosti cena**

U poslednjih nekoliko godina, tvorci politike širom sveta suočili su se sa velikim izazovima. Od pandemije do ozbiljnih geopolitičkih tenzija i ekonomske fragmentacije, sve je zahtevalo snažan i brz odgovor. Za centralne banke, to je podrazumevalo brzi prelazak sa niskih, pa čak i negativnih kamatnih stopa na okruženje sa relativno visokim kamatnim stopama. Sve ovo zahtevalo je brzu reakciju na novu „inflacionu epizodu“ kakva nije videna u poslednje tri decenije. A uz to je bila i složena. Inflacija je naglo porasla dostižući istorijske maksimume i pokazala mnogo jaču inerciju u poređenju sa ranijim epizodama, što je za centralne banke širom sveta bio izazov bez presedana. S obzirom na brzi prelazak na visoke kamatne stope, pažljiva

kombinacija i redosled mera su bili neophodni da bi se ukrotila inflacija, sprečilo „tvrdo sletanje“ i izbegli bilo kakvi pritisci na finansijsku stabilnost.

Zajednički imenitelj svih kriza su ekstremna neizvesnost i nepredvidivost. Srećom, čak i u ovako ekstremnom okruženju, centralne banke su zadržale fokus na glavnom sidru – ponovnom uspostavljanju stabilnosti cena, kao okruženju koje najviše pogoduje snažnijem i inkluzivnom rastu. Kad je reč o monetarnoj politici, njena moć leži u sposobnosti da unapredi otpornost i da olakša oporavak, a održavanje stabilnog i kredibilnog sidra je od presudnog značaja za otpornost. U tom smislu, članak koji je nedavno objavljen u publikaciji „Banke za međunarodna poravnanja“ (BIS) empirijski potvrđuje ovu pretpostavku. U njemu se zaključuje da su inflacioni pritisci od 2021. bili posledica sektorskih šokova, ali da bi, bez snažne reakcije monetarne politike, slabljenje pritiska na cene bilo sporije i nepotpuno.

Centralne banke su pozvane da odlučno deluju kako bi se izbegle bilo kakve skupe posledice gubitka sidra. I zaista, reakcija je bila brza i izvršena po odgovarajućem redosledu. Ako se fokusiramo na širi region centralne, istočne i jugoistočne Evrope (CESEE), centralne banke su energično delovale i u skoro svim zemljama referentne stope su značajno i brzo povećane. Prosečno povećanje referentne kamatne stope (od najniže do najviše tačke) za ovaj region iznosilo je oko 600 baznih poena, u rasponu od 275 bp do 1.240 bp. To je doprinelo dezinflaciji, pri čemu je inflacija spuštana na prosečan nivo od 3,4 odsto, u poređenju sa najvišim nivoom od 16,1 odsto, koji je zabeležen krajem 2022. Inflatorna očekivanja su se takode stabilizovala. Prema istraživanjima EK, inflatorna očekivanja u regionu CESEE kulminirala su tokom 2022. godine, dostigavši najviše nivoe u poslednjih 15

godina. U ovom trenutku, ona su spuštena do nivoa na kojima su bila pre krize.

Kako je naša centralna banka oblikovala svoj odgovor na najnoviju krizu? Slično drugim centralnim bankama, od kraja 2021. godine, primenili smo niz komplementarnih mera sa ciljem održavanja stabilnosti deviznog kursa, suzbijanja inflacije i stabilizacije inflatornih očekivanja. Imajući u vidu naše specifičnosti (fiksni kurs), na početku svake krizne epizode, uključujući i najnoviju, pritisci su se najpre osetili na deviznom tržištu. Ovde su pritisci u početku bili prenošeni kroz kanal poverenja, a dodatno pojačani sve većim uvozom energenata. Kao odgovor, odmah smo intervenisali na tržištu značajnom neto prodajom deviza od oko 15% ukupnih deviznih rezervi (u periodu od oktobra 2021. do juna 2022. godine), uz istovremeno povlačenje likvidnosti. Ciklus pooštavanja kamatnih stopa započeo je u aprilu 2022. godine, a osnovna referentna stopa je postupno povećavana od 1,25% do 6,3%. Obavezne rezerve su takođe aktivno korišćene, kao podrška dugoročnoj štednji u domaćoj valuti, uz povlačenje likvidnosti, čime je pružena dodatna podrška za monetarne signale. Makroprudencijalne mere su korišćene pre svega da bi se osiguralo dalje jačanje otpornosti bankarskog sistema, što je od suštinskog značaja za finansijsku stabilnost i preduslov za neometanu finansijsku podršku privredi, ali i da bi se pružila podrška restriktivnijem stavu u pogledu monetarne politike. Uveden je kontraciklični zaštitni sloj kapitala, koji je u nekoliko navrata povećan do 1,5 odsto, dok su mere za kvalitet kreditne potražnje (BBM) uvedene

prvi put (LTV, DSTI) u skladu sa evropskom praksom.

Ovakvom politikom, sa odgovarajućom kombinacijom dostupnih instrumenata, uspešno je obuzdana inflacija bez značajnijeg ugrožavanja ekonomske konsolidacije ili finansijske stabilnosti. Postizanje takvog balansa predstavljalo je najveći izazov za sve centralne banke u prethodne dve godine. Efikasnost monetarne politike se vidi kroz postepeno slabljenje inflacionih pritisaka, kao i stabilna očekivanja u pogledu inflacije i deviznog kursa. Inflacija je smanjena na 3,6% na kraju 2023. godine, nakon što je dostigla najviši nivo od blizu 20%. Inflacioni jaz sa evrozonom, koja je naše monetarno sidro, takođe je osetno smanjen. Konkretno, zbog naših strukturnih karakteristika, kada dođe do jakih potresa na globalnim tržištima hrane i energije, početni efekti se oseće mnogo brže i direktnije kod nas nego u evrozoni. To dovodi do privremene divergencije naših stopa inflacije. Odgovarajuća politika, uz normalizaciju cena na svetskim tržištima, takođe je doprinela stabilnosti deviznog tržišta. Spoljna pozicija privrede je znatno ojačana, kao odraz poboljšanih uslova trgovine, poverenja u domaću valutu, kao i pozitivne percepcije stranih investitora. U tom kontekstu, kretanja na deviznom tržištu su bila povoljna, a neto kupovina od strane centralne banke bila je slična kao u godinama pre krize. Time je osiguran solidan rast deviznih rezervi, kao i kontinuirano održavanje stabilnosti deviznog kursa.

Primena kombinacije mera za borbu protiv inflacije imala je povoljno dejstvo i na finansijsku stabilnost. Istorijski gledano, globalni ciklusi povećanja ka-

matnih stopa često su se poklapali sa bankarskim ili drugim finansijskim potresima (Šnabel, 2023). Naročito ako do rasta kamatnih stopa dolazi u slučaju visoke zaduženosti privatnog sektora i ako dinamika inflacije zahteva snažan odgovor monetarne politike. To izaziva zabrinutost da bi centralne banke na kraju mogle odustati od svojih napora da inflaciju drže pod kontrolom – tzv. „finansijska dominacija“, koja se odnosi na mogući kompromis između sve većih troškova suzbijanja inflacije i zabrinutosti u pogledu finansijske stabilnosti. Ipak, dobro postavljene mere sprečile su pojavu rizika u bilansima banaka. Pokazatelji poslovanja bankarskog sistema ukazuju na solidnu otpornost i sposobnost suočavanja sa preostalim rizicima. Adekvatnost kapitala banaka je dostigla 18,4% 2023. godine, najviši nivo u poslednjih 17 godina, što je ključno za održavanje stabilnosti pri suočavanju sa potencijalnim rizicima, kao i sa aspekta kreditiranja i podrške građanima i firmama. Kreditni portfelji banaka su dobrog kvaliteta, bez ozbiljnijih znakova materijalizacije kreditnog rizika, a udeo nenaplativih kredita u ukupnim kreditima je na istorijski najnižem nivou od 2,8%. Snažan bankarski sistem je omogućio da se nastavi kreditna podrška privredi, mada u manjoj meri. Za razliku od nekih drugih zemalja, izbegnuta je kreditna kriza.

Vodenje monetarne politike od strane Narodne banke, kao i održavanje finansijske stabilnosti, pozitivno su ocenile relevantne međunarodne institucije kao što su Međunarodni monetarni fond (MMF) i Evropska komisija. Priznanje za rad Narodne banke stiglo je i od Evropske centralne banke (ECB), koja je prošle godine ponovo odlučila da našoj centralnoj banci produži pristup preko repo linije do 31. januara 2025. godine. Time se omogućava brz pristup deviznoj likvidnosti ukoliko se pojavi potreba, što je dodatna sigurnosna mreža za stabilnost valute.

Tokom ovog „polikriznog“ perioda, ojačali smo

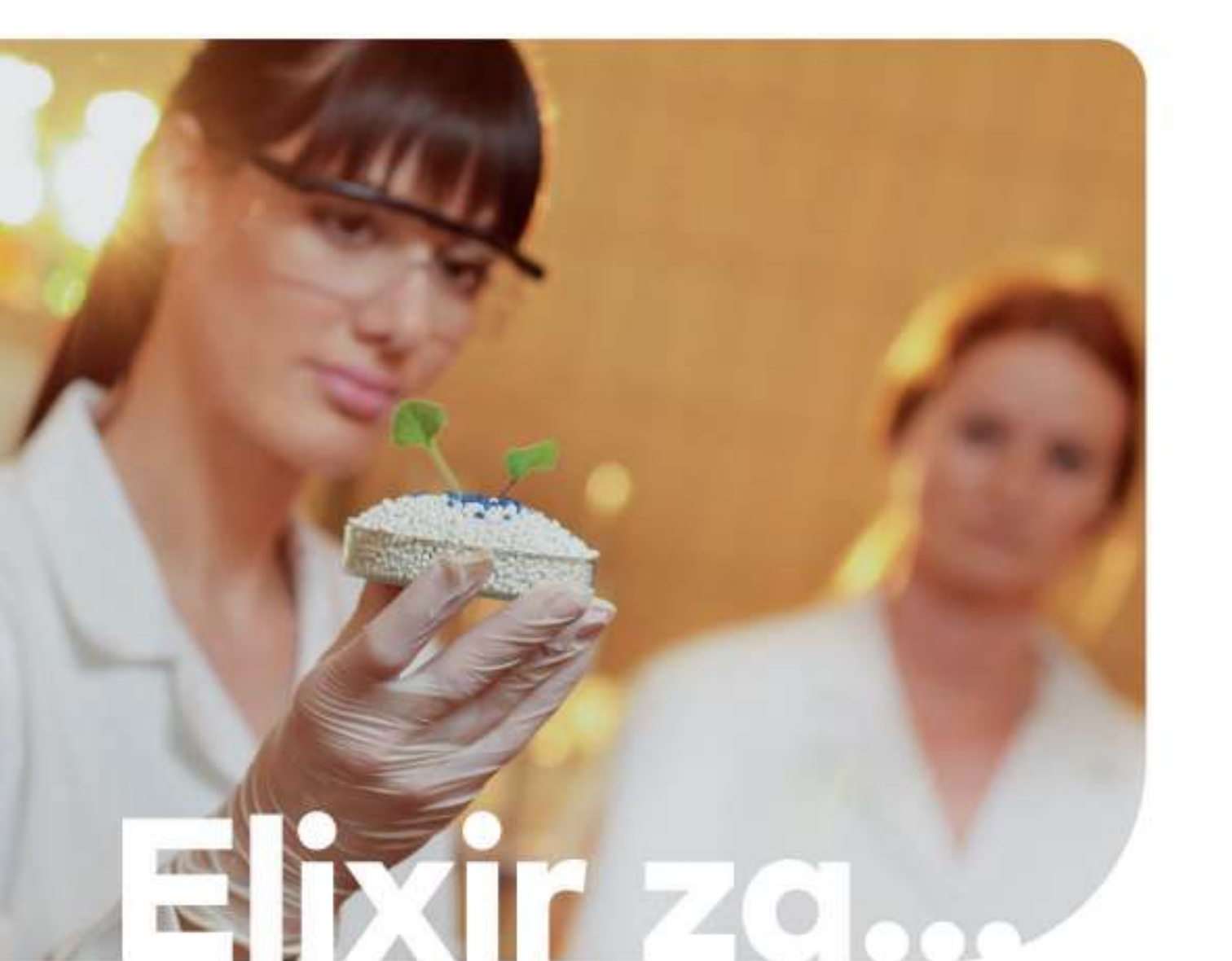
Deluje da su pred nama mirna vremena. Pritisци na centralne banke slabe, budući da inflacija postojano usporava od početka godine. Pooštreni monetarni uslovi i normalizacija uslova na tržištu primarnih proizvoda doprineli su ovom postepenom ublažavanju inflatornih pritisaka, što je posebno evidentno u drugoj polovini 2023.

našu komunikaciju i učinili je jasnijom i efikasnijom, što je neophodno za održavanje kredibilitnosti i poverenja. Poverenje javnosti je ključno za uspeh centralnih banaka, a poverenje u Narodnu banku je potvrđeno u anketi Grupe Svetske banke, koja je objavljena 2022. Anketa pokazuje da je centralna banka domaća institucija u koju ispitanici imaju najviše poverenja i da je, i pored brojnih potresa, nivo poverenja viši u poređenju sa 2019. godinom, što ponovo potvrđuje ispravnost našeg upravljanja krizom u poslednjih nekoliko godina.

U ovom trenutku, deluje da su pred nama mirna vremena. Pritisци na centralne banke slabe, budući da inflacija postojano usporava od početka godine. Pooštreni monetarni uslovi i normalizacija uslova na tržištu primarnih proizvoda doprineli su ovom postepenom ublažavanju inflatornih pritisaka, što je posebno evidentno u drugoj polovini 2023. Globalna privreda pokazuje izvrsnu otpornost na preovladavajuće rizike i pooštrene finansijske uslove, što je odraz povoljnih promena na strani ponude. Prateći ove trendove, poslednjih meseci na finansijskim tržištima vlada osećaj optimizma, jer su investitori uvereni da borba protiv inflacije ulazi u svoju „poslednju milju“ i da će centralne banke u narednim mesecima ublažiti monetarnu politiku (blog MMF „Centralne banke moraju ostati na oprezu duž poslednje milje dezinflacije“, „Central Banks Must Remain Vigilant Along the Last Mile of Disinflation“ 2024).

Ipak, neizvesnost i rizici su i dalje prisutni. Geopolitičke tenzije su posebno izražene i vode do dalje globalne ekonomske fragmentacije. Ako se geopolitičke tenzije intenziviraju, mogle bi dodatno poremetiti transport robe i proizvodnju energije, i tako ponovo podstaknuti inflaciju. Takođe su izraženi izazovi koji se odnose na potrebu za strukturnom transformacijom privrede i povećanjem produktivnosti, kao i oni koji su povezani sa zelenom tranzicijom i jačanjem otpornosti na klimatske promene. Pored toga, ranjivost duga nastavlja da raste, jer i javni i privatni sektori u mnogim zemljama nastavljaju da se zadužuju u velikoj meri.

Posle svega rečenog, trebalo bi da budemo svesni preostalih izazova. Silazna putanja na kojoj se trenutno nalazi globalna inflacija deluje ohrabrujuće. Međutim, u poslednje vreme smo svedoci divergencije inflacije u mnogim zemljama. Takođe, osnovna inflacija može biti postojanija, tako da sprečava dalju dezinflaciju, što je nedavno postalo očigledno u nekim zemljama. Prema tome, ciklus popuštanja ne bi trebalo započeti prerano, jer u privredi i dalje postoji nivo inflacije koji je dugotrajan i viši od željenog. Očuvanje finansijske stabilnosti je takode veoma važno. Prema tome, iako smo uspešno prebrodili poslednju inflacionu epizodu, rizici još uvek nisu nestali, i zato mi, kao centralna banka, moramo da ostanemo na oprezu, pažljivo pratimo dešavanja i vrlo oprezno preduzimamo dalje političke korake. ■

Elixir za...

održivu budućnost

Ulažemo u dekarbonizaciju i cirkularnost proizvodnje, resursnu i energetska efikasnost.

Podstičemo lokalni razvoj, domaće znanje, uz transparentnost i odgovornost za zdravlje i bezbednost okruženja.

ALEKSANDAR GORAČINOV

DIREKTOR SME HUB-a

Transformacija poslovanja malih i srednjih preduzeća, put ka globalnom tržištu

Pored pruženog znanja, SME HUB malim i srednjim preduzećima daje i bespovratna finansijska sredstva do 100.000 evra za sveobuhvatnu transformaciju poslovanja

Kada sam, pre godinu i po dana, prihvatio da vodim SME HUB, prvi projekat javno-privatnog partnerstva u Srbiji, između Vlade Švajcarske i srpske kompanije ICT Hub, znao sam da je preda mnogom izazovan zadatak. Na tržištu Srbije pojavio se program podrške malim i srednjim preduzećima, potpuno drugačiji od onih na koje su domaći privrednici navikli.

Zahvaljujući iskustvu tima koje čini SME HUB, temeljnom pristupu, ali i veoma dobroj internoj organizaciji, za veoma kratko vreme postigli smo izuzetne rezultate. Čak sedam firmi će, zahvaljujući transformaciji poslovanja, u narednom periodu unaprediti saradnju sa nekoliko multinacionalnih kompanija koje posluju u Srbiji. Naš zadatak na putu ka ojačavanju sektora malih i srednjih preduzeća, koja čine stub srpske ekonomije, veoma je jasan. Podržati domaće firme koje imaju ambiciju, žele da unaprede svoje poslovanje, znanje, da otvore nova radna mesta, ali i da modernizacijom svoje proizvodnje otvore vrata u svet.

SME HUB već skoro godinu dana ide po Srbiji u potrazi za takvim firmama, koje imaju potencijal i želju da se dalje razvijaju i da postanu deo lanca snabdevanja nekoj od velikih kompanija. Na tom putu pomaže

nam preduzetnički pristup sa kojim nastupamo prema svakom preduzeću gde uspevamo da otkrijemo sve prednosti i mane poslovanja i da zajedno sa privrednicima dođemo do adekvatnih rešenja. U ovim izazovnim vremenima, kada većina poslovnog sveta želi da igra na sigurno i nije spremna da previše ulaže u poslovanje i zaposlene, SME HUB otvara potpuno nova vrata za njihov dalji razvoj.

Pored pruženog znanja, SME HUB malim i srednjim preduzećima daje i bespovratna finansijska sredstva do 100.000 evra za sveobuhvatnu transformaciju poslovanja. Na taj način firme koje žele da unaprede svoj biznis i podignu ga na viši nivo mogu da dođu do neophodnih sredstava za interni razvoj kako bi sebi dalje olakšale put ka saradnji sa multinacionalnim ili domaćim velikim kompanijama.

Određena mala i srednja preduzeća već su prepoznala benefite ovog programa, pa tako uskoro firma „Marking“ iz Užica počinje sa proizvodnjom novog proizvoda za švajcarsku kompaniju SIKA. Iako je „Marking“ već saradivao sa ovom multinacionalnom kompanijom, nije mogao da proširi saradnju jer je za određenu neophodnu implementaciju sertifikacije morao da obezbedi čak 50.000 evra.

Nakon ulaska ove užičke firme u projekat SME HUB i urađene transformacije, „Marking“ je došao do neophodnih sredstava za implementaciju sertifikata i od septembra širi svoje poslovanje. Ovo je samo jedan od primera dobre prakse gde smo pokazali kako radimo i koji su sve realni benefiti ulaska u ovaj projekat. Pored „Markinga“, tu su i firme poput „Adorea“ iz Beograda, DD „Metalinga“ iz Leskovaca, „Frezala“, MPK „Trejda“ i drugih koji će u narednom periodu saradivati sa velikim kompanijama kao što su „Zumtobel“, „Bambi“, „Leoni“... Iako je prva godina projekta veoma zahtevna i izazovna, pred nama su dug period i velika očekivanja. Do kraja projekta, čije je predviđeno trajanje pet godina, predstoji nam transformacija poslovanja za još oko 70 firmi, koje će, zahvaljujući saradnji sa nama, uspeti da unaprede svoju proizvodnju i otvore put ka svetskom tržištu.

Verujem da ćemo na tom putu uspeti. A da bismo kvalitetno i adekvatno sproveli sve ono što je neophodno, sklopili smo važna strateška partnerstva sa postojećim projektima iz iste oblasti, stajholderima iz privatnog, vladinog i nevladinog sektora i raznih udruženja i organizacija. Verujemo da će nam ovako značajna partnerstva sa OTP bankom, CEVES-om, Razvojnom agencijom Srbije, Švajcarskom privrednom komorom, Nemačkom privrednom komorom AHK i drugima biti svojevrsan faktor sinergije i dati izuzetan doprinos u daljim aktivnostima na razvoju sektora malih i srednjih preduzeća.

Iako je posao tek pred nama, veoma sam zadovoljan do sada postignutim rezultatima. Pred nama su brojni izazovi koje treba da prevaziđemo i visoki ciljevi koje treba da dostignemo u narednih pet godina. Do kraja prve projektne godine, devet domaćih

Pred nama su brojni izazovi koje treba da prevaziđemo i visoki ciljevi koje treba da dostignemo u narednih pet godina

Uslovi za ulazak u SME HUB su da firma posluje tri godine, ima 15 zaposlenih, prihoduje 200.000 evra godišnje i ima 51 odsto domaćeg kapitala

firmi treba da prođe kroz proces transformacije. Nakon toga, sledi nam novi krug i pronalaženje novih kandidata za saradnju sa multinacionalnim i velikim domaćim kompanijama. Krenuli smo ambiciozno, ali sa veoma jasnom strategijom i načinima kako da istu implementiramo kako bismo ispunili ciljeve. Verujem da ćemo uspeti da doprinesemo jačanju sektora malih i srednjih preduzeća i da ćemo osnažiti domaće firme da ulažu u znanje i u poslovanje kako bi osvajali svetska tržišta. Verujem u snagu srpske privrede, u mala i srednja preduzeća, koja su motor njenog razvoja, i u sposobnost da naše firme proizvedu kvalitetne proizvode koji zaslužuju da se nađu na globalnom tržištu.

Kako postati deo SME HUB-a?

Da bi neko domaće malo ili srednje preduzeće postalo deo SME HUB projekta, neophodni su i određeni uslovi koje firme moraju da ispunjavaju, a to su da posluju minimum tri godine, da imaju najmanje 15 zaposlenih, da ostvaruju 200.000 evra prihoda godišnje i više i da imaju domaći vlasnički kapital najmanje 51 odsto. Hteo bih da istaknem da je u toku četvrti ciklus prijavljivanja malih i srednjih preduzeća za bespovratno finansiranje, koji će trajati do juna, a onda krećemo u novi ciklus. Upravo zato, na našem sajtu uvek stoji aktivan poziv za sve zainteresovane da popune formular u delu „Postani dobavljač“.

Kada kažemo transformacija poslovanja, to se odnosi na podršku u dobijanju neophodnih sertifikata, licenci, ERP, profesionalizaciji menadžmenta, izgradnji sistema, reorganizaciji firme, upravljanju finansijama, tokovima novca, ljudskim resursima, prodajom, bezbednošću i zaštitom na radu, ESG... Bespovratna finansijska sredstva su namenjena onim malim i srednjim preduzećima proizvođačima privatnih robnih marki, komponenti, poluproizvoda, ambalaža i slično, u industrijama kao što su FMCG, građevina, auto-industrija, drvna i tekstilna industrija, plastičarska, metaloprerađivačka i druge.

SME HUB predstavlja još jedan korak napred za srpsku privredu i sektor malih i srednjih preduzeća. Siguran sam da ćemo, zahvaljujući naporima i posvećenosti svih uključenih, uspeti da ostvarimo svoje ambicije i ciljeve i doprineti jačanju domaće privrede i osnaživanju malih i srednjih preduzeća da zauzmu svoje mesto na globalnom tržištu. ■

JANIS VARUFAKIS

BIVŠI MINISTAR FINANSIJA GRČKE, PROFESOR
EKONOMIJE NA UNIVERZITETU U ATINI

Evropska ratna unija?

Mnogo pre nego što je Rusija izvršila invaziju na Ukrajinu, evropeistička vizija mirnog puta ka zajedničkom prosperitetu počela je da blede. Ruska invazija samo je ubrzala mutaciju EU u nešto mnogo ružnije

Evropa je postala neprepoznatljiva. Zagovornici evropskog jedinstva ranije su slavili Evropsku uniju kao mirovni projekat kojim se veličanstveni kosmopolitizam suprotstavlja nacionalizmu – koji je, kako je 1995. godine dramatično izjavio tadašnji francuski predsednik François Mitterand (François Mitterrand), „isto što i rat“. Ali, mnogo pre nego što je Rusija izvršila invaziju na Ukrajinu, evropeistička vizija mirnog puta ka zajedničkom prosperitetu počela je da blede. Ruska invazija samo je ubrzala mutaciju EU u nešto mnogo ružnije.

Visoki predstavnik EU za spoljnu politiku i bezbednost Žozep Borelj dao nam je da naslutimo taj prelazak sa kosmopoli-

tizma na etnoregionalizam kada je EU opisao kao prelepu „baštu“ pod pretnjom neevropske „džungle“ koja vreba izvan njenih granica. Nešto skorije, francuski predsednik Emanuel Makron i Šarl Mišel, predsednik Evropskog saveta, zatražili su od Evropljana ne samo da se pripreme za rat već i, što je još važnije, da se za ekonomski rast i tehnološki napredak EU oslone na svoju industriju oružja. Pošto nisu uspeli da ubede Nemačku i takozvane štedljive nacionalne države da je neophodno uspostavljanje prave fiskalne unije, sada imaju rezervnu poziciju, a to je zalaganje za ratnu uniju.

Ovo je prelomni trenutak u istoriji EU, koja je puna uspona i padova. Ako zanemarimo glasnu manjinu evroskeptika, glavna razlika u mišljenjima između proevropskih političkih snaga odnosila se na pitanje da li bi kontinentalna konsolidacija Evrope trebalo da se nastavi na hamiltonovski način (mutualizacija duga kojom se ubrzava nastanak prave federacije) ili na prvobitni, međuvladin način (postepena integracija tržišta). Vlade zemalja u kojima privreda ostvaruje suficit zalagale su se za drugu opciju, dok su predstavnici privreda sa deficitom, razumljivo, bile naklonjenije hamiltonovskom rešenju, koje je tako trajno stavljeno u drugi plan.

Kriza evra pokazala je da je nemoguće nastaviti sa pretvaranjem da dugovi, banke i porezi mogu da budu

nacionalni dok je valuta transnacionalna, a tržišta integrisana. Nažalost, EU je odabrala da uradi najmanje što je mogla da bi spasla evro i tako dobila najgore od oba sveta: krajnje neefikasnu kvazifiskalnu uniju (bez odgovarajućeg instrumenta suverenog duga, kakav su, na primer, državne obveznice SAD), i Evropsku centralnu banku, koja je bila primorana da u više navrata prekrši sopstvenu povelju (krijući se iza sve kreativnijih opravdanja). Ono što je možda nanelo najveću štetu jeste činjenica da nestabilni politički proces kojim se raspodeljuju zajednička sredstva i zajednički tereti ne sadrži ni trunku demokratskog legitimiteta.

Neki od nas su decenijama vodili kampanju za Evropski zeleni dogovor. Budući da je federacija nezvodljiva u bliskoj budućnosti, predložili smo načine na koje bi se mogli simulirati federalni dužnički instrumenti (kao što je evroobveznica koju izdaje ECB), pomoću kojih bi se, preko Evropske investicione banke (EIB), generisalo najmanje 500 milijardi evra (539 milijardi dolara) godišnje za investicioni fond namenjen ulaganjima u zelenu energiju, tehnologiju i

Kriza evra je pokazala da je nemoguće nastaviti sa pretvaranjem da dugovi, banke i porezi mogu da budu nacionalni, dok je valuta transnacionalna, a tržišta integrisana

tranziciju (Green Energy-Tech-Transition investment fund). Umesto toga, donosioci odluka u EU odlučili su se za iluzorne alternative kao što je Junkerov plan, od početka predviđen za neuspeh, i, tokom pandemije, Fond za oporavak, koji je stvorio zajednički dug bez dobre zajedničke svrhe.

I to je razlog zbog kojeg je privreda EU razbijena, a nemački model poslovanja, koji je ranije bio njen pokretač, doživljava nagli pad. Birajući polustrategiju (ni fiskalna unija, ni odvojeni dugovi i sredstva centralne banke), EU je samu sebe osudila na dve decenije minimalnih ulaganja, zbog čega ne uspeva da razvije tehnologije koje su Evropi neohodne: zelenu tehnologiju (koja bi omogućila Evropi da se odvoji od jeftinog gasa pod uslovima koje diktira ruski predsednik Vladimir Putin) i „cloud“ kapital. Sjedinjene Američke Države i Kina, koje sada imaju monopol nad kapitalom u „oblaku“, novim instrumentom za akumulaciju bogatstva, nametnule su Evropi novi hladni rat, sa katastrofalnim posledicama po nemačku industriju u smislu njenog pristupa kineskim izvoznim tržištima.

Evropljani na vlasti, nažalost, odbijaju da priznaju da poslovni model EU više ne funkcioniše i da će se stari lekovi u novim pakovanjima pokazati

EU je samu sebe osudila na dve decenije minimalnih ulaganja zbog čega ne uspeva da razvije tehnologije koje su Evropi neohodne: zelenu tehnologiju i „cloud“ kapital

kao neodgovarajući. Nemačka, na primer, ponovo razmatra uvođenje energetske subvencije zasnovane na porezu, kao i nove runde ograničavanja plata da bi se povećala konkurentnost.

Ova rasprava je samo opasno skretanje pažnje sa stvarnog problema Evrope: nemački industrijski kapital više ne akumulira viškove iz kojih bi se finansirale energetske subvencije za industrije u opadanju. U tom kontekstu, nikakvo ograničenje plata (slično onom koje je jednom progurao tadašnji kancelar Gerhard Šreder) neće podići konkurentnost automobilske industrije, koja nije u stanju da proizvede tehnologije baterija ili algoritme koji bi dodali značajnu novu vrednost proizvođačima modernih električnih vozila.

I šta sad? Izgleda da je Mišel, kopajući po kanti za smeće novije evropske istorije, pronašao naše predloge za uvođenje evroobveznica i osnaživanje EIB. Ali, on ne predlaže da se novi krediti koriste za finansiranje zelenih tehnologija ili kapitala u oblaku, već za novu industriju oružja, koja će, kako tvrdi, „biti moćno sredstvo za jačanje naše tehnološke, inovacione i industrijske baze.“

Da li Mišel to ozbiljno misli? Kako će EIB nadoknaditi kredite odbrambenoj industriji, koja je po definiciji neproduktivna? Šta će se desiti kada naši magacini budu puni municije i projektila? Ili će talas investicija koji Mišel predviđa presušiti ili će Evropa morati da pronade načine – drugim rečima, nove ratove – da bi ispraznila svoje zalihe.

Razumni evropeisti bi, prema tome, trebalo da se mole da Mišellov plan završi na isti način kao Junkerov. Nesposobnost EU je odjednom postala poslednja nada miroljubivih evropeista.

Nedostaju mi vremena kad su proevropljani slavili EU, ma koliko licemerno, kao projekat kojim se ruše granice i podstiču otvorenost, različitost i tolerancija. Ta Evropa je gotova, slomljena, u potpunom povlačenju. Zavladao je nova ideologija. Umesto raznolike demokratske federacije koja je privlačna i narodima izvan svojih granica, ona predviđa belo hrišćansko kraljevstvo okruženo skupim raketnim bacačima i visokim električnim ogradama. To je Evropa na koju mladi ne mogu da budu ponosni i koju ostatak sveta neće shvatiti ozbiljno.

PROJECT SYNDICATE

Čija je ono zvezda...

Ploom, nova zvezda među uređajima za zagrevanje duvana, stigao u Srbiju, i to uz dobro poznate hitove legendarnog Zdravka Čolića

Halom broj pet Beogradskog sajma orilo se dok je preko 1.500 ljudi pevalo uglas „Ti si mi u krvi“, „Čija je ono zvezda“ i „Tebe čuvam za kraj“ i uživalo u nastupu Zdravka Čolića na lansiranju Ploom X Advanced - najsavremenijeg uređaja za zagrevanje duvana sa inovativnom i jedinstvenom *HeatFlow* tehnologijom usavršenom u Japanu.

Nakon uspešnog lansiranja na 14 tržišta, u Japanu, kao i u brojnim zemljama Evrope, JTI, prva i jedna od najvećih japanskih investicija i cigaretna kompanija broj jedan u Srbiji, lansirala je Ploom i u našoj zemlji, i omogućila i ovdašnjim odraslim pušačima da se prepuste unapređenom i autentičnom iskustvu konzumiranja duvana koje pruža Ploom.

Anastasija Gudelj, Slaven Došlo, Marko Luis, Una Nikolić, Iva Chu, Nichim Izazvan, Stevan Radivojević, Dragana Kosjerina, Iva Radić, Bata Spasojević samo su neki od mnogobrojnih ljudi koji su imali priliku da požele dobrodošlicu Ploom uređaju za zagrevanje duvana i uživaju u nastupu jedne od najvećih muzičkih zvezda svih vremena na našim prostorima.

Jedinstvena mešavina duvana specijalno osmišljena za Ploom uređaj, u kombinaciji sa inovativnom tehnologijom, obezbeđuje da svaka konzumacija donosi autentičan ukus duvana, ne ostavljajući za sobom dim i pepeo. Ovaj uređaj, sofisticiranog dizajna skrojenog po meri svakog od nas, obezbeđuje manje mirisa duvana u odnosu na postojeće alternative i predstavlja iskorak u budućnost.

Ploom uređaj, kreiran od vrhunskih materijala, zagreva duvan na temperaturi od 320 stepeni Celzijusa i oslobađa, u proseku, 90 do 95% manje štetnih supstanci u poređenju sa pušenjem cigareta*. *HeatFlow* tehnologija osigurava da se čestice duvana ne zadržavaju u uređaju, te uređaj zahteva samo minimalno čišćenje.

Svojim ergonomskim oblikom dizajniranim tako da lepo staje u dlan odraslih pušača, Ploom pruža neograničen broj udisaja tokom pet minuta upotrebe i energetska snagu koja omogućava do 20 konzumacija pre ponovnog punjenja uređaja. Takođe, na uređaju je moguće menjati maske koje se svojom atraktivnošću prilagođavaju svakom stilu, dok veliki izbor aksesoara pruža priliku za izražavanjem sopstvene jedinstvenosti.

Ploom je dostupan u tržnim centrima „Galerija“, „Ušće“, „Delta siti“, „Rajićevo“, „Ada mol“, „Stadion“ i „Beo“, dok na sajtu ploom.rs odrasli pušači mogu dobiti sve potrebne informacije i naručiti uređaj i aksesoare.

* ovo se odnosi na smanjenje nivoa emisije devet štetnih sastojaka koji se nalaze u dimu cigarete, a čije smanjenje preporučuje Svetska zdravstvena organizacija.

VAŽNO: OVO NE ZNAČI DA JE UPOTREBA PLOOM UREĐAJA BEZBEDNA ILI DA ELIMINIŠE RIZIK ZA ZDRAVLJE ILI ZAVISNOST POVEZANU SA UPOTREBOM DUVANA. NIJEDAN DUVANSKI PROIZVOD NIJE BEZBEDAN.

SA OMV BUSINESS CARD KROZ CELU EVROPU

OMV Business Card je bezgotovinski način plaćanja za pravna lica – sa puno prednosti za Vašu firmu. Za menadžere voznih parkova, vozače, za celu kompaniju: vrhunski kvalitet goriva i ostalih proizvoda na oko 2.100 OMV stanica u Evropi, sa najboljom pokrivenošću na više od 20.000 benzinskih stanica u Routex mreži.

Vrhunska bezbednost i olakšana kontrola procesa, usluga kreirana prema Vašoj meri da uštedite vreme i novac.

OMV Business Card: + 381 (0) 11 207-1564 / kartica@omv.com

KOMPANIJA MTEL DIKTIRA
TRENDOVE U CRNOJ GORI

Lideri po broju korisnika

Kompanija MTEL je nosilac tehnološke revolucije u Crnoj Gori

Kompanija MTEL, iako najmlađi operator na crnogorskom tržištu, lider je po broju korisnika kako mobilne telefonije tako i kablovske mreže. Zvanični podaci pokazuju da je na kraju marta tekuće godine kompanija MTEL imala 497.359 korisnika mobilne telefonije.

Rekordno učešće na tržištu MTEL je ostvario u martu ove godine, što pokazuju zvanična mjerenja. Učešće u mobilnoj mreži na kraju marta 2024. godine pokazuje da je kompanija MTEL broj jedan u segmentu mobilne telefonije sa tržišnim učešćem od 38,63 odsto. Broj pripejd korisnika iznosio je 226.527, a poštepd 270.832, što znači da je na kraju marta tekuće godine MTEL ukupno imao 497.359 korisnika.

Tržišno učešće poštepd korisnika MTEL mreže na kraju marta iznosilo je 34,82 odsto, odnosno pripejd korisnika 44,45 odsto. MTEL je broj jedan na tržištu

i po broju kablovskih korisnika sa učešćem od 40,93 odsto. Kompanija koja je u Crnoj Gori počela sa radom 2007. godine prva je i po broju internet korisnika sa učešćem od 44,2 odsto.

Kompanija MTEL ostvarila je tokom prošle godine rekordan rast prihoda i profita. U 2023. godini prihodovano je čak 111,5 miliona evra, što je povećanje od 36 odsto u odnosu na 2022. godinu kada su prihodi iznosili 81,62 miliona evra. Zvanični rezultati pokazuju da je kompanija MTEL neprikosnoveni lider na tržištu. Prihodi od prodaje MTEL-a iznose 79,1 milion evra, a kompanija je u 2023. godini ostvarila 28,47 miliona evra čiste dobiti, što je rast od skoro šest puta u odnosu na 2022. godinu kada je profit iznosio 5,75 miliona.

Razvoj 5G mreže trenutno je u fokusu MTEL-a, a njena implementacija omogućiće najbolji servis građanima i biznis sektoru, postavljajući temelje za budućnost digitalne komunikacije.

Očekuje se da će nova 5G mreža unaprijediti kvalitet života ljudi, pružajući ogromne mogućnosti za poboljšanje životnog standarda, komfora i pojedno-

Kompanija MTEL ostvarila je tokom prošle godine rekordan rast prihoda i profita. U 2023. godini prihodovano je čak 111,5 miliona evra, što je povećanje od 36 odsto u odnosu na 2022.

stavljanje svakodnevnih aktivnosti. MTEL posjeduje i najmoderniju OTT platformu.

Kompanija je dobitnik brojnih priznanja, prepoznata je kao inovativna kompanija koja pažljivo osluškuje želje i potrebe korisnika, kreirajući brojne digitalne servise nastale kao odgovor na te potrebe. MTEL je nosilac tehnološke revolucije u Crnoj Gori, kontinuirano diktira trendove, što pokazuje i self care aplikacija „Moj m:tel“, koja ima skoro 200.000 aktivnih korisnika. Ti podaci pokazuju da je MTEL kompanija kojoj građani u Crnoj Gori vjeruju. Putem self care aplikacije korisnicima je omogućeno lako, jednostavno i sigurno plaćanje računa, ali i aktivacija mnogobrojnih servisa kao što su SiguranNet, Move platforma, HBO servisi.

U kompaniji MTEL razvijen je ali se i trenutno razvija ogroman broj projekata koji korisnicima olakšavaju svakodnevne obaveze. Jedan od njih je i Smart Home projekat, koji obezbjeđuje optimizaciju korištenja električne energije uz mogućnost kontrole kućnih uređaja preko aplikacije sa mobilnog telefona. MTEL je korisnicima omogućio da plaćaju račune kako onlajn tako i na šalterima banaka i pošte, a da njihova uplata istog trenutka bude evidentirana. Takođe, kroz servis Siguran Net pružena je mobilnim korisnicima pouzdana zaštita od virusa, hakerskih napada i ostalih prijetnji na internetu. Servisi se stalno unapređuju, shodno potrebama korisnika, pa se stalno razvija i Move TV platforma, koja omogućava gledanje preko 250 kanala, vraćanje programa unazad do sedam dana, uz mogućnost korištenja sadržaja bilo gdje da se korisnik nalazi. Platforma Move nije samo premoćavanje, ona korisnicima MTEL-a omogućava najbolji kvalitet slike koji su do sada imali priliku da vide, ali i lako upravljanje izborom sadržaja. ■

KOMPANIJA MTEL NAJBOLJI POSLODAVAC PO MJERI DJECE I PORODICE

MTEL je dobitnik nagrade „Naj poslodavac po mjeri djece i porodice“, koju dodjeljuje Asocijacija menadžera Crne Gore. Nagrada predstavlja najveće priznanje u oblasti filantropije i društvene odgovornosti koje se dodjeljuje u državi.

Izvršni direktor Zoran Milovanović poručio je, na ceremoniji dodjele priznanja, da je kompanija na čijem je čelu vođena vizijom budućnosti koja pruža jednake mogućnosti za sve.

„Mi vodimo računa o svakom zaposlenom ponosom, a briga za jednog čovjeka je briga i pažnja za cijelu njegovu porodicu. Porodica je mjesto odakle sve počinje. Porodica je ključ svakog uspjeha. Pružajući sigurnost, motivaciju, stalnu priliku za napredovanje, profesionalni ali i lični rast zaposlenih, kompanija MTEL pokazuje da se uspjeh ne mjeri samo brojkama na papiru, već osmijesima jedne porodice“, naglasio je Milovanović.

Razvoj 5G mreže trenutno je u fokusu MTEL-a, a njena implementacija omogućiće najbolji servis građanima i biznis sektoru

JEDINI OPERATOR KOJI JE INVESTIRAO U HUB

Otvaranjem Digitalne fabrike, prije šest godina, MTEL je počeo sa edukacijom, okupljanjem i umrežavanjem start-up zajednice i prvi je operator u regionu koji je investirao u otvaranje HUB-a. U M:tel digitalnoj fabrici je održano preko 500 predavanja o digitalnoj transformaciji i izazovima i prilikama koje nam ona nudi. Predavanja koja su održana u Fabrici su bila potpuno besplatna, jer kompanija ima viziju i želi da građanima omogući kvalitetno povezivanje sa digitalnim tehnologijama.

MILOVAN POPOVIĆ

RUKOVODEĆI PARTNER BDO SRBIJA

Diversifikacija ulaganja: Nova era investiranja na tržištu Srbije

Alternativni fondovi dobijace sve više na značaju, kao i kraudinvesting, koji je takođe zanimljiv investitorima

Poslednjih godina, naročito u periodu nakon kovida, dolazi do promena poslovnih paradigmi kada su u pitanju uloga i značaj individualnih investitora na finansijskim tržištima. Ubrzanim razvojem finteka, poboljšanjem finansijske pismenosti i porastom životnog standarda, investiranje gubi elitističke obrise i postaje dostupnije široj populaciji, ne oslanjajući se isključivo na profesionalne učesnike u okviru finansijskih institu-

cija. Akumulacija dohotka i njegovo ulaganje donedavno su bili poistovećeni sa investiranjem u nekretnine, kao i sa konzervativnim pristupom štednje u bankama. Usled nedostatka investicionih alternativa, nekretnine su predstavljale svojevrsnu „betonizaciju kapitala” koja je obezbeđivala kontinuiran prihod i kapitalnu dobit. S druge strane, činjenica da se u bankarskom sektoru nalazi 15 milijardi evra štednje, od čega su skoro 60% depoziti po videnju, govori o ogromnoj neiskorišćenosti tj. investicionom potencijalu, a da pritom zanemarimo veliku količinu novca u slamaricama.

U istom tom periodu, dolazi do vidljivih pomaka u investicionom spektru finansijskog tržišta Srbije, nažalost ne u svim segmentima gde je i dalje najveći nedostatak ono što treba da bude stožer tržišta - ulaganje u berzanske kompanije. Tradicionalne investicije poput nekretnina i dalje privlače značajan obim kapitala, ali tu su i brojni novi instrumenti i institucije namenjeni svim kategorijama investitora – od fondova privatnog i preduzetničkog kapitala, za one sa pozamašnjim

kapitalom, do sve popularnijih alternativnih investicionih fondova, kraudinvestinga, pa čak i aktiviranja tokenizacije poslovanja, koji zajedno doprinose „demokratizaciji” investiranja. Regulatorna takođe igra važnu ulogu u zaštiti investitora i održavanju integriteta tržišta, i u tom smislu su u poslednje vreme napravljeni značajni pomaci.

Alternativni fondovi dobijace sve više na značaju, pružajući neophodnu ekspertizu ulagačima, koja će im omogućiti da plasiraju svoja sredstva u skladu sa investicionim preferencijama i apetitom za rizik. Dodatno, postoji značajna poreska stimulacija u vidu poreskog kredita od 50% iznosa koji se odnosi na obveznike godišnjeg poreza na dohodak građana, a sve u cilju aktiviranja dela kapitala putem razvoja ovog segmenta tržišta.

Kraudinvesting takođe predstavlja zanimljivu opciju za investitore, pretežno one manjeg investicionog kapaciteta. Ova praksa omogućava pojedincima da investiraju u projekte ili kompanije putem platformi koje omogućavaju sakupljanje sredstava od velikog broja ljudi. Srbija, sa svojom preduzetničkom kulturom i rastućom digitalnom povezanošću, može iskoristiti potencijal kraudinvestinga za podršku inovativnih ideja i razvoj lokalne privrede, a posebno malih i srednjih preduzeća.

Sa razvojem digitalne tehnologije i sve većom dostupnošću informacija, investitori imaju priliku da istraže nove puteve i diversifikuju svoj portfolio na načine koji su donedavno bili nezamislivi, poštujući univerzalne principe investiranja koji naglašavaju odnos rizika i prinosa.

Rast investicionih mogućnosti mora biti praćen i dodatnim naporima na polju finansijske edukacije, što će zajednički omogućiti kvalitetniji razvoj tržišta i celokupne nacionalne privrede. ■

NIN

Izaberite najbolju pretplatu

Skenirajte QR kod i pretplatite se na
digitalno izdanje NIN online.

NURIJEL RUBINI

PROFESOR EMERITUS EKONOMIJE
NA POSLOVNOJ ŠKOLI STERN
UNIVERZITETA U NJUJORKU

Kina se suočava sa zamkom srednjeg dohotka

Posle više od 30 godina tokom kojih je Kina ostvarivala godišnje stope rasta od blizu 10%, njena privreda je ove decenije doživela naglo usporavanje. Još gore od toga, MMF procenjuje da će rast kineske privrede pasti na 3,4 odsto godišnje do 2028.

Na ovogodišnjem Kineskom razvojnom forumu (godišnjem sastanku na najvišem nivou, na kojem učestvuju visoki predstavnici kineskih vlasti i vodeći direktori kompanija, aktuelni i bivši političari, i članovi akademske zajednice, kao što sam ja), diskusija se jasno fokusirala na rizik da bi Kina mogla upasti u strašnu „zamku srednjeg dohotka“. Na kraju krajeva, malo je ekonomija u usponu koje su uspele da uđu u red zemalja sa visokim dohotkom.

Da li će Kina biti izuzetak od tog pravila? Posle više od 30 godina tokom kojih je Kina ostvarivala godišnje stope rasta od blizu 10%, njena privreda je ove decenije doživela naglo usporavanje. Čak i prošle godine, i pored snažnog oporavka od ere „nultog kovida“, zvanično je izmeren rast od samo 5,2 odsto. Još gore od toga, Međunarodni monetarni fond procenjuje da će rast kineske privrede pasti na 3,4

odsto godišnje do 2028. godine, a mnogi analitičari očekuju da će se, s obzirom na trenutnu politiku, potencijalna stopa rasta spustiti na samo tri odsto pre kraja ove decenije. Ako se to dogodi, Kina će se zaista naći u zamci srednjeg dohotka.

Pored toga, kineski problemi su strukturalne, a ne ciklične prirode. Između ostalog, usporavanje privrednog rasta je posledica ubrzanog starenja, pucanja balona na tržištu nekretnina, prevelikog privatnog i javnog duga (sada blizu 300 odsto BDP), kao i skretanje sa tržišno orijentisanih reformi nazad ka državnom kapitalizmu. Investicije finansirane kreditima su postale preterane jer banke u vlasništvu države daju kredite državnim preduzećima i lokalnim samoupravama. Istovremeno, država se obrušava na tehnološki sektor i druga privatna preduzeća, narušavajući poslovno poverenje i privatna ulaganja.

U ovom novom periodu deglobalizacije i protekcionizma, Kina je, kako izgleda, stigla do granica privrednog rasta zasnovanog na izvozu. Geopolitički motivisane tehnološke sankcije Zapada ograničavaju rast njenih visokotehnoloških sektora i smanjuju priliv direktnih stranih investicija (FDI); s druge strane, kombinacija visoke domaće stope štednje stanovništva i niske stope potrošnje (zbog slabog socijalnog osiguranja i niskog udela prihoda domaćinstva) dodatno otežava rast.

Stari kineski model rasta više ne funkcioniše. U početku, niske (a samim tim i međunarodno konkurentne) plate u Kini značile su da se zemlja mogla oslanjati na laku industriju i izvoz pre nego što je počela sa velikim ulaganjima u infrastrukturu i nekretnine. Sada, kineske vlasti se zalažu za visokokvalitetni rast koji je zasnovan na tehnološki naprednoj proizvodnji i izvozu (električna vozila, solarni paneli i drugi ekološki i visokotehnološki proizvodi) i vođen finansijskim podsticajima za, već i previše podržana, državna preduzeća. Ali, bez odgovarajućeg rasta domaće potražnje – posebno lične potrošnje – preterana ulaganja u ove sektore dovešće do prekoračenja kapaciteta i dampinga na globalnim tržištima.

Prekomerna ponuda u Kini (u odnosu na domaću potražnju) već proizvodi deflatorne pritiske, čime se povećava rizik od sekularne stagnacije. Dok je Kina bila manja i siromašnija, naglo povećanje njenog izvoza je moglo da bude prihvatljivo na globalnim tržištima. Ali sada kad je to druga po veličini eko-

Kini je potreban novi model rasta koji će se fokusirati na domaće usluge, umesto na robu, i na ličnu potrošnju

FOTO PROJECT SYNDICATE

Geopolitički motivisane tehnološke sankcije Zapada ograničavaju rast kineskih visokotehnoloških sektora i smanjuju priliv direktnih stranih investicija

nomija sveta, bilo kakav damping usled prevelikih kapaciteta biće dočekan još drastičnijim carinama i protekcionizmom usmerenim protiv kineske robe.

Prema tome, Kini je potreban novi model rasta koji će se fokusirati na domaće usluge – umesto na robu – i na ličnu potrošnju. Udeo usluga u BDP je prenikak po globalnim standardima, a izgleda da kineske vlasti, iako često govore o stimulisanoj domaće potražnje, nisu voljne da usvoje fiskalnu i druge politike neophodne za podsticanje lične potrošnje i smanjenje štednje stanovništva, koja je posledica predostrožnosti. Situacija zahteva povećanje penzija, bolju zdravstvenu zaštitu, osiguranje u slučaju nezaposlenosti, stalno boravište u gradu za radnike migrante sa sela koji trenutno nemaju pristup javnim uslugama, veće realne plate (korigovane inflacijom), kao i mere za preraspodelu profita državnih preduzeća domaćinstvima, kako bi ona mogla da troše više novca.

Iako je očigledno da Kina mora da podstakne poverenje privatnog sektora i da oživi rast uz pomoć održivijeg ekonomskog modela, nije jasno da li

kineski lideri pravilno procenjuju izazove sa kojima su suočeni. Dok je predsednik Si Đinping nadgledao povratak na državni kapitalizam tokom protekle decenije, premijer Li Čijang, za kojeg je poznato da podržava tržišno orijentisane reforme, kao da je gurnut u drugi plan. Li nije održao uobičajenu konferenciju za štampu posle nedavnog Nacionalnog narodnog kongresa, niti se susreo sa kompletnom stranom delegacijom na poslednjem Kineskom razvojnom forumu. Umesto toga, sâm predsednik Si bio je domaćin manjoj delegaciji stranih poslovnih lidera.

Najvelikodušnije tumačenje ovih signala je da Si sada shvata da mora da se okrene privatnom sektoru i međunarodnim multinacionalnim korporacijama kako bi povratio njihovo poverenje i pojačao priliv direktnih stranih investicija, rast vođen privatnim sektorom i ličnu potrošnju. Pošto je Li još uvek prisutan, možda se tiho zalaže za „otvaranje i reforme“, držeći se po strani u znak poštovanja prema Siju.

Ali, mnogi posmatrači tumače ovu situaciju sa više pesimizma. Oni napominju da je, nakon što je gurnuo u stranu tržišno orijentisane tehnokrate kao što je Li, bivšeg premijera Li Kečijanga (Li Keqiang), bivšeg guvernera Narodne banke Kine Ji Ganga (Yi Gang), savetnike kao što su Liu He i Vang Čišan (Wang Qishan), kao i razne finansijske regulatore, predsednik Si formirao nove partijske odbore za ekonomske i finansijske poslove koji zamenjuju državne organe. Okružio se savetnicima kao što su He Lifeng, potpredsednik vlade zadužen za ekonomiju, i Ženg Šandije (Zheng Shanjie), novi predsednik Nacionalnog komiteta za razvoj i reforme, koji pokazuju naklonost prema zastareloj dogmi državnog kapitalizma.

Bombastične izjave i mantre o reformama i privlačenju stranih investicija malo znače. Ono što stvarno znači je politika koju će Kina voditi tokom sledeće godine, kada će se pokazati da li ova zemlja može da izbegne zamku srednjeg dohotka i vrati se na stazu snažnijeg privrednog rasta.

PROJECT SYNDICATE

MILOVAN NOVAKOVIĆ

ŠEF KANCELARIJE COLLIERS-a ZA CRNU GORU

Izazovna vremena su šansa za one koji su i dovoljno brzi i spremni za maraton

Nakon skoro dvije decenije postojanja Colliers-a u Crnoj Gori, stvorili smo vrijednost svojim klijentima, a ostvareni rezultati govore o nama

Naša globalna prisutnost i intenzivna saradnja unutar jake mreže, **snaženje regionalne saradnje u Adria regionu**, diverzifikovanost usluga, stručna ekspertiza naših zaposlenih praćena visokim stepenom etike u poslovanju, najviše su doprinijeli našem uspjehu na ovako malom tržištu koje ne prašta ozbiljne greške. Kao rezultat gorenavedenog, u doba ekspanzije na tržištu nekretnina bili smo prisutni i saradivali smo sa skoro svim velikim investitorima, bankama i drugim finansijskim institucijama, državnim organima, a tokom perioda stagnacije naše usluge su uglavnom koristili klijenti koji su tražili najbolje nove scenarije za svoje projekte u skladu sa novonastalim tržišnim okolnostima, kao i banke za koje smo pružali diversifikovane usluge, kao što su procjene njihovih portfolija, specifična istraživanja tržišta, optimizacije troškova zakupa i druge konsultantske usluge. Veoma je bitno pomenuti i to da smo sve vrijeme slušali signale koje smo dobijali od samog tržišta, učili na stečenim iskustvima i usklađivali svoju politiku poslovanja sa tre-

nutnim tržišnim okolnostima i spremno se pripremali za nadolazeće, ponekad i ne tako predvidive izazove.

Iskren i profesionalan odnos prema našim klijentima, kao i oprezan pristup prilikom ulaska u nove poslove, gdje smo u mnogim situacijama morali reći „NE” potencijalnim klijentima, kao i racionalno vođenje kompanije su zasigurno doprinijeli našem opstanku na ovako malom i limitiranom tržištu. Uspjeli smo i da budemo akteri najvećih akvizicija u različitim industrijama koje su se desile u Crnoj Gori, jedna od posljednjih je i akvizicija **Capital Plaza**, gdje smo nastupali kao ekskluzivni agent i ujedno koordinirali čitav proces ove najveće akvizicije, od skoro 90.000 m², u ovom segmentu nekretnina u Crnoj Gori i u ovom dijelu Evrope.

Colliers Crna Gora je u prethodnim godinama nagrađivan više puta od strane najeminentnijih institucija kao što je International Property Awards i proglašavan za najbolju konsultantsku kompaniju i agenta iz oblasti nekretnina u Crnoj Gori, što je bio slučaj i prethodne godine. Vrijedno je pomenuti da je **crnogorski Colliers proglašen za najbolju konsultantsku kompaniju u Evropi za 2015/2016.** godinu i time ujedno postao prva kompanija iz ovog dijela Evrope koja je dobila to priznanje.

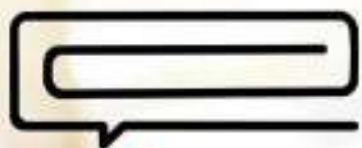
Ono što je važno pomenuti je to da, pored geopolitičke, pravne i planske stabilnosti, država mora strateški, sa ljudima od struke, nastaviti sa realizacijom infrastrukturnih projekata, sa fokusom na putnu i vazдушnu infrastrukturu, kako bi Crna Gora dodatno unaprijedila svoju dostupnost, kao i promovisati u praksi održivu gradnju usklađenu sa najpriznatijim svjetskim standardima.

Za mlade destinacije poput Crne Gore, ekspertiza koju donose investitori je važnija od njihove finansijske snage. Projekti kao što su Porto Montenegro, Luštica Bay, Porto Novi i manji slični su najbolji primjeri za to. Investitori ovih projekta nijesu samo prepoznali potencijal destinacije, već su, kroz kvalitetnu promociju istih, pozicionirali Crnu Goru na mapi najluksuznijih destinacija u Evropi i šire. Oni su ujedno i jedni od naših najboljih ambasadora u svijetu.

Mi ćemo i dalje nastaviti da budemo spona koja stvara vrijednost i promovise Crnu Goru kao atraktivnu destinaciju za ulaganje. ■

**ZA MLADE DESTINACIJE POPUT
CRNE GORE, EKSPERTIZA
KOJU DONOSE INVESTITORI
JE VAŽNIJA OD NJIHOVE
FINANSIJSKE SNAGE.
DOBRI PRIMJERI SU
PROJEKTI PORTO
MONTENEGRO, LUŠTICA
BAY I PORTO NOVI**

bankar.me

**PRVI CRNOGORSKI
EKONOMSKI WEB PORTAL**

DAJEN KOJL

PROFESORKA JAVNIH
POLITIKA NA UNIVERZITETU
U KEMBRIDŽU

Raspodela tehnološkog bogatstva

**Da bi ograničile tržišnu moć
tehnoloških giganata i osigurale
da svi imaju koristi od novih
tehnologija, vlasti moraju da ulože
sredstva u razvoj digitalne javne
infrastrukture**

Jedan od najvažnijih ekonomskih izazova našeg vremena je kako pravedno raspodeliti vrednost koju stvaraju revolucionarne tehnologije kao što su generativna veštačka inteligencija i nedavne inovacije u biomedicini i proizvodnji, koje se oslanjaju na veliku računarsku snagu. Da bi se poboljšao životni standard, koristi od transformativnih tehnologija moraju biti podeljene sa širokim masama. Zasad, međutim, te koristi su pod monopolom nekolicine tehnoloških milijardera.

Odličan primer za to je izvršni direktor kompanije „Tesla“ Ilon Mask. Većina ljudi priznaje da Mask ne zaslužuje da prima godišnju naknadu od 56 milijardi

dolara, koju je upravni odbor kompanije pokušao da mu dodeli 2018. godine, s obzirom na relativno skroman profit „Tesle“ i godine beleženja gubitaka. Uprkos tome, odbor je tvrdio da ta ogromna suma predstavlja neophodan podsticaj za Mask da ostane u kompaniji – argument toliko neosnovan da je jedan sudija iz Delavera nedavno poništio kompenzacioni paket odbora kao „neshvatljiv“.

Ali, Mask nipošto nije jedini. I drugi tehnološki giganti, na primer „Alfabet“, matična kompanija „Gugla“, na sličan način obasipaju svoje izvršne direktore velikodušnim platama i opcijama na akcije, pod izgovorom da tako zadržavaju vrhunski talenat. U stvarnosti, međutim, stvarni doprinos direktora sa statusom zvezda je često nejasan. Naime, klasična studija iz 1991. godine čiji su autori dobitnici Nobelove nagrade, ekonomisti Bengt Holmstrom i Pol Milgrom, navodi na zaključak da stimulativna plata ima odgovarajuće dejstvo samo u slučaju jednostavnih zadataka sa merljivim ishodima koje obavlja jedan radnik; u takvim slučajevima, naknada za rad se može direktno povezati sa individualnim učinkom.

Nasuprot tome, višestruka priroda uloga koje imaju izvršni direktori otežava procenu njihovih individualnih doprinosa. Ipak, imajući u vidu da su parametri kojima se meri uspeh direktora, kao što je cena akcija, oblikovani kolektivnim naporima brojnih zaposlenih, ali i čistom srećom, moglo bi se tvrditi da bi direktori trebalo da budu poslednji koji će dobiti monetarni podsticaj.

Štaviše, ogroman profit velikih tehnoloških kompanija predstavlja odraz njihove tržišne moći, koju su postigli tako što su korisnicima nudili „besplatne“ usluge pretraživanja i elektronske pošte dok su istovremeno prikupljali njihove podatke o ličnosti i materijal zaštićen autorskim pravima, koristeći ih za obuku modela veštačke inteligencije. Zbog nedostatka konkurencije, kvalitet tih usluga postepeno je opadao – trend koji je pisac i aktivista u oblasti tehnologije Kori Doktorou nazvao „srozavanje“. U isto vreme, negativni uticaji poslovnih modela velikih tehnoloških kompanija, od nekontrolisanog širenja dezinformacija i lažnih „deepfake“ sadržaja do senzacionalističkih „klikbejt“ naslova, postajali su sve očigledniji.

Pojava generativne veštačke inteligencije je dodatno pojačala zabrinutost u vezi sa tržišnom dominacijom tehnoloških giganata, a pisci, umetnici i drugi kreativni stvaraoci smatraju da im je egzistencija ugrožena zbog velikih jezičkih modela koji nekažnjeno zaobilaze ograničenja propisana zakonom o zaštiti autorskih prava.

Sve bi moglo da bude i drugačije. U svom nedavnom eseju, ekonomista Dejvid Oter sa Masačusetskog instituta za tehnologiju MIT, tvrdi da tehnologije na bazi veštačke inteligencije, koje su trenutno u usponu, imaju potencijal da budu dopuna veštinama ljudi, posebno onih radnika kao što su npr. medicin-

Pojava generativne veštačke inteligencije dodatno je pojačala zabrinutost u vezi sa tržišnom dominacijom tehnoloških giganata

FOTO PROJECT SYNDICATE

ski tehničari, koji obično ne dobijaju platne pakete zasnovane na podsticajima. Slično tome, istraživanje Oterovih kolega sa MIT, Erika Brinjolfsona, Danijel Li i Lindzi Rejmond, pokazuje da veštačka inteligencija značajno poboljšava produktivnost radnika u kol-centrima. Sve u svemu, takve studije sugerišu da bi generativna inteligencija mogla da proširi rad kreativnih frilensera umesto da ih zameni.

Ali, za sistemsku promenu potrebno je više od individualnih napora. Zbog ogromne moći velikih tehnoloških kompanija, neophodna je intervencija vlasti da bi vrednost koju one stvaraju, kao i vrednost koju izvlače zahvaljujući monopolu, bila pravedno raspodeljena među radnicima i potrošačima. Iako su se zakonodavci u Sjedinjenim Američkim Državama i Evropi s pravom fokusirali na mere za jačanje konkurencije, među kojima je i ispitivanje uticaja velikih

Uspešna tržišna ekonomija funkcioniše kao partnerstvo između vlade i privatnog sektora

tehnoloških kompanija na tržišta rada, te mere nisu dovoljne.

Da bi ograničile tržišnu moć tehnoloških giganata i osigurale da svi imaju koristi od novih tehnologija, vlasti moraju da ulože sredstva u razvoj digitalne javne infrastrukture. Koncept tehnološke infrastrukture zasnovane na otvorenom standardu – koja bi se sastojala od digitalne identifikacije, sistema plaćanja i platforme za razmenu podataka – dobio je zamah poslednjih godina u ekonomsko-razvojnim krugovima, a takav okvir bi mogao i da pojednostavi obezbeđivanje javnih dobara.

Ali, da bi se to postiglo, neophodna je promena načina razmišljanja. Digitalna javna infrastruktura, koja se obično posmatra samo kao način da se usluge državnih servisa pruže pojedincima, ima potencijal da postane moćna platforma koja omogućava lakšu interakciju između vlada, preduzeća i građana. U idealnom slučaju, sistem plaćanja u javnom vlasništvu mogao bi se koristiti za obradu transakcija kako između firmi, tako i između pojedinaca u različitim jurisdikcijama.

Štaviše, uspostavljanje javne digitalne infrastrukture ključno je za sprovođenje određenih političkih mera kao što je porez na digitalno oglašavanje, koji je predložio dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju Pol Romer. Prihodi od takvih poreza bi mogli, na primer, da budu korišćeni za finansiranje inicijativa u oblasti prikupljanja i recikliranja otpada.

Uspešna tržišna ekonomija funkcioniše kao partnerstvo između vlade i privatnog sektora. U skladu sa takvim aranžmanom, privrednim subjektima je dozvoljeno da sami upravljaju svojim poslovima pod uslovom da se pridržavaju zakona i propisa, da plaćaju porez na dobit i porez na zarade svojih zaposlenih.

Ali, tehnološki giganti su potkopali ovaj prećutni sporazum korišćenjem raznih rupa u zakonima da bi umanjili svoje poresko opterećenje ugrožavanjem kvaliteta svojih usluga kao i rutinskim narušavanjem zakona o autorskim pravima. Došlo je vreme da se uspostave efikasni i neophodni institucionalni mehanizmi koji bi obezbedili da od ovih potencijalno transformativnih tehnologija koristi imaju svi, a ne samo mali broj povlašćenih.

PROJECT SYNDICATE

Prijavite sa na

besplatni newsletter.

Skenirajte kod i
popunite formular

**RECI
KOLIKO
jer ti
znaš najbolje.**

DynamicLife

Skeniraj QR kod
i saznaj više

Uplati Dynamic Life osiguranje i uštedi
između 2.000 i 8.000 dinara.

generali.rs

Zajedno ka budućnosti

